

Muqeddes Kitab

Tewrat 27-qisim

«Daniyal»

© Muqeddes Kitab 2012

CC BY-SA 4.0

www.mukeddeskalam.com

«Uyghurche Kalam Terjimisi»

Tewrat 27-qisim

«Daniyal»

(Daniyal peyghemberning kitabi)

Qisqiche mezmuni

«Daniyal» dégen bu kitab Tewratning bir qismi bolup, Tewrat dewridiki eng ulugh peyghemberlarning, yeni Yeshaya, Yeremiya, Ezakiyal hem Zekeriyağa oxshash peyghemberlarning kitabliridin biridir. Shühhisizki, peyghember Daniyal özi bu kitabni yazghan.

Xudasiz kishiler bu kitabtiki telimlerge herdaim qet'iy nepretlinip we qarshi turup kelgen. Chünki ushbu kitabtiki bésharetlerning shunche top-toghra emelge ashurulghanliqi herqaysi eqli bar kishige Perwerdigarning küch-quдрitini éniq ispatlaydu.

Arqa körünüşhi

Yehudiylar Perwerdigardin yüz örüp butlarga choqunushi tüpeylidin, Perwerdigar ularning yat impériyelerge esirge tutulup, sürgün bolushi dégen jazagha yol qoyghan. Bergen jazasi shundaq bolghan bolsimu, «Perwerdigarning jaza qorali» bolghan Babilliqar Xudaning belgiligen jaza dairisidin zor derijide éship, Yehudiylargha qattiq zorawanliq qilghanidi. Babil (Babilon) impériyesi nurghun Yehudiylarni özining qulliri qilish üçün esirge alghan. Daniyalmu ularning arisida bar idi. Shu chaghda u on besh-on alte yashlarda idi (miladiyedin ilgiri 605-yili).

Xuda muellipning béshidin ötközgen kechürmishliri we uninggha ewetken ghayibane alametler arqiliq shu zaman xelqini righbetlendürgen. Daniyalgha bérilgen bésharetler Öz xelqige ikki ish toghruluq xewer yetküzidu. Birinchidin, Xuda tarixning pütün jeryanini idare qilidu; ikkinchidin, Xuda shundaqla barliq ishlarni Öz padishahliqining berpa qilinishigha nishanlaydu.

Mezkur kitab ikki qisimga bölünidu: birinchi, Daniyal we uning bilen bille sürgün bolghan hemrahlirining kechürmishliri, yeni ularning qandaq qilib Xudagha bolghan ishenchisi we itaetchanliqi bilen düşmenliridin ghalib kelgenliki. Bu weqeler Babil we Pars padishahliqi dewrini arqa körünüş qilidu. Ikkinchi qismida bolsa, Daniyal körgen bir qatar ghayibane alametler bolup, simwolluq ishlar arqiliq Babil, Pars we ulardin bashqa birqanche impériyening güllinishi we xarablashishi bayan qilinidu. Bu bayanlar ularning weyran qilinishi we Xudaning padishahliqining berpa qilinishi, Mesih (Qutquzhuchi)ke alemdeki barliq hoquq bérilishidin ibaret üç ish teng birla waqitta bolidighanliqini sherhleydu.

Mezmun: —

Daniyal we uning buraderliri (1:1-6:28)

Daniyal körgen ghayibane alametler (7:1-11:45)

(1) Töt mexluq (7-bab)

(2) Qochqar bilen téke (8-bab)

(3) «Yetmish «yette»» (9-bab)

(4) Ottura sherq toghruluq bésharetler (10-11-bab)

(5) Xatime (12-bab)

Daniyal

Daniyal we uning dostliri Daniyal Néboqadnesarning ordisida

1 ¹Yehuda padishahi Yehoyakim textke olturup üçinchi yili, Babil padishahi Néboqadnesar Yérusalémgha hujum qilip uni muhasire qiliwaldi. ²Reb Yehudaning padishahi Yehuyakimni, shundaqla Xudaning öyidiki qacha-quchilarning bir qismini uning qoligha tapshurup berdi. U esirlerni Shinar zéminigha, özi choqunidighan mebudning butxanisigha élip bardi we bulap kelgen qacha-quchilarni butxanining xezinisige qoydi.

³Padishah Néboqadnesar bash aghwat ghoidari Ashpinazgha esirge chüshken Israillar ichidin xan jemetidikilerdin we ésilzade yigitlerdin birnechchidin tallap élip chiqishni buyrudi. ⁴Bu yashlar nuqsansiz, kélishken, danishmen-uqumushluq, mol bilimlik, mutepekkur, orda xizmitide bolushqa layaquetlik, yene kélip kaldiylerning ilim-penlirini hem tilini ögineleydighan bolushi kérek idi. ⁵Padishah ular toghrisida ular üç yilghiche her küni padishah yeydighan nazu-németler we sharablar bilen ozuqlandurulsun, muddet toshqanda padishahning aldida xizmette bolsun dep békitti. ⁶Tallangan Yehuda qebilisidiki yashlardin Daniyal, Hananiya, Mishaél we Azariyalar bar idi. ⁷Aghwat béshi ulargha yéngi isimlar, yeni Daniyalgha Belteshasar, Hananiyagha Shadrak, Mishaélgha Mishak, Azariyagha Ebednégo dégen ismlarni qoydi.

⁸Daniyal padishah belgiligen nazu-németler we shahane sharabliri bilen özini Xuda aldida napak qilmasliqqa bel baghlidi; shunga u aghwat béshidin özining napak qilinmasliqigha yol qoyushini iltimas qildi. ⁹Emdi Xuda aghwat béshini Daniyalgha iltipat we shapaet körsitidighan qilghanidi. ¹⁰Lékin aghwat béshi Daniyalgha:

— Men öz ghojam padishahtin qorqimen. Silerning yémek-ichmikinglarni u özi belgiligen; u eger silerni bashqa qurdash yigitlerdeq saghlam chiray emes iken dep qarisa, undaqa siler padishahqa méning kallamni aldurghuchi bolisiler, — dédi.

1:1 2Pad. 24:2, 3; 2Tar. 36:6

1:2 «Xudaning öyi» — muqeddes ibadetxana, elwette.

1:3 «bash aghwat ghoidari Ashpinaz» — «aghwat» padishah sarayidiki kénizeklerge qaraydighan, pichilghan er kishi. Ularning bashqa wezipiliri bar bolushi mumkin. Mumkinchiligi yene barki, mushu yerde «bash aghwat ghoidari» padishahlarning barliq emeldarlarning béshini körsitidu. Eger mushu toghra bolsa «bash emeldar» dep terjime qilishqa toghra kélidu.

1:3 Yesh. 39:7

1:4 «yene kélip kaldiylerning ilim-penlirini hem tilini ögineleydighan bolushi kérek idi — «Kaldiye» Babil impériyesidiki muhim bir nahiye idi, shu yerdikiler «aliyanap kishiler» dep qarilatti. Babil ordisinin qaide-yosunlirigha asasen munéjjimler shu tebiqidiki ademlerdin bolushi kérek idi.

1:7 «Aghwat béshi ulargha yéngi isimlar, yeni Daniyalgha Belteshasar, Hananiyagha Shadrak, Mishaélgha Mishak, Azariyagha Ebednégo dégen ismlarni qoydi» — bu qoyghan isimlar, asasen butpereslik bilen munasiwetlik bolup, esli we yéngi ismlirining meniliri töwendikidek: — Daniyal — «Xuda méning sot qilghuchumdur»

— Belteshasar — «Bel (bir mebud) uning hayatini qoghdusun».

— Hananiya — «Perwerdigar méhir-shepqaetliktur»

— Shadrak — «Aku (bir mebud)ning buyruqi»

— Mishaél — «Xudagha kim oxshiyalisun?»

— Mishak — «Aku (bir mebud)gha kim oxshiyalisun?»

— Azariya — «Perwerdigar Yardemchimdur»

— Ebednégo — «Négo (nur chachidighan mebud)ning quli»

1:8 «Daniyal padishah belgiligen nazu-németler we shahane sharabliri bilen özini Xuda aldida napak qilmasliqqa bel baghlidi» — Daniyal Yehudiy bolghachqa, Musa peyghemberge bérligen «muqeddes qanun»gha asasen, bezi göshler, mesilen choshqa, töge, toshqan göshini yéyishke bolmaytti. Qan chiqarmay boghup öltürgen bolsa, yéyishke bolmaytti. Uning üstige, Babil ordidikiler yégen göshler we ichken sharablar mebudlarga béghishlanghan bolup, ashu mebudlarni medhiyiles üçün yep-ichiletti.

1:8 Law. 15:1-35; 17:12; Qan. 14:3-21; 1Kor. 8:4, 8-10

¹¹ Shuning bilan Daniyal kélip aghwat béshi özige we Hananiya, Mishaél we Azariyalargha teyinligen ghoidardin telep qilib: ¹² — Keminilirini umach, köktat we su bilenla béqip on kün-lük sinaq qilsila.

¹³ Andin bizning chirayimiz bilan padishahning ésil tamiqini yégen yigitlarning chirayini sé-lishturup baqsila, andin közitishliri boyiche keminilirige ish körgeyla! — dédi.¹⁴ Ghoidar ular-ning gépige kirip, ularni on kün sinap körushke maqul boldi. ¹⁵ On künden kéyin qarisa, ular-ning chirayliri padishahning nazu-németlirini yégen yigitlarningkidinmu nurluq we tolghan köründi. ¹⁶ Shuningdin kéyin ghoidar ulargha padishah belgiligen nazu-németlerni we ichish-ke belgiligen sharabni bermey, ularning ornida umach, köktatlarni bérishke bashlidi.

¹⁷ Bu töt yigitni bolsa, Xuda ularni herxil edebiyat we ilim-meripette danishmen we uqumush-luq qildi. Daniyalmu barliq ghayibane alametler bilan chüshlerge tebir bérishke parasetlik boldi. ¹⁸ Padishah belgiligen muddet toshqinida, aghwat béshi yigitlarning hemmisini Nébo-qadnesarning aldigha élip bardi. ¹⁹ Padishah ular bilan bir-birlep sözleshti; yash yigitlarning héchqaysisi Daniyal, Hananiya, Mishaél we Azariyalargha yetmidi. Shunga bu tötéylen padi-shahning xizmitide qaldi. ²⁰ Padishahqa danaliq-hékmet kérek bolghanda yaki yorutush ké-rek bolghan herqandaq mesilige jawab izdigende, ularning jawabi uning seltenitidiki barliq remchi-palchi yaki pir-ustazliriningkidin on hesse toghra chiqatti. ²¹ Daniyal Pars padishahi Qoresh textke olturghan birinchi yilghiche ordida dawamlıq turdi..

Néboqadnesar körgen chüsh

2¹ Néboqadnesar textke olturup ikkinchi yili, birnechche chüsh kördi; uning rohi parakende bolup, uyqusi qachtı. ² Shunga padishah remchi-palchi, pir-ustaz, jaduger we kaldiy munejjimlarni chüshlirige tebir bérishke chaqirishni buyrudi. Ular kélip padishahning aldida turdi.. ³ Padishah ulargha:

— Men bir chüsh kördüm, bu chüshning menisini bilishke könglüm nahayiti tit-tit boluwatidu, — dédi..

⁴ Andin kaldiyler padishahqa (aramiy tilida): — Aliyliri menggü yashighayla! Qéni keminlirige chüshlirini éytqayla, biz tebir bérimiz, — dédi..

⁵ Padishah kaldiylerge: — Mendin buyruq! Siler awwal körgen chüshümni éytip andin tebir bérishinglar kérek. Undaq qilmisanglar qiyma-chiyma qiliwétilisiler, öyunglar hajetxanigha aylanduruwétilidu! ⁶ Lékin chüshümni éytip, uninggha tebir bérelisenglar mendin sowghatlar, in'amlar we aliy izzettin muyesser bolisiler. Emdı chüshümni éytinglar, tebir béringlar! — dédi.

⁷ Ular padishahqa yene bir qétim:

— Aliyliri chüshlirini éytqayla, andin özlirige tebirini éytip bérimiz, — dédi.

⁸ Bu chaghda padishah jawaben:

— Shübhısiziki, siler permanimdin qaytmaydighinimni bilgechke, waqitni keynige sürüwatisiler. ⁹ Lékin chüshümni éytip bermisenglar, silerge peqet buyruqumla qalidu. Chünki siler waqit ehwalni özgertidu, dep bilip özara til biriktürüp, yalghanchiliq qilib méni aldimaqchi bolisiler. Shunga chüshümni éytsanglar, andin chüshümge heqiqeten tebir béreleydighanliqinglarni shu chaghdila bilimen, — dédi.

1:18 «Padishah belgiligen muddet toshqinida...» — yeni üç yıl (5-ayetni köring).

1:21 «Daniyal Pars padishahi Qoresh textke olturghan birinchi yilghiche ordida dawamlıq turdi» — Pars padishahi Qoresh 66 yildin kéyin Babil impériyesini istéla qildi (miladiyedin ilgiriki 539-yili).

2:2 «kaldiy munejjimler» — Kaldiye Babil impériyesidiki muhim bir rayon idi, shu yerdikiler «aliyanap kishiler» dep qarilatti. Babil ordisi qaide-yosunlirigha asasen munejjimler shu tebiqidiki ademlerdin bolushi kérek idi.

2:3 «könglüm nahayiti tit-tit boluwatidu» — ibranıy tilida «rohim nahayiti tit-tit boluwatidu».

2:4 «Andin kaldiyler padishahqa aramiy tilida: — Aliyliri menggü yashighayla! ... » — mushu ayyettin tartıp 8:1kiche ayyetler aramiy tilida yézilghan.

2:5 Dan. 3:29

«Daniyal»

¹⁰ Kaldiyler padishahqa jawaben:

— Dunyada aliyirining sorighan ishini éytip béreleydighan héchbir adem yoqtur. Héchqandaq padishah, uning qandaq ulugh yaki küchlük bolushidin qet'iynezer, remchi-palchi, pir-ustaz yaki kaldiy munejjimlerge mundaq telepni qoyghan emes. ¹¹ Chünki aliyirining sorighanliri heqiqeten alamet müshkül, ilahlardin bashqa héchkim uni ayan qilalmaydu. Lékin ilahlarıning makani insanlar arisida emes, — dédi.

¹² Padishah qattiq ghezeplinip achchiqlanghan halda, Babil ordisidiki barliq danishmenlerni öltürüşni emr qildi. ¹³ Shuning bilen padishahning barliq danishmenlerni öltürüş toghrisidiki buyruqi chüshürüldi. Shunga xizmetkarliri Daniyal we uning dostlirininimu öltürüş üçün izdidi.

Xudaning Daniyalgha chüshni we menisini ayan qilishi

¹⁴ Shu chaghda Daniyal Babildiki danishmenlerni öltürüş emrini ijra qilghili chiqqan padishahning xususiy muhapizetchiler bashliqi Arioqqa aqilane we danishmenlerche jawab qayturup ¹⁵ uningdin: — Padishahning chüshürgen permanni néme üçün shunche jiddiy? — dep soridi. Arioq ehwalni Daniyalgha éytip berdi. ¹⁶ Daniyal derhal padishah aldigha kirip, padishahtin chüshige tebir bergüdek waqit bérishni telep qildi.

¹⁷ Andin Daniyal öyige qaytip, ehwalni dostliri Hananiya, Mishaél we Azariyalargha éytip berdi.

¹⁸ U ulardin ershtiki Xudadin bu chüshning siri toghruluq rehim-shepquet iltija qilip, men Daniyal we dostlirim tötimizning Babildiki bashqa danishmenler bilen bille halak qilinmasliqimizni tilenglar, dep telep qildi. ¹⁹ Andin kéchide Daniyalgha ghayibane körünüshte shu sirning yéshimi wehiy qilindi. Shuning bilen Daniyal ershtiki Xudagha hemdusanalar oqup mundaq dédi:

²⁰ «Xudaning nami ebedil'ebed medhiyilengey!

Chünki danaliq we küch-qudret Uningkidur.

²¹ U waqit, pesillerni Özgertküchidur;

U padishahlarni yiqitidu,

We padishahlarni tikleydu;

U danalargha danaliq, aqilanilargha hékmet béridu.

²² U chongqur we sirliq ishlarni ashkarilighuchidur,

Qarangghuluqqa yoshurunghan ishlarni yaxshi bilgüchidur,

Nur hemishe Uning bilen billidur..

²³ I manga danaliq we küch bergen ata-bowilirimning Xudasi,

Sanga shükür we hemdusanalar éytay!

Sen hazirla biz dua qilghan ishni manga ashkariliding,

Padishahning sorighan ishini bizge körsitip berding».

Daniyalning padishahning chüshige tebir bérishi

²⁴ Andin Daniyal padishah Babildiki danishmenlerni öltürüşke teyinligen Arioqning aldigha bérıp uninggha:

— Babildiki danishmenlerni öltürmigeyla. Méni padishahning aldigha bashlap kirgeyla, men padishahning chüshige tebir bérey, — dédi.

²⁵ Arioq shuan Daniyalni padishah Néboqadnesarning aldigha bashlap kirip, padishahqa: —

2:15 «... permanni néme üçün shunche jiddiy» — yaki «... permanni néme üçün shunche qattiq?».

2:16 «padishahtin chüshige tebir bergüdek waqit bérishni telep qildi.» — yaki «padishahtin chüshige tebir bérish üçün uninggha waqit békítishni telep qildi.».

2:22 Ayup 32:8

«Daniyal»

«Men Yehudiy esirler ichidin aliylirining chüshige tebir béreleydighan bir kishini taptim» — dédi.

²⁶ Padishah Daniyal (Belteshasar depmu atilidu)gha:

«Sen méning körgen chüshümni ayan qilip, uninggha tebir bérelemsen? — dédi.

²⁷ Daniyal padishahning aldida turup shundaq jawab berdi:

— I aliyliri, sili sorighan bu sirni danishmen, pir-ustaz, remchi-palchi we munejjimlar özli-rige yéship bérelmeydu. ²⁸ Biraq ershte sirlarni ashkarilighuchi bir Xuda bar. U bolsa aliylirigha axirqi zamanning künliride néme ishlarning bolidighanliqini ayan qildi. Emdi özlirining chüshini, yeni aliyliri uxlawatqanda körgen ghayibane alametlerni éytip bérey: —

²⁹ — I aliyliri, sili uxlashqa yatqanda kelgüsidi ishlarni oylap yattila. Sirlarni birdinbir Ashkarilighuchi özlirige yüz bérighan ishlarni körsetti. ³⁰ Manga kelsek, bu sirning manga ayan qilinghini méning bashqa jan igiliridin artuq hékmekte ige bolghanliqimdin emes, belki bu chüshning tebirini, shundaqla shah aliylirining köngülliridiki oylirini özlirige melum qilish üçündür.

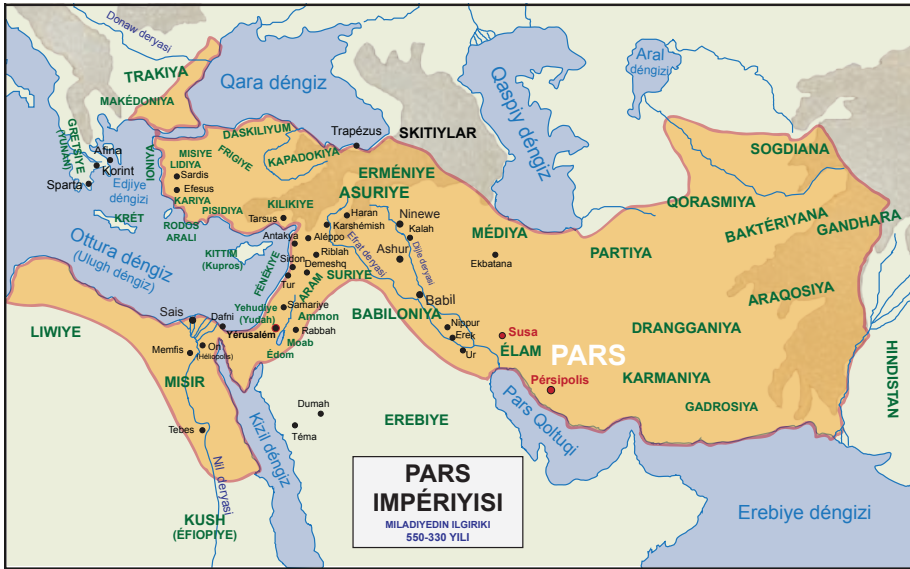
³¹ — Ey aliyliri, sili ghayibane alamette özlirining aldiririda turghan gigant bir heykelni kördile. Bu heykel nahayiti gewdilik bolup, zor nur chaqnap turidighan heywetlik hem qorqunchluq idi. ³² Heykelning béshi ésil altundin, kökriki we qolliri kümüshtin, bel we saghriliri mistin,

³³ Yuta-pachiqi tömürdin, puti tömür bilen layning arilashmisidin yasalghan. ³⁴ Özliri uni körüwatqan chaghlirida, adem qoli bilen qézilmighan bir tash kélip heykelge urulup uning tömür bilen layning arilashmisidin yasalghan putini chéqiwetti. ³⁵ Uningdiki tömür, lay, mis, kümüş, altunlar shuan parche-parche qilinip, shamal ularni beeyni yazliq xamandiki topilarni uchurghandek, qayta héch tépilmighudek qilip uchuruwetti. Lékin héliqi tash yoghinap, pütkül jannahni qaplighan ghayet zor bir taghqa aylandi.

2:28 «aliyliri uxlawatqanda körgen ghayibane alametler...» — aramiy tilida: «sili kariwatta yatqanda kallilirida körgen ghayibane alametler...» déyilidu.

«Daniyal»

³⁶ Körgen chüshliri mana shudur. Emdi biz özlirige bu chüshning menisini yéship bérimiz..

³⁷ Ey aliyiliri, özliri pütkül padishahlarning bir padishahi, ershtiki Xuda silige padishahliq, nopuz, küch we shöhret ana qildi. ³⁸ Insan baliliri, haywanatlar, uchar-qanatlar meyli qeyerde tursun,

2:36 «Emdi biz özlirige bu chüshning menisini yéship bérimiz» — «biz» dégen bu söz shühbisizki, Daniyalning özige we uch dostiga wakaliten söz qilghinini bildüridu.

2:36 Dan. 7

Xuda ularni qollirig'ha tapshurup silini ularning hemmisige hakim qildi. Sili u heykelning altun bëshidursila.

³⁹ Özliridin kéyin yene bir padishahliq kélidu. Lékin u silining padishahliqlirig'ha yetmeydu. Uningdin kéyin üçinchi bir padishahliq, yeni mis padishahliq kélip pütkül yer yüzige hakim bolidu.

⁴⁰ Uningdin kéyinki tötinchi padishahliq bolsa tömürdek mustehkem bolidu. Tömür barliq bashqa nersilerni chéqiwétip boysundurghinidek, shuningg'ha oxshash bu tömür padishahliq öz aldinqi padishahlarning hemmisini ézip chéqiwétidu.

⁴¹ Özliri körgendek tömür bilen séghiz layning arilashmisidin yasalghan put we barmaqlar bu padishahliqning bölünme bolup kétidighinini körsitidu. Biraq bu padishahliq tömürdek küchke ige bolidu, chünki sili körgendek, tömür bilen lay arilashqan. ⁴² Tömür bilen layning arilashmisidin yasalghan putning barmaqlari u padishahliqning bir qismining küchiydighanliqini, bir qismining ajizlashidighanliqini körsitidu. ⁴³ Özliri tömür bilen layning arilashqanliqini kördile. Bu u padishahliqning hökümdarlari padishahliqning puqralari bilen ittitaqlashmaqchi bolghanliqini körsitidu. Lékin tömür lay bilan arilashmighandek, birliship kételmeydu...

⁴⁴ U axirqi padishahlar textte olturghan mezgilde, ershtiki Xuda yimirilmes bir padishahliq berpa qilidu. Bu padishahliq hergiz bashqa bir xelqge ötmeydu; eksiche u bu bashqa padishahliqlarni üzül-késil gumran qilip, özi menggü mezmur turidu. ⁴⁵ Özliri adem qoli bilen qézilmighan bir tashning taghdin chiqqinini we uning heykeldiki tömür, mis, lay, kümüş, altunni chéqiwetkenlikini kördile. Shunga ulugh Xuda aliylirig'ha kelgüside yüz béridighan ishlarni bildürgen. Körgen chüshliri choqum emelge ashidu, bérilgen tebir mutleq ishenchliktur...

2:43 «padishahliqning puqralari bilen...» — aramiy tilida: «insanlarning nesli bilen...».

2:44 «U axirqi padishahlar» — putning barmaqlirining padishahlarg'ha wekillik qilidighanliqini kórsetse kerek. Bu bab we 7-bab toghruluq «qoshumche söz»imizni köring.

2:44 Dan. 3:33; 4:31; 6:27; 7:14, 27; Mik. 4:7; Luqa 1:33

2:45 «Özliri adem qoli bilen qézilmighan bir tashning taghdin chiqqinini we uning heykeldiki tömür, mis, lay, kümüş, altunni chéqiwetkenlikini kördile...» — bu babtiki bésharetler toghruluq «qoshumche söz»imizni köring.

2:45 Yesh. 8:14; 28:16; Zeb. 118:22; Zek. 3:9; Mat. 21:42-44; Yuh. 3:31; 8:23

Padishahning Daniyalga in'am bérishi

⁴⁶ Andin padishah Néboqadnesar özini yerge étip Daniyalga sejde qildi we uninggha hediye béríp xushpuraq-isriq sélishti emr qildi. ⁴⁷ Padishah uninggha:

— Derweqe, séning Xudaying ilahlar ichide eng ulugh Ilah, padishahlarning xojisi we sirlarni ashkarilighuchi iken, chünki sen bu sirni yeshting! — dédi.

⁴⁸ Andin padishah Daniyalning mertiwisini yuqiri qilip, uninggha nurghun ésil sowghatlarni teqdim qildi. U uni pütkül Babil ölkisige hakim bolushqa teyinlidi we uni Babildiki danishmen-eqildarlarning bash aqsaqili qildi. ⁴⁹ Daniyalning padishahtin telep qilishi bilen, padishah Shadrak, Mishak we Ebednégolarni Babil ölkisining memuriy ishlirini idare qilishqa teyinlidi. Daniyal özi orda xizmitide qaldi.

Néboqadnesarning altun heykelge choqunushni emr qilishi

3 ¹ Padishah Néboqadnesar altundin égzikli atmiş gez, kengliki alte gez kélidighan bir heykel yasap, Babil ölkisining Dura tüzlemligige ornatti. ² Padishah barliq wezir, waliy, hakim, meslihetchi, xezinichi, sotchi, soraqchilarni shundaqla herqaysi ölkilerdiki bashqa emeldarlarning hemmisini padishah Néboqadnesar ornatan bu altun heykelni öz ilahigha atash murasimigha qatnishishqa perman chüshürdi. ³ Shuning bilen wezirler, waliylar, hakimlar, meslihetchiler, xezinichiler, sotchilar, soraqchilar, shundaqla herqaysi ölkilerdiki bashqa emeldarlarning hemmisi atash murasimigha jem boldi. Ular heykelning aldida turdi.

⁴ Jakarchi yuqiri awaz bilen:

— Ey herqaysi el-yurt, herqaysi taipilerdin kelgenler, her xil tilda sözlshidighan qowmlar, ⁵ siler sunay, ney, qalun, lira, ziltar, bulman we bashqa herxil sazlarining awazini anglighan haman, yerge bash urup padishah Néboqadnesar ornatan altun heykelge sejde qilinglar. ⁶ Kimki bash urup sejde qilmisa, shuan dehshetlik yalqunlap turghan xumdangha tashlinidu, — dep jakarlidi.

⁷ Shunga, sunay, ney, qalun, lira, ziltar, bulman we bashqa herxil sazlarining awazini anglighan haman herqaysi el-yurt, herqaysi taipilerdin kelgen, herxil tilda sözlshidighan qowm yerge bash urup Néboqadnesar ornatan altun heykelge sejde qilishti.

Kaldiylarning üç buraderning üstidin erz qilishi

⁸ U chaghda, bezi kaldiylar aldigha chiqip Yehudiylar üstidin erz qildi. ⁹ Ular padishah Néboqadnesargha:

— I aliyliri, menggü yashighayla! ¹⁰ Aliyliri sunay, ney, qalun, lira, ziltar, bulman we bashqa herxil sazlarining awazini anglighan haman hemmeylen yerge bash urup altun heykelge sejde qilsun, ¹¹ shundaqla kimki yerge bash urup sejde qilmisa, u dehshetlik yalqunlap turghan xumdangha tashlansun dep perman qilghanidila. ¹² Sili Babil ölkisining memuriy ishlirini bashqurushqa teyinligen birnechche Yehudiy, yeni Shadrak, Mishak, Ebednégolar bar; i aliyliri, bu ademler silige hörmetsizlik qiliwatidu. Ular padishahning ilahirining ibaditide bolmidi yaki padishah ornatan altun heykelgimu sejde qilmaydu, — dédi.

¹³ Shuni anglap padishah Néboqadnesar derghezep bolup, Shadrak, Mishak, Ebednégolarni öz aldigha keltürüşni emr qildi. Shuning bilen ular bu üçheylenni padishah aldigha epkeldi.

¹⁴ Néboqadnesar ulargha:

2:49 «Daniyal özi orda xizmitide qaldi» — aramiy tilida «Daniyal padishahning derwazisida turatti». Kona zamanlarda sheherning yaki ordining derwazisi bolsa, soraqchilar höküm chiqiridighan jay idi.

3:1 «égizliki atmiş gez, kengliki alte gez...» — «gez» (yaki «jeynek») jeynektin qolning uchighiche bolghan ariliqtur, texminen 40–45 santimetr.

3:5 «lira» — lira bolsa töt tarliq bir xil saz. «bulman» — bulman bolsa bir xil püwlinidighan saz.

— Shadrak, Mishak, Ebednégo, siler rasttin méning ilahlirimning xizmitide bolmidinglarmu hem men ornatqan altun heykelge sejde qilmidinglarmu? ¹⁵ Hazir siler sunay, ney, qalun, lira, ziltar, bulman we bashqa herxil sazlarining awazini anglighan haman, men yasatqan heykelge sejde qilishqa teyyar tursanglar, yaxshi. Lékin sejde qilmisanglar, siler derhal dehshtetlik yalqunlap turghan xumdangha tashlinisiler. Shu chaghda qandaq ilah kélip silerni changgilimdin qutquzuwalidikin, qéni?! — dédi.

¹⁶ Shadrak, Mishak, Ebednégolar padishahqa jawaben:

— I Néboqadnesar, bu ishta biz özimizni aqlishimiz hajetsiz. ¹⁷ Biz sejde qilip kéliwatqan Xudayimiz bizni dehshtetlik yalqunlap turghan xumdandin qutquzalaydu; i aliyliri, U choqum özlirining ilkidin bizni qutquzidu. ¹⁸ Lékin bizni qutquzmighan teqdirdimu, aliylirige melum bolsunki, biz yenila ilahlirining xizmitide bolmaymiz we sili ornatqan altun heykelge sejde qil-maymiz, — dédi.

Üch dostning ölümge buyrulushi

¹⁹ Buni anglighan hamand padishah Néboqadnesarning teri buzulup, Shadrak, Mishak, Ebednégolargha qattiq ghezeplendi. Shuning bilen ademlirige xumdanni adettikidin yette hesse qattiq qizitishni buyrudi. ²⁰ U qoshunidiki eng qawul palwanlarga Shadrak, Mishak, Ebednégolarni baghlap, dehshtetlik yalqunlap turghan xumdangha tashlashni buyrudi. ²¹ Shuning bilen ular tonliri, ishtanliri, selliliri we bashqa libas kiyimliri sélinmighan halda baghlinip dehshtetlik yalqunlap turghan xumdangha tashlandi. ²² Padishahning emrining qattiqliqi bilen xumdandiki ot intayin yalqunlap yénip turatti, shunglashqa xumdandin chiqiwatqan yalqun Shadrak, Mishak, Ebednégolarni kôtürgen eskerlerni köydürüp tashlidi. ²³ Shundaq qilip Shadrak, Mishak, Ebednégo üçeylen baghlaqliq halda dehshtetlik yalqunlap turghan xumdangha chüshüp ketti.

²⁴ Andin Néboqadnesar chöchügen halda ornidin chachrap turup, meslihetchi weziriliridin:

— Biz baghlap ot ichige tashlighinimiz üch adem emesmu? — dep soridi.

— Ular jawaben «Shundaq, i aliyliri! — dédi.

²⁵ Padishah jawaben:

— Mana, men töt ademning baghlaqsiz halda ot ichide erkin méngip yürüwatqinini körüwati-menghu, ular qilche köygendek emes; hemde tötinchi kishi ilahlarning oghlidek turidu! — dédi.

Ücheylenning xumdan otidin chiqishi we östürülüshi

²⁶ Shuning bilen Néboqadnesar dehshtetlik yalqunlap turghan xumdanning aghzigha yéqin kélip:

— Shadrak, Mishak, Ebednégo! Hemmidin Aliy Ilahning qulliri, chiqinglar, mayaqqá kélinglar! — dep towlidi. Shuning bilen Shadrak, Mishak we Ebednégo ottin chiqti.

²⁷ Barliq wezirler, waliylar, hakimlar we padishahning meslihetchi weziriliri yigilip kélisip bu üçeylenge tikiliship qarashiti; ularning qilche köygen yéri yoq idi, chach-saqallirimu köymigen, kiyim-kéchéklirimu shu péti idi, üsti-béshidimu is-tütünning puriqi yoq idi.

²⁸ Néboqadnesar mundaq dédi:

— Shadrak, Mishak, Ebednégolarning Xudasigha shükür-sanalar bolghay! U Öz perishtisini ewetip, Özige tayanghan qullirini qutquziwaldi. Ular özlirining ilahidin bashqa héchqandaq ilahqa xizmet qilmasliq üçün we yaki bash urup sejde qilmasliq üçün, peqet öz Xudayimizningla ibaditide bolimiz dep padishahning permanigha xilapliq qilip hayatini tewekkul qildi..

²⁹ Emdi men shundaq perman chüshürimenki: Qaysi el-yurt bolsun, qaysi taipilerdin kelgen bolsun, qaysi tilda sözlshidighanlar bolsun, Shadrak, Mishak, Ebednégolarning Xudasigha qara

3:28 «... Padishahning permanigha xilapliq qilip hayatini tewekkul qildi» — aramiy tilida «... Padishahning permanigha xilapliq qilip tenlirini tewekkul qildi».

chaplaydiken, pütün téni qiyma-chiyma qilinsun, öyliri hajetxanigha aylandurulsun! Chünki bundaq qutquzalaydighan bashqa ilah yoq.

³⁰ Shuning bilen padishah Shadrak, Mishak, Ebednégo üçheylenni östürüp, Babil ölkiside yuqiri mensepke teyinlidi.

Néboqadnesarning ikkinchi chüshi toghruluq yazghan xéti

4¹ «Menki padishah Néboqadnesardin yer yüzidiki herbir el-yurtqa, herqaysi taipilerge, herxil tillarda sözlishidighan qowmlargha aman-ésenlik éship-téship turghay!

² Hemmidin Aliy Xuda manga körsetken alametlerni we karametlerni jakarlashni layiq taptim.

³ Uning körsetken möjizilik alametliri némidégen ulugh! Uning karametliri némedégen qaltis! Uning padishahliqi pütmes-tügimestür, Uning hakimliqi dewrdin-dewrgiche dawamlishidu!

⁴ Menki Néboqadnesar öyümde bixaraman olтурghinimda, ordamda bayashat turmush köchürwatqinimda, ⁵ méni intayin qorqitiwetken bir chüshni kördüm, ornumda yatqinimda béshimdiki oylar we kallamdiki ghayibane alametler méni alaqzade qildi.

⁶ Babildiki barliq danishmenlerni aldimga chaqirishqa perman béríp, ularning chüshümge tebir bérishini buyrudim. ⁷ Shuning bilen barliq remchi-palchi, pir-ustaz, kaldiyler we munejjimler kélishti. Men chüshümni éytip berdim, lékin ular manga tebirini bérelmidi. ⁸ Lékin axirida Daniyal kirdi (uning yene bir ismi Belteshasar bolup, méning ilahimning namigha asasen qoyulghan). Muqeddes ilahlarning rohi uningda iken. Men chüshümni éytip, uninggha:

⁹ — Ey palchilarning bashliqi Belteshasar, muqeddes ilahlarning rohi sende ikenlikini, sanga héchqandaq sir tes kelmeydighanliqini bildim, shunga méning körgen chüshümdiki ghayibane alametlerni chüshendürgeysen, shundaqla uninggha tebir bergeysen, — dédim.

¹⁰ — Men ornumda yatqinimda kallamda mundaq ghayibane alametlerni kördüm: Mana, yer yüzining otturisida bir tüp derek bar iken; u tolimu égizmish. ¹¹ U barghanséri chong hem mezmüt ösüp, asmangha taqishiptu, u dunyaning chetlirigimu körünidiken. ¹² Uning yopurmaqliri chirayliq, méwisi intayin mol iken. Uningda pütkül dunyagha yetküdek ozuq bar iken. Uning astida daladiki haywanlar sayidashidiken, shaxlirida asmandiki uchar-qanatlar makan qilidiken; méwisidin barliq et igilirimu ozuqlinidiken.

¹³ Ornumda yétip, kallamda körgen ghayibane alametlerni körüwatimen, mana, asmandin bir közetchi muekkel, yeni muqeddes bir perishte chüshüp, ¹⁴ mundaq jakarlidi:

— «Derejni késip, shaxlirini qirqip, yopurmaqlirini we méwilirini qéqip chüshürüp chéchiwétinglar. Derek tüwidiki yawayi haywanlar uningdin yiraqlashsun, uning shaxliridiki qushlar tézip ketsun. ¹⁵ Yerde peqet kötükiniyla yiltizi bilen, mis we tömür bilen chamberlep, yumran ot-chöppler bilen bille dalada qaldurunglar. U asmandiki shebnemdin chilik-chilik höl bolup tursun. Uning nésiwisi ot-chöp yeydighan yawayi haywanlar bilen bille bolsun. ¹⁶ Ademiylar eqli din mehrum qilinip, uninggha yawayi haywanlarning eqli bérilsun, shundaqla shu halette «yette waqit» tursun. ¹⁷ Dunyadiki jan igiliri Hemmidin Aliy Bolghuchining insanlarning padishahliqining hemmisini idare qilidighanliqi, shundaqla uning padishahliq hoquqini özi talighan kishi (meyli u héchnémige erzimes adem bolsimu)ge béridighanliqini bilsun dep, bu

3:29 Dan. 2:5

4:13 Zeb. 93:1, 2; Dan. 6:27

4:7 «bérelmidi» — yaki «bermide».

4:9 «Ey palchilarning bashliqi Belteshasar, muqeddes ilahlarning rohi sende iken...» — bu padishahning köz-qarishi. Daniyal özi palche emes, elwette. Palchiliq Tewratqa qet'iy men'i qilinidu.

4:13 «...muqeddes bir perishte chüshiti» — aramiy tilida «bir muqeddes bolghuchi chüshiti».

4:16 «ademiylar eqli din mehrum qilinip» — aramiy tilida «ademiylar köngüldin mehrum qilinip». «yawayi haywanlarning eqli» — aramiy tilida «yawayi haywanlarning yürüki». «...shundaqla shu halette «yette waqit» tursun» — «yette waqit» Muqeddes Kitapta déyilgini boyiche, yette yilni bildüridu. Emma Babilliqning kaléndaridiki bir yil 360 kün bolghachqa, belkim 2520 kün bolushi kérek. Bu toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng.

höküm qarighuchi muekkellarning permani bilen, yeni muqeddes perishtilarning qarar buyruqi bilen belgilengendur».

¹⁸ — Men padishah Néboqhadnesar mana shundaq chöshni kördüm. Ey Belteshasar, chüshümge tebir bergeysen. Padishahliqimdiki danishmenler ichide men üçhün buninggha tebir béreleydighan birmu adem chiqmidi. Lékin sen tebir béreleysen, chünki eng muqeddes ilahlarning rohi sende iken.

¹⁹ Shuning bilen Belteshasar depmu atalghan Daniyal bir haza heyranliqta alaqzade boldi we chüsh toghrisida oylap tolimu biaram boldi.

Padishah: — Ey Belteshasar, bu chüsh we uning tebiri séni alaqzade qilmisun, — dédi.

Belteshasar jawaben:

— I aliyliri, bu chüsh silidin nepretlengenlerge bolsun, uning tebiri özlirige emes, dushmanlirige chüshkey!²⁰⁻²¹ Barghanséri ösüp mezmüt bolghan, égzlikli asmangha taqishidighan, pütkül dunyagha körünidighan, yopurmaqliri chirayliq, méwisi intayin mol bolghan, pütkül dunyagha yetküdek ozuq bolidighan, sayisida yawayi haywanlar turidighan, shaxlirida uchar qushlar makan qilidighan derek bolsa, yeni sen körgen derek — del özliridir, i aliyliri!

— Chünki sili chong we mezmüt östila; silining heywetliri éship pelekke yetti; hökümranlıqliri yer yüzining chetlirige yétip bardı.

²² — Chünki sili chong we mezmüt östila; silining heywetliri éship pelekke yetti; hökümranlıqliri yer yüzining chetlirige yétip bardı.²³ Aliyliri qarap turghan waqitlirida asmandin bir qarighuchi, yeni bir muqeddes perishte chüshüp: «Bu derekni késip, xarab qilinglar. Xalbuki, yerde köttikinila yiltizi bilen qaldururp, mis we tömür bilen chamberlep, yumran ot-chöpler bilen bille dalada qaldurunglar. U asmandiki shebnemdin chiliq-chiliq höl bolup tursun. «Yet-te waqit» béshidin ötkiche uning nésiwisi ot-chöp yeydighan yawayi haywanlar bilen bille bolsun, — deptu.

²⁴ — I aliyliri, chüshlirining menisi mana shu — Bular bolsa Hemmidin Aliy Bolghuchining permani bilen xojam padishahning béshigha chüshidighan ishlar — ²⁵ Özliri kishiler arisidin heydiwétilip, yawayi haywanlar bilen bille yashaydila, kalilardek ot-chöp bilen ozuqlandurulidila, dalada asmandiki shebnemdin chiliq-chiliq höl bolup turidila. Taki sili Hemmidin Aliy Bolghuchining pütkül insan padishahliqini idare qilidighanliqini we Uning hoquqini Özi tallighan herqandaq kishige bérédighanliqini bilip yetküche, yette waqit bashliridin ötidu. ²⁶ «Dereknig kötikini yiltizi bilen yerde qaldurunglar» dep buyrulghaniken, özliri ershlarning hemmini idare qilidighannliqini bilip yetkendin kéyin padishahliqliri özlirige qayturulidu. ²⁷ Shunga i aliyliri, méning nesihitim silige layiq körülgey, gunahliridin qol üzgeyla, ishta heqqaniy bolghayla, qebihlikliridin toxtap kembeghellerge rehimdilik qilghayla. Shundaq qilghandila belkim dawamliq güllep yashnimamdila?

²⁸ Bu ishlarning hemmisi padishah Néboqadnesarning béshigha chüshti.

²⁹ On ikki aydin kéyin, u Babilniki padishahliq ordisinining ögziside seyle qiliwétip:

³⁰ — Qaranglar, men öz izzitim we shan-shöhritim namayan qilinsun dep, shahane ordamning jaylishishi üçhün zor küchüm bilen yasighan heywetlik Babil shehiri mushu emesmu? — dédi.

³¹ Uning sözi aghzidin téxi üzümeyla, asmandin bir awaz chüshüp:

— Ey padishah Néboqadnesar, bu söz sanga keldi: Padishahliq sendin élini. ³² Sen kishiler arisidin heydiwétilip, yawayi haywanlar bilen bille makan qilisen we kalilardek ot-chöp yeysen; sen Hemmidin Aliy Bolghuchining insan padishahliqini idare qilidighanliqini we Uning hoquqini Özi tallighan herqandaq kishige tutquzidighanliqini bilip yetküche yette waqit béshingdin ötüp kétidu — déyildi.

4:19 «bir haza heyranliqta alaqzade boldi» — aramiy tilida «birer saet heyranliqta alaqzade boldi».

4:25 Dan. 5:20,21

³³ Bu söz Néboqadnesarda shuan emelge ashti. U kishiler arisidin heydiwétilip, kalilardek otchöp yep, téni shebnemdin chiliq-chiliq höl bolup ketti. Uning chachliri bürkütning peyliridek, tirnaqliri qushning tirnaqliridek ösüp ketti.

³⁴ Emdi shu künler toshqanda, men Néboqadnesar asmangha köz tikip qariwidim, eqil-hoshum eslige keldi. Men Hemmidin Aliy Bolghuchigha hemdusana éytip, Menggü Hayat Turghuchini medhiyilep, hörmét eylidim.

Uning hakimliqi menggülük hakimliqtur;

Uning padishahliqi ewladtin-ewladqidur.

³⁵ Uning aldida yer yüzidiki barliq insanlar héchnéme hésablanmaydu;

Ershtiki qoshunlar we zémindiki insanlar arisida U néme qilishni xalisa shuni qilidu;

Uning qolini kim tosalisun yaki Uningdin «Néme qilisen?» dep sorashqa jür'et qilalisun?

³⁶ Shuanla eqil-hoshum eslige keldi; padishahliqimning shan-sheripi, izzitim, padishahliq heywemu eslige keltürüldi. Meslihetchi weziririm we emir-ésilzadilirim méní izdep keldi. Padi-shahliqim mustehlemlendi; burunqidinmu zor heywige yéngibashtin ige boldum.

³⁷ Emdi menki Néboqadnesar ershtiki Padishahqa hemdusana oquymen, Uni téximu ulughlaymen we Uni izzetleymen:

— Uning qilghanliri heqtur,

Uning yolliri toghridur;

Uning tekebburluq yolida mangghanlarning heywisini chüshürüsh qudriti bardur!..»

Néboqadnesarning newrisi padishah Belshazarning ziyapiti

5¹ Bir küni padishah Belshazar emir-ésilzadilerdin ming kishini tekliq qilip katta ziyapet béríp, ularning aldida sharab ichip, eysh-ishret keypini sürdi..² Padishah Belshazar sharabni tétip körüp, özi, emir-ésilzadiliri, öz xotun-kénizekliring sharabni atisi Néboqadnesar Yérusalémdiki muqeddes ibadetxanidin oljigha alghan altun-kümüshtin yasalghan jam-qachilarda ichishige shu jam-qachilarni élip chiqishni buyrudi.

³ Newkerler derhal béríp Xudaning Yérusalémdiki muqeddes ibadetxanisisidin élip kélingen altun jam-qachilarni élip chiqti; padishahning özi, emir-ésilzadiliri, uning xotunliri we kénizekliri ularla sharab ichti. ⁴ Ular sharab ichkech, altun, kümüş, mis, tömür, yaghach we tashlardan yasalghan butlarni medhiyileshti.

⁵ Del shu peytte adem qolining besh barmiqi peyda bolup, chiraghdanning udulidiki ordining tam suwıqıgha xet yézishqa bashlıdı. Padishah xet yazghan qolning körüngen qismini körüp,

⁶ chirayı tatırıp, könglıde intayın alaızade bolup ketti. Put-qollırı boshıshıp, putlırı titrep ket-ti..⁷ Padishah qattıq warqırıp, pır-ustazlar, kaldıyler we munejımlarnı chaqırışını buyrudi. Babıldiki danışmenler kelgen haman padishah ulargha:

5:1 «padishah Belshazar emir-ésilzadilerdin ming kishini tekliq qilip...» — padishah Belshazar Néboqadnesarning newrisi idi. Emeliyette shu künlerde u «muawin impérator» idi; atisi Nabonidus impérator idi, lékin u adette Babilda turmaytti. «... Ularining aldida sharab ichip, eysh-ishret keypini sürdi» — bu baktiki 30-31-ayetlerden qarighanda, shu chaghta Pars qoshunliri Babil shehirini alliqachan qorshiwalghanidi. Emdi Babillar némishqa ziyapet qilidu? Tarixshunaslarning tehlili boyiche Babil shehiri (a) intayin mustehkem, sépli éğız sheher; (e) uningda yirgirme yilliq ozuq-tülük toplanghanidi. Shunga padishah özini tolimu bixeter, dep qaraytti.

5:5 «... chiraghdanning udulidiki ordining tam suwıqıgha xet yézishqa bashlıdı» — qızıq bir ish shuki, arxéologlar qazghan asaretqilergé asasen, Babil ordiliridiki tamlar üstige ularning eng ulugh ghelibe-muweppeqiyetliri süret we sözler bilen xatirlengen. Padishah ziyapet qilghanda, maxtinish üçün özining yéqindin buyanqi urushlardiki ghelibisini we muweppeqiyetlirini yorutush üçün, chiraghdan bu resimlarning uduligha qoyghuzulatti.

5:6 «put-qollırı boshıshıp,...» — aramiy tilida: «bel-saghrisining boghum-ügiliri boshıshıp...». Bu ish-weqe «Yesh.» 45:41tiki bésharetning bir emelge ashurulushi. «putlırı titrep ketti» — aramiy tilida: «tizlırı bir-birini qaqqılı turdı».

— Kimki tamdiki bu xetlerni oqup menisini manga dep bérelise, uninggha sösün renglik bir ton kiygüzülüp, boynigha altun zenjir ésilip, padishahliqta üçinchi mertiwé bérilidu, — dédi..

⁸ Padishahning danishmenlirining hemmisi ordigha hazir boldi; lékin ular ne xetlerni oquyal-maytti ne padishahqa menisini chüshendürüp bérelmeytti. ⁹ Belshazar téximu alaqzade bolup, chirayi téximu tatirip ketti. Emir-ésilzadilermu qandaq qilishni bilelmey qaldi.

¹⁰ Padishah we emir-ésilzadilerning warqirashqan awazini anglihan xanish ziyapet zaligha kirip, padishahqa mundaq dédi:

— I aliyliri, menggü yashighayla! Alaqzade bolup ketmigeyle, chirayliri tatirap ketmigeyle. ¹¹ Padishahliqlirida bir kishi bar, uningda muqeddes ilahlarning rohi bar, atiliri texttiki waqtida, bu kishide yoruqluq, danaliq we eqil-paraset, yeni ilahlargha xas eqil-paraset namayan qilinghanidi. Atiliri Néboqadnesar, yeni padishah atiliri uni pütün remchi-palchilar, pir-ustazlar, kaldiy-ler we munejjimlarning béshi qilip teyinligen. ¹² Bu kishide alahide bir rohiy xususiyet, bilim, hékmet, chüshlerge tebir béreleydighan, tépishmaqlarni yésheleydighan we tügün-sirlarni achalaydighan qabiliyet bar idi. Shu kishining ismi Daniyal bolup, padishah uninggha Belteshasar depmu isim qoyghan. Shunga bu Daniyal chaqirtilsun, u choqum bu xetlerning menisini yéship béridu.

Daniyalning tamdiki xetning menisini chüshendürüshi

¹³ Shuning bilen Daniyal padishahning aldigha élip kélindi, padishah Daniyaldin:

— Padishah atam Yehuda ölkisidin sürgün qilip kelgen Yehudiylar ichidiki héliqi Daniyal senmu? — dep soriwidi, ¹⁴ — Sen toghruluq xewirim bar, sende muqeddes ilahlarning rohi, shundaqla yoruqluq, danaliq we alahide eqil-paraset bar iken dep anglidim. ¹⁵ Emdi danishmenler we pir-ustazlarni tamdiki xetni oqup, menisini manga chüshendürüp bersun dep aldimgha chaqirtip kélindi; lékin bu ishning sirini héchqaysisi yéship bérelmidil. ¹⁶ Biraq sen toghruluq anglihanmenki, sen sirlarni chüshendüreleydikensen we tügünlarni yésheleydikensen. Eger bu xetlerni oqup, menisini chüshendürüp béreliseng, sanga sösün renglik ton kiygüzülidu, boynunggha altun zenjir ésilidu, padishahliqta üçinchi derijilik mertiwige érishisen, — dédi.

¹⁷ Daniyal padishahqa mundaq jawab berdi:

— Aliylirining in'amli ri özliride qalsun, mukapatlirini bashqa kishige bergeyle. Emdilikte men aliylirigha bu xetni oqup, menisini chüshendürüp bérey. ¹⁸ — I aliyliri, Hemmidin Aliy Xuda atiliri Néboqadnesargha padishahliq, ulughluq, shan-sherep we heywet berdi. ¹⁹ Uninggha bérilgen ulughluqtin herqaysi el-yurt, herqaysi taipiler we herxil tilda sözlshidighan qowmlarning hemmisi uning aldida titrep qorqup turatti; u kimni xalisa shuni öltüretti, kimni xalisa shuni tirik qoyatti; kimni xalisa shuni mertiwilik qilatti, kimni xalisa shuni pes qilatti.

²⁰ Lékin u könglide tekebburliship, roh-qelbide meghrurlinip mijezi tersaliship, padishahliq textidin chüshürülüp, izzitidin mehrum qilindi. ²¹ U kishiler arisidin heydiwétilip, uninggha yawayi haywanlarning eqli bérildi. U yawa éshekler bilen bille makanliship, kalilardek ot-chöp yégüzüldi, téni shebnemdin chiliq-chiliq hól bolup ketti, taki u Hemmidin Aliy Xudaning insan padishahliqini idare qilidighanliqini we U padishahliqning hoquqini Özi tallighan herqandaq kishige béridighanliqini bilip yetküche shu halette boldi..

²² Ey Belshazar, Néboqadnesarning oghli turup özliri bularning hemmisidin xewerliri bolsimu, lékin özlirini töwen qilmidila. ²³ Eksiche tekebburliship ershtiki Rebge qarshi turdila. Sili Uning muqeddes ibadetxanisidin olja alghan jam-qachilarni élip kélip, özliri, emir-ésilzadiliri, öz xo-

5:7 «uninggha sösün renglik bir ton kiygüzülüp,...» — qedimki zamanlarda sösün reng «shahane reng» dep hésablinatti.

5:10 «...warqirashqan awazini anglihan xanish ziyapet zaligha kirip,...» — «xanish» mushu yerde Belshazarning anisi yaki chong anisi (Néboqadnesarning ayali) bolsa kérek.

5:11 Dan. 2:47, 48

5:21 Dan. 4:22

tunliri we kénizeklirimu ularda sharab ichtinglar andin körmeydighan, anglimaydighan we héchnémini chüshenmeydighan altun, kümüş, mis, tömür, yaghach we tashlardin yasalghan butlarni medhiyilidile. Halbuki, silining nepeslrini Öz qolida tutqan we silining barliq heriketlrini Öz ilkide tutqan Xudani ulughlimidila. ²⁴ Shunga, Xuda bu qolning körüngen qismini ewetip bu xetlerni yazdurdi.

²⁵ Bu xetler: «Méné, méné, tekél, upharsin» dégendin ibaret..

²⁶ Buning chüshendürülüşhi: — «Méné» — Xuda silining padishahliqlirining hésabini qilip, uni ayaghashturdi.

²⁷ «Tekel» — sili tarazida tartiliwidila, kem chiqtila. ²⁸ «Peres» — padishahliqliri parchilinip, Médialiqlar bilen Parslarga tewe qilindi.

²⁹ Shuning bilen Belshazar derhal newkerlirige emr qiliwidi, ular Daniyalgha sösün renglik tonni kiydürüp, boynigha altun zenjirni éship qoydi; u u toghruluq: «Padishahliq ichide üçinchi derijilik mertiwige ige bolsun» dep jakarlidi.

³⁰ Shu kéche kaldiylerning padishahi Belshazar öltürüldi. ³¹ Padishahliq bolsa Médialiqlar Dariusning qoligha ötti. U texminen atmish ikki yashta idi.

Daniyal shirlar öngküride

⁶ Padishah Darius pütün padishahliqni idare qilish üçün bir yüz yigirme wezirni herqaysi yurtlarni bashqurushqa teyinleshni muwapiq kördi. ² Buningdin bashqa u bu wezirlerni nazaret qilip, bu wezirlerning hésabini élish, shundaqla padishahning hoquq-menpeeti ziyangha uchrimsun dep Daniyal we bashqa ikki kishini nazaretchilikke teyinlidi. ³ Daniyalda alahide bir rohiy xususiyet bar bolghachqa, u bashqa nazaretchilerdin we wezirlerdin iqtidarliq chiqti. Shunga padishah uni pütkül padishahliqni idare qilishqa teyinlimekchi boldi. ⁴ Shuning bilen bashqa nazaretchi we wezirler uning padishahliqtiki memuriy ishleridin sewenlik izdidi. Lékin ular erz qilghudek héchqandaq bahane-seweb yaki sewenlik tapalmidi. Chünki Daniyal diyanetlik we ishenchlik bolup, uningdin qilche kemchilik yaki sewenlik chiqirmighanidi.

⁵ Shunga shu ademler özara:

— Daniyalning Xudasining qanunigha munasiwetlik ishleridin bashqa, uningdin eyibligüdek héchqandaq bahane tapalmaymiz, — déyishti.

⁶ Shunga ular özara til biriktürüp padishahning aldigha kirip:

— Padishah Darius aliyliri menggü yashighayla! ⁷ Aliylirining padishahliqliridiki barliq nazaretchi, waliy, wezir, meslihetchi, hakim we emeldarlar birlikte meslihetleshtuq; herqandaq kishi ottuz kün ichide herqandaq ilahqa herqandaq dua-tilawet qilishqa we yaki herqandaq kishidin bir nerse tilashke ruxset bolmisun, i aliyliri, peqet silidinla tilishi ruxset bolsun dégen shahane yarliqning chüshürülüşhini layiq kördüq. Bu perman qet'iy bolsun, kimki bu permangha xi-

5:25 «Méné» — «sanash» yaki «hésablash» dégen sözi bilen, «tekél» — «tarazida tartish» dégen sözi bilen, «upharsin» — «parchilinish» dégen sözi bilen ahangdash bolidu.

—Aramiy tilidin ibraniy tiligha terjime qilinsa «Bir mina, bir shekel, yérim mina» dégen bolidu. Mina we shekel ibranylarning pul birlikliri idi.

5:28 «peres» — «upharsin» dégen sözning birlik shekli (25-ayette «upharsin» köplük shekilde). «Peres» («upharsin») dégenlik «Pars» sözi bilen yiltzdash bolup, bu yerde ikki bisliq mene bildüridu. Uning padishahliqi hem parchilanghan hem Parslarga mensup bolidu, dégeni bildüridu.

5:31 «Padishahliq bolsa Médialiqlar Dariusning qoligha ötti» — aramiy tilida «Médialiqlar Darius padishahliqni qobul qildi».

—Babil shehirining qandaq ishghal qilinghanliqi heqqidiki qiziq téma toghruluq «Yeremiya»diki «qoshumche söz»imizde, «Babil shehirining örüwétilishi toghruluq bésharetler» dégen bayanlirimizni körüng.

6:1 «Padishah Darius pütün padishahliqni idare qilish üçün...» — mushu «Darius»ning kim ikenliki toghruluq alimlar arisida talash-tartish bar. Beziliri uni parsliq Qoresh, dep qaraydu. Lékin mushu yerde Darius «Médialiqlar» déyilidu we 31ge qarighanda, u Qoreshning qol astida idi («Médialiqlar Darius padishahliqni qobul qildi» déyilidu). Uning salahiyitini arxéologlar tetqiqatliri bilen éniqlishi mumkin.

lapliq qilsa, u shirlar öngkürige tashlansun!⁸ Emdi, i aliyliri bu permanni békitip chühürgeyla, uning özgertilmesliki üçhün yarliqnamige imza qoyghayla; chünki Média we Pars qanuni boyiche, perman chiqirilishi bilenla özgertishke bolmaydu, — dédi.

⁹ Shuning bilen Darius permanni békitip yarliqnamigha qol qoydi.

¹⁰ Daniyal bu yarliqnamige imza qoyulghanliqini anglap, öyige qaytti. Uning öyining ögziside bir balixana bolup, dérizisi Yérusalémgha qaraydighan bolup, ochuq turatti. U aditi boyiche dérizining aldida tizlinip olturup, her küni üç qétim Xudagha dua-tilawet qilip shükür éytatti.

¹¹ Lékin héliqi ademler bille kélip Daniyalning Xudagha dua we tilawet qiliwatqinini kördi.

¹² Andin ular birlikte padishahning aldigha bérıp perman toghrisida gep échip:

— I aliyliri, özliri: Ottuz küni ichide özliridin bashqa herqandaq ilahdin yaki herqandaq insandin birer némini tiligen herqandaq kishi shirlar öngkürige tashlansun, dégen bir permangha imza qoyghan emesmu? — dep soridi.

Padishah: — Derweqe shundaq qildim, Média we Pars qanuni boyiche permanni özgertkili bolmaydu, — dédi.

¹³ Andin ular padishahqa jawaben:

— Yehudadin esir élip kélingen kishilerdin héliqi Daniyal, i aliyliri, silini we sili imza qoyghan permanni közge ilmaydu, belki her künde üç qétim öz dua-tilawitini qiliwatidu, — déyishti.

¹⁴ Buni anglighan padishah öz-özige kayip, köngül qoyup Daniyalni qutqushushqa amal tapmaqchi bolup, u kün patquche herxil qutquzush amali üstide izdinip yürdi.

¹⁵ Lékin axirda u kishiler yene özara til biriktürüp padishahning aldigha jem bolup uninggha:

— I aliyliri, özlirige melumki, Médialar we Parslarning qanuni del shuki, padishahning békitken herqandaq qarari yaki permanini özgertishke bolmaydu, — déyishti.

¹⁶ Shuning bilen padishahning emr qilishi bilen Daniyal tutup kélınıp, shirlar öngkürige tashlandi. Padishah Daniyalgha:

— Sen üzöldürmey ibadet qilidighan Xudaying séni qutquziwalidu! — dédi.

¹⁷ Bir tash élinip, öngkürning aghzi uning bilen étildi; Daniyalning ishlerigha héchkim arilashmisun dep uni padishah öz möhüri we uning emir-emeldarlarining möhürliri bilen möhürlidi.

¹⁸ Andin padishah ordigha qaytip kélip kéchini roza tutup ötküzdi; özining toqal-kénizekliridin héchqaysisini öz yénigha keltürmidi, u kéchiche uxliyalmidi. ¹⁹ Tang étishi bilenla padishah ornidin turup, aldirap shirlar öngkürige bardi. ²⁰ Padishah öngkürge yéqinlaship azablanghan halda Daniyalni chaqirıp:

— Ey Daniyal, Menggü Hayat Xudaning quli, sen üzölmes ibadet qilidighan Xudaying séni shirlardin qutquziwalimidimu? — dep towlidi.

²¹ Daniyal jawaben:

— I aliyliri, menggü yashighayla! ²² Xudayimning perishtisini ewetip shirlarning aghzini yumdurushi bilen ular manga héch ziyan-zexmet yetküzelmidi; chünki U mendin héchqandaq eyib körmidi. Aliylirining aldidimu men héchqandaq ziyan yetküzgüdek ish qilmidim, — dédi.

²³ Buni anglap padishah intayin xushal bolup, ademlerini Daniyalni öngkürdin élip chiqishni buyrudi. Shuning bilen ular Daniyalni öngkürdin élip chiqti. Uningdin qilche zéde-zexmet ta-

6:7 «Aliylirining padishahliqidiki barliq nazaretchi, waliy, wezir, meslihetchi, hakim we emeldarlar...» — ularning bu bayanidiki «barliq» dégen söz yalghanchiliq idi; chünki Daniyal uning ichide emes idi, elwetwe.

6:8 Est. 1:9; 8:8

6:9 «Shuning bilen Darius permanni békitip yarliqnamigha qol qoydi» — 9-ayetning toluq menisini békitish tes. Aramiy tilida «Shuning bilen Darius perman we yarliqnamige qol qoydi» déyilidu. Buninggha qarighanda, ikki yazma yarliq bolghan bolsa kérek. Pars ordisidiki qaide-nizamlardin anche xewirimiz bolmighachqa, néme üçhün ikki yarliq kérek bolidighinini bilmeymiz.

6:10 1Pad. 8:44; Zeb. 55:17

6:18 «özining toqal-kénizekliridin héchqaysisini öz yénigha keltürmidi» — yaki, «u héchqandaq köngül échishlarnimu qilmidi». «u kéchiche uxliyalmidi» — aramiy tilida «uning uyqusı qachtı».

palmidi; chunki u Xudasigha tayanganidi. ²⁴ Andin padishah buyruq chüshürdi, newkerliri Daniyalning üstidin shikayet qilghanlarning hemmisini tutup, ularni bala-chaqiliri we xotunliri bilen qoshup shirlar öngkürige tashliwetti. Ular öngkür tégige chüshüp bolmayla shirlar étilip kélip, ularning ustixanlirininimu chaynap qiyma-chiyma qiliwetti.

²⁵ Shu ishtin kéyin Darius padishah yer yüzide turuwatqan herqaysi el-yurt, hemme taipiler, her tilda sözlshidighan qowmlarning hemmisige mundaq pütük chüshürdi: —

«Hemminglarga amaniq éship-téship turghay!

²⁶ Men ushbu yarliqni chüshürimenki, padishahliqimdiki herbir yurttiki puqralar Daniyalning Xudasi aldida titrep qorqsun!

— Chunki U Menggü Hayat Xudadur,

Menggü mustehkem özgermestur,

Uning padishahliqi halak qilinmas,

Uning hakimiyiti ebedil'ebedgiche bolidu..

²⁷ U balayiqazadin qoghdaydu we qutquzidu,

U asmanlardimu, yer yüzidimu alamet-karametlerni yaritidu,

U Daniyalni shirlarning changgilidin qutquzdi».

²⁸ Daniyalning bolsa shu ishlardin kéyin Darius höküm sürgen mezgilde, shundaqla Pars padi-shahi Quresh höküm sürgen waqitlarda ishliri rawan yürüshti.

Daniyalning ghayibane alametlerni bayan qilghanliqi

Töt zor mexluqni körüş

7¹ Belshazar Babilgha padishah bolghan birinchi yili Daniyal ornida yétip chüshide birnechche ghayibane alametlerni kördi. U chüshide körgenlirini mundaq yekünlep xatiriliwaldi: —

² Kéchide körgen ghayibane körünüshte menki Daniyal shuni kördümki, asmanning töt teripidin shamal chiqip, «Ulugh Dégiz» yüzige urulmaqta idi. ³ Dégizdin shekilliri bir-birige oxshimaydighan töt zor mexluq chiqti.

⁴ Birinchi mexluq shirgha oxshaytti, lékin Bürkütning qaniti bar idi. Men uninggha qarap turghininimda, qanatliri yulundi; andin u yerdin kötürülüp, ikki puti yerge dessitilip ademdek turghuzulup, uninggha insaniy bir qelb bérildi..

⁵ Mana yene bir mexluq, yeni ikkinchisi éyiqqa oxshaytti. Uning bir teripi ikkinchi bir teripidin égzitildi. Uning chishliri üç qowurghini chishlep turatti, bir awaz uninggha: «Ornungdin tur, göshni yéyishingche yewall!» — dédi.

⁶ Qarap turghininimda, mana yene bir mexluq peyda boldi. U yilpizgha oxshaytti, dümbiside qushningkidek töt qaniti bar idi; uning béshi töt idi. Uninggha hakimliq hoquqi bérildi.

⁷ Uningdin kéyin kéchidiki ghayibane körünüşlerde qarap turghininimda, mana tötinchi bir mexluq peyda boldi. U intayin qorqunchluq, dehshetlik we ajayib küchlük idi. U yoghan tömür chishliri bilen owni chaynap ézip yutup, qalduqini putliri bilen dessep-cheyleytti. U aldinqi barliq mexluqqa oxshimaytti; uning on münggüzi bar idi. ⁸ Men bu münggüzlerni közitiwatqinimda, mana münggüzlerning arisidin yene bir kichik münggüz ösüp chiqti. Bu kichik münggüzning aldida eslidiki münggüzlerdin üchi yuluwétildi. Bu kichik münggüzning ademningki-dek közi we chong sözleydighan aghzi bar idi.

6:26 «Uning hakimiyiti ebedil'ebedgiche bolidu» — aramiy tilida «Uning hakimiyiti axirghiche bolidu».

6:26 Dan. 2:44; 4:3; 7:14, 27; Luqa 1:33

7:2 «Ulugh Dégiz» — «Ottura Dégiz»ni körsetse kérek.

7:3 Dan. 2:37-45

7:4 Dan. 4:34

Menggü hayat bolghuchini körüş

⁹ Men qarap turghinimda, u yerge birnechche textning qoyulghanliqini kördüm; ularning biride, «Ezeldin Bar Bolghuchi» orun élip olturuptu. Uning kiyimliri qardek ap'aq, chachliri ap'aq qoza yungidek idi. Uning texti ot lawuldap turghan yalqunlar bolup, lawuldap köyüwatqan ot chaqlirining üstide idi..¹⁰ Uning aldidin goya rawan éqip turghan deryadek ot yalquni lawuldap éqip turatti; Uning xizmitide turghuchilar tümen minglighan idi, Uning aldida yüz milyonlighan hazir turghuchilar bar idi. Soraq bashlanghanliqi jakarlinip, desturlar échildi..¹¹ Héliqi kichik münggüzning yoghan geplerni qiliwatqan awazidin diqqitim shuninggha tartilip qarap turattim. Qarap turghinimda, tötinchi mexluq öltürölüp, uning jesiti halak qilinip, otqa tashlap köydürülüşke tapshuruldi.

¹² Qalghan üç mexluq bolsa, hakimiyitidin mehrum qilindi, lékin ularning ömri yene bir mezigil uzartildi.

¹³ Kéchidiki ghayibane körünüşlerde mana, men goya Insan Oghligha oxshash bir zatning asmandiki bulutlar bilen kelginini kördüm. U «Ezeldin Bar Bolghuchi»ning yénigha béríp, uning aldigha hazir qilindi..¹⁴ Her el-yurt, her taibe, her xil tilda sözlshidighan qowmlar uning xizmitide bolsun dep, seltenet, shöhret we padishahliq hoquqi uninggha bérildi. Uning selteniti menggü solashmas seltenettur, uning padishahliqi menggü halak qilinmas..

Ghayibane körünüşlerning tebiri

¹⁵ Menki Daniyalning wujudum, dil-rohim bek biaramliqqa chömdi, kallamdiki ghayibane alametler méni intayin alaqzade qildi. ¹⁶ Men yéqin turghuchilardin birining aldigha béríp, bu ghayibane alametlerning heqiqiti toghruluq soridim. U manga tebiri béríp chüshendürüp mundaq dédi: —.

¹⁷ «Bu töt zor mexluq kelgüside dunyada bash kötüridighan töt padishahni körsitidu. ¹⁸ Lékin Hemmidin Aliy Bolghuchining muqeddes bendiliri padishahliq hoquqini qobul qilidu, ular uninggha menggü igidarchiliq qilidu, ebedil'ebedgiche shundaq bolidu»..

¹⁹ Men bashqa üç mexluqqa oxshamaydighan tötinchi mexluq, yeni zor qorqunchluq, tömür chishliq, mis tirnaqliq, owni chaynap ézip yutup, andin qalduqlirini ayaghliri bilen dessepcheyleydighan héliqi mexluq toghrisidiki heqiqetni, ²⁰ shundaqla uning béshidiki on münggüzining we kéyin ösüp chiqqan kichik münggüz toghrisidiki heqiqetni téximu éniq bilmekchi boldum — uning, yeni héliqi kichikining aldida eslide bar bolghan bashqa üç münggüz yuluwétilgen, közliri we yoghan gep qilidighan aghzi bar bolup, ene bashqa münggüzlerge qarighanda téximu heywetlik idi. ²¹ Qarap turghinimda, u kichik münggüz Xudaning muqeddes bendiliri bilen jeng qilip ulardin üstünlükke ige boldi; ²² «Ezeldin Bar Bolghuchi» kelgende, höküm qilish hoquqi Hemmidin Aliy Bolghuchining muqeddes bendilirige bérildi. Shuning bilen békitilgen waqti kélip, Xudaning muqeddes bendiliri padishahliq hoquqini ötküziwaldi..

7:9 «Ezeldin Bar Bolghuchi» — eslide ibranii tilida «Qedimki künlerdin tartip Bar Bolghuchi» — Yeni Xuda dégenliktur, elwette.

7:10 «...tümen minglighan» — aramii tilida: «...minglingan minglighan» yaki «minglighan ming» — demek, birnechche milyon. «Uning xizmitide turghuchilar tümen minglighan idi, uning aldida yüz milyonlighan hazir turghuchilar bar idi» — ayyette közde tutulghan Xudaning xizmetchiliri perishtiler, elwette. «Weh.» 9:16ni körüng.

7:10 Weh. 5:11; 20:12

7:13 Dan. 7:27; Zeb.2:6; Nah. 1:3; Mat. 24:30; 26:64; 1Tés. 4:17; Weh. 1:7

7:14 Dan. 2:44; Luqa 1:33

7:16 «yéqin turghuchilar» — perishtiler bolsa kérek.

7:18 «...muqeddes bendiliri padishahliq hoquqini qobul qilidu» — qiziq bir yeri shuki, «padishahliq» dégen kimningki yaki qaysi padishahliq éytilmighan. Némishqa? Jawab choqum shuki, shu chaghda peqet birla padishahliq, yeni Xudaningki bolidu.

7:22 «Shuning bilen békitilgen waqti kélip, Xudaning muqeddes bendiliri padishahliq hoquqini ötküziwaldi» — bashqa birxil terjimisi: «Shuning bilen békitilgen waqti kélip, Hemmidin Aliy Bolghuchining muqeddes bendiliri dep höküm chiqirildi».

²³ Tebir bergüchi chüshendürüp yene mundaq dédi: —

«tötinchi mexluq kelgüsi dunyada bash kötüridighan tötinchi bir padishahliq bolup, u bashqa herqandaq padishahliqlargha oxshimaydu. U pütkül dunyani yutup, uni ayagh asti qilip, kum-talqan qilidu..»

²⁴ On münggüz bolsa, bu padishahliqtin chiqidighan hökümranliq qilidighan on padishahni körsitidu. Keyin yene bir padishah meydangha chiqidu, u ilgiriki padishahlargha oxshimaydu; u üç padishahni öziğe boysunduridu.. ²⁵ U Hemmidin Aliy Bolghuchigha qarshi kupurluq sözlerni qilidu hemde Hemmidin Aliy Bolghuchining muqeddes bendilirini halsizlanduridu. U kaléndern, héyt-ayemlerni we muqeddes qanunlarni özgertiwétishni qestleydu. Xudaning muqeddes bendiliri «üch yérin waqit» uning hökümranliqigha tapshurulidu.. ²⁶ Andin Xudaning soti échilidu, buning bilen uning idare qilish hoquqi tartiwélinip, menggülik üzül-késil yoqitilidu.

²⁷ Lékin uning padishahliqining hoquqi, yeni dunyadiki herqaysi padishahliqlarning selteniti we shöhriti Hemmidin Aliy Bolghuchining muqeddes bendilirige, yeni Xudaning Öz xelqige ötküzüldi. Uning padishahliqi menggü bir padishahliqtur, dunyadiki pütün hökümдарlar Uning xizmitide bolup uninggha itaet qilidu..»

²⁸ Bu ish mana mushu yergiche boldi. Menki Daniyal, öz oylirim özümni alaqzade qildi, chirayim tatirip ketti. Biraq bu ishni qelbimde püküp saqlidim..»

Qochqar bilen téke heqqide ghayibane körünüş

8¹ Padishah Belshazar textke olturup üçinchi yili, menki Daniyal ikkinchi bir ghayibane alametni kördüm.. ² Ghayibane körünüshte, özümni Élam ölkisidiki Shushan qel'eside kördüm. Körünüshte men Ulay chong östingi boyida idim.

³ Béshimni kötürüp qarislam, ikki münggüzi bar bir qochqarning chong östeng aldida turghanliqini kördüm. Uning münggüzi ézig bolup, bir münggüz yene biridin ézig idi; ézigrek bolghan münggüz yene birsidin keyinrek ösüp chiqqanidi. ⁴ Men qochqarning gherb, shimal we jenub tereplerge üsüwatqinini kördüm. Héchqandaq haywan uninggha teng kélelmeytti we héchkim héchkimni uning changgilidin qutquzalmaytti. U néme qilishni xalisa, shuni qilatti, barghan-séri heywetlik bolup kétiwatatti.

⁵ Men bu toghruluq oylawatattim, mana, gherb tereptin bir téke putliri yerge tegmigen halda pütün jahanni kézip yügürüp keldi. Uning ikki közi arisigha körünérlik chong bir münggüz ösüp chiqqanidi. ⁶ U men deslep körgen héliqi östeng boyida turghan ikki münggüzlik qochqargha qarap qehri bilen shiddetlik étildi. ⁷ Men uning qochqargha yéqin kélip, ghezep bilen qochqarni üsüp ikki münggüzini sunduruwetkenlikini kördüm. Qochqarning qarshiliq körsetküdek madari qalmighanidi, téke uni yerge yiqitip, dessep-cheylidi, tékining changgilidin uni qutquziwalidighan adem chiqmidi.

7:23 Dan. 2:40-44

7:24 Dan. 2:40-44

7:25 «üch yérin waqit» — texminen «üch yérin yil»ni körsitidu. Sel toghriraq dések, «bir waqit» («Daniyal» dégen qisimning bashqa yerliri bilen selishturghanda) belkim Babilliqlarning ishlitidighan yili, yeni 360 künlik waqitni körsitishi mumkin. Shunga «üch yérin waqit», 1260 künni körsitidu.

—Eslay aramiy til nusxasida, «üch yérin waqit», «bir waqit, ikki waqit we qoshumche yérin waqit» dégen shekilde ipadilengen. Babilliqlar bezi yillirigha qoshumche bir ayni «kebise ay» dep qatatti; «bir waqit, ikki waqit we qoshumche yérin waqit» dégen ibare qoshumche ayniq bolushining mumkinchilikini yoqqa chiqiridu. Démek, «üch yérin waqit» 1290 kün emes, belki 1260 kün bolidu.

7:25 Dan. 9:27; 11:36; Mat. 24:15; Mar. 13:14; Luqa 21:20; 2Tés. 2:3-4; Weh. 13:1-8

7:27 Dan. 2:44

7:28 «Bu ish mana mushu yergiche boldi...» — 7-babtiki bésharetler toghrisida «qoshumche söz»imizni körtüng.

8:1 «Padishah Belshazar textke olturup üçinchi yili...» — 8-bab, 1-ayettin bashlap qalghan qismining hemmisi aramiy tilida emes, ibranay tilida yézilghan.

⁸ Téke barghanséri heywetlik bolup ketti; lékin u xéli küchiyip bolghanda, chong münggüzi sunup chüshüp, eslidiki jayidin asmandiki töt shamalgha qarap turidighan, közge körünerlik töt münggüz ösüp chiqti.

⁹ Bu töt münggüzning ichidiki biridin yene bir münggüz ösüp chiqti. U kichik münggüz ösüp intayin heywetlik boldi, jenub, sherq tereplerge we «güzel zémin»gha qarap tesir küchini kéngeytti. ¹⁰ U intayin heywetlik bolup, hetta samawiy qoshundikilerge hujum qilghudek derijige yetti, samawiy qoshundikilerdin we yultuzlardin birmunchisini yerge tashlap, ularning üstige dessidi ¹¹ (u tolimu mehrurlinip, hetta samawiy qoshunning Serdari bilen teng bolmaqchi bolup, ibadetxanida Serdargha atap kündilik qurbanliq sunushni emeldin qaldurdi, hemde Serdarning ibadetxanisidiki «muqeddes jay»ni weyran qiliwetti. ¹² Asiyliq tüpeylidin Xudaning xelqi we kündilik qurbanliq chong münggüzge tapshurulidu). U heqiqetni ayagh asti qilidu; uning barliq ishlari nahayiti ongushluq boldi..

¹³ Keynidin, bir muqeddes perishtining söz qilghanliqini anglidim, shuning bilen yene bir muqeddes perishte söz qilghan perishtidin:

— Ghayibane alamette körüngen bu weqeler, yeni «weyran qilghuchi» asiyliq, kündilik qurbanliqning emeldin qaldurulushi, hemde muqeddes ibadetxanidiki «muqeddes jay»ning hem Xudaning xelqining ayagh asti qilinishi qanchilik waqit dawamlashidu? — dep sorighanliqini anglidim. ¹⁴ Héliqi perishte manga jawaben:

— Bu ishlar ikki ming üç yüz kéche-kündüz dawamlashidu. Bu mezgildin kéyin muqeddes ibadetxanidiki «muqeddes jay» pakizlinip eslige keltürülide, — dédi..

Perishte Jebrailning ghayibane alametni chüshendürüshi

¹⁵ Bu ghayibane körünüşni körgendin kéyin, menki Daniyal uning menisini oylawatqinimda, mana, aldimda ademning qiyapitide birsi peyda bolup öre turdi. ¹⁶ Ulay östingining otturisdin: — Ey Jebrail, bu ademge ghayibane alametni chüshendürüp ber, — dégen bir ademning küchlük awazini anglidim..

¹⁷ Jebrail yénimgha keldi. Kelgende, men nahayiti qorqup kétip yerge yiqilip düm chüshötüm. U manga:

— Ey Insan oghli, sen shuni chüshinishing kérekki, bu ghayibane alamet axir zaman toghrisidur, — dédi.

¹⁸ U gep qiliwatqanda men bihosh halda yerde düm yatattim. Lékin u manga shundaq bir yénik tégipla méni turghuzdi we manga mundaq dédi: —

¹⁹ «Men hazir sanga Xudaning ghezipi kelgen mezgilde kéyinki ishlarning qandaq bolidighanliqini körsitip bérey. Chünki bu ghayibane alamet zamanlarning békertilgen axirqi nuqtisi toghrisidur. ²⁰ Sen körgen ikki münggüzlük qochqar Média bilen Pars padishahlinini körsiti-

8:9 «güzel zémin» — Qanaan zémini (Pelestin). Ibraniy tilida «güzellikning zémini» déyilidu.

8:11 «Kündilik qurbanliq» — Xudaning Musa peyghember arqiliq chüshurgen emri bilen ibadetxanida her küni etigende we kechte bir qoza «köydürme qurbanliq» qilinishi kérek. Bu qurbanliqni bolsa Israil üçün eng asasiq qurbanliq dégili bolidu. — «Serdarning ibadetxanisi» — bu Perwerdigarning Yérusalémdiki ibadetxanisini körsitidu, elwette. Mushu ibaridin «Samawiy qoshunning Serdari»ning «Perwerdigarning Perishtisi» ikenlikini körgili bolidu. «Perwerdigarning Perishtisi» Mesihning dunyagha kélisidini burunqi bir salahitidur. «Perwerdigarning Perishtisi» toghruluq bashqa izahatlimizni köring.

8:12 «Asiyliq» — bizningche «asiyliq» mushu yerde belkim «kichik münggüz» (yeni dejjal)ning asiyliqini körsitse kérek (13-ayetni köring). Bu söz yene Xudaning Öz xelqining asiyliqinimu körsitishi mumkin.

— «Xudaning xelqi» — ibraniy tilida «qoshun».

8:13 «Ghayibane alamette körüngen bu weqeler, yeni «weyran qilghuchi» asiyliq, kündilik qurbanliqning emeldin qaldurulushi» — bu «weyran qilghuchi» asiyliq» bolsa del «Serdargha atap kündilik qoza qurbanliq sunushni emeldin qaldurush» (11-ayet) hemde uning ornigha intayin yirginchlik birxil but sélis. 9-bab, 26-27-ayet, 11bab -36-39-ayetnimu köring).

8:14 «pakizlinip eslige keltürülide» — ibraniy tilida «toghra qilinidu» yaki «heqqaniy qilinidu» dégen söz bilen ipadilinidu.

8:16 Dan. 9:21; Luqa 1:26

du. ²¹ Yawa téke bolsa Grétsiye padishahliqi bolup, közining otturisidki közge körünerlik münggüz bolsa, uning birinchi padishahidur..

²² U münggüz sunup ketkendin kéyin ornidin ösüp chiqqan héliqi töt münggüz bu elning töt padishahliqqa bölünidighanliqini körsitidu. Biraq ularning küchi birinchi padishahliqqa yetmeydu. ²³ Bu padishahliqlarning axirqi mezgilide, asiqliq qilghuchilarning gunahi toshushi bilen tolimu nomussiz, chigish mesililerni bir terep qilalaydighan bir padishah meydingha chiqidu. ²⁴ Uning küchi xéli zor bolidu, lékin emeliyette bu küch özlükidin chiqmaydu; u misli körülmigen weyranchiliqni keltürüp chiqiridu. Uning ishliri jezmen ongushluq bolup, némini xalisa shuni qilalaydu. U küchlüklerni we Xudaning muqeddes mömin xelqini yoqitidu. ²⁵ Öz ustatliqi bilen uning nazariti astida herqandaq hiyle-mikirlik xéli ronaq tapidu. U könglide tekeburluship özini chong tutidu; bashqilarning özlirini bixeter hés qilghan waqtidin paydilinip tuyuqsiz zerb qilip nurghun kishilerni halak qilidu; u hetta ochuqtin ochuq «Emirlarning Emiri»ge qarshi chiqidu. Lékin u axirda insanlarning qolisiz halak qilinidu.

²⁶ Sanga ayan qilinghan, axshamdin etigengiche dawamlashqan bu ghayibane alamet emelge ashmay qalmaydu. Lékin sen uni waqtinche mexpiy tut. Chünki u köp künler kéyinki kelgüsi heqqididur».

²⁷ Menki Daniyal maghdurumdin qélip, birnechche kün aghrip yétip qaldim. Kéyin ornumdin turup yenila padishahning ishlorida boldum. Lékin bu ghayibane alamet könglümni parakende qiliwetkenidi. Uning menisini yésheleydighan adem yoq idi..

Daniyalning öz xelqige dua qilishi

9 ¹ Médialiq Ahashwéroshning oghli Dariusning birinchi yilida (u kaldiylarning zéminigha padishah qilindi). ² Yeni textke olturghan birinchi yili menki Daniyal muqeddes yazmilarni oqushum bilen Perwerdigarning Yeremiya peyghemberge yetküzgen kalam-béshariti boyiche, Yérusalémning xarab bolidighan jaza mezgili yetmish yil ikenlikini chüshinip yettim. ³ Shuning üçün men Reb Xudayimgha roza tutup, böz rextke yögünip, kül-topida olturup, uninggha yélinip dua-tilawet qilish bilen izdinishe bel baghlidim. ⁴ Men Perwerdigar Xudayimgha dua qilip, gunahlimizni iqrar qilip mundaq dédim:

— «Ah Reb, i Séni Öz emrliringge itaet qilghuchilargha wede-ehdengde wapadar bolup, özgermes méhringni üzlüksiz körsetküchi ulugh, sürlük Tengrim!

⁵ Biz gunah sadir qilduq, qebihlik qilduq; rezillik bilen Séning emr-hökümliringdin waz kéchip, Sanga asiqliq qilduq. ⁶ Shundaqla Séning naming bilen padishahlimiz, emirlirimiz, ata-bowilirimiz we pütkül zémindiki xelqge söz-kalamingni yeküzgen qulliring bolghan peyghemberlerge zadi qulaq salmiduq.

⁷ I Reb, heqqaniyet Sendila tépilidu, lékin Sanga asiqliq we wapasizliq qilghanliqimiz tüpeylidin, bizge, yeni Yehudalargha, Yérusalémdikilerge we barliq Israillargha, yéqinda bolsun, yiraqta bolsun, Sen bizlarni sürgünlükke heydiwetken barliq yurtlarda bolsun, peqet бүгүнкидек

8:21 «Yawa téke bolsa Grétsiye padishahliqi bolup, ...» — ibraniy tilida «Yawa téke bolsa Grétsiye padishahi bolup, ...».

8:23 «chigish mesililerni bir terep qilalaydighan bir padishah...» — bashqa birxil terjimisi: «xéli süyqestchi bir padishah ...».

8:27 «Uning ghayibane alametning menisini yésheleydighan adem yoq idi» — 8-babtiki bésharetler toghrisida «qoshumche söz»imizni körüng.

9:1 «kaldiylarning zémini» — Babil zéminini körsitidu.

— «...padishah qilindi» — Bu ibare belkim Dariusning Pars impériori Qoreshning astidiki bir padishah ikenlikini körsitidu. U pütkül Pars üstige impérior emes idi.

9:2 Yer. 25:11, 12; 27:7; 29:10

9:4 Qan. 7:9

9:5 Zeb. 106:6; Yesh. 64:4, 5, 6

yüzimizni kötörelmigüdek shermendilikla qaldi. ⁸ I Reb, bizge, yeni padishahlirimizgga, emirlirimizge we ata-bowilirimizghimu yüzimizni kötörelmigüdek shermendilik qaldi; chünki biz Séning aldingda gunah sadir qilduq.

⁹ I Reb Xudayimiz, biz Sanga asiyliq qilghan bolsaqmu, Sendin yenila rehimdillik we meghpiret-kechürümler tépildu. ¹⁰ Biz Sen Perwerdigar Xudayimizning awazigha qulaq salmay, qulliring bolghan peyghemberler arqiliq aldimizgga qoyghan qanun-hökümlirinde héch mangmiduq.

¹¹ Pütkül Israil Séning Tewrat-qanunungga xilapliq qilip, awazinggga qulaq salmay Séningdin yüz öridi. Derweqe, Séning qulung Musagha chüshürülgen Tewrat-qanunida pütülgen lenet hemde uning qesemyadidiki jazalar üstimizge yaghduruldi; chünki biz Séning aldingda gunah sadir qilduq. ¹² Sen Özüng bizge we üstimizdin hökümdarliq qilghuchimizgga qarita dégenliringge emel qilip bizge zor éghir külpetni keltürdüng; chünki Yérusalémda qilinghan ishlar asman astidiki herqandaq bashqa yurtta ezeldin qilinghan emes! ¹³ Musagha tapilanghan Tewrat-qanunida pütülgendek, bu pütün külpet bizge chüshürülgen bolsimu, i Perwerdigar Xudayimiz, lékin biz qebihliklirimizdin qol üzüp, heqiqitingni chüshinip yétidighan qilghaysen dep téxiche Sendin iltipatingni ötünmiduq. ¹⁴ Derweqe Sen Perwerdigar shu külpetni teyyarlap saqlap, bizning üstimizge chüshürdüng; chünki Sen Perwerdigar Xudayimiz, barliq qilghan ishlirinde adil bolup kelding; biraq awazinggga qulaq salmiduq.

¹⁵ Emdi, Öz küchlük qolung bilen xelqingni Misirdin élip chiqting, shunglashqa бүгүнкидек Özüngge nam-shöhret tikliding, i Reb Xudayimiz, — biz gunah sadir qilduq, biz rezillik qilduq!

¹⁶ Ötünimen, i Reb, pütkül heqqaniyliqinggga uyghun, Yérusalém shehiringge, yeni muqeddes téghinggha bolghan qehr-ghezippingni toxtatqaysen! Chünki bizning ötküzgen gunahlirimiz we ata-bowilirimizning qilghan qebihliklirining wejedin, Yérusalém we xelqing barliq etrap-tikilirimizning haqaret obyékti bolup qalduq. ¹⁷ Emdi i Xudayimiz, qulungning dua we teleplirige qulaq salghaysen, Özüng üçün weyran qilinghan muqeddes jayingni jamalingni körsitip yorutqaysen. ¹⁸ I Xudayim, qulaq sélip anglighaysen! Bizning we Séning naming bilen atalghan sheharning béshigha kelgen külpetlerge nezer salghaysen! Bizning Sanga iltija qilghinimiz özimizning qandaqtur heqqaniy ish qilghanliqimizdin emes, belki Séning zor rehimdilliqiringgga tayanghanliqimiz sewibidindur.

¹⁹ I Reb, anglighaysen! I Reb, kechürgeysen! Qulaq sélip anglap amal qilghaysen! Özüngning nam-shöhriting üçün emdi texir qilmighaysen! Chünki Séning bu shehiring we bu xelqing Öz naming اساسida atalghanidil!».

Jebrailning bésharet bérishi we chüshendürüshi

²⁰ Men duayimni dawamlashturup, özüm we xelqim Israilning gunahlirini iqrar qilip hemde Xudayimning muqeddes téghi üçün Perwerdigar Xudayimgha yélinip, ²¹ téxi dua qiliwatqinimda, deslepte manga ghayibane alamette körüngen Jebrail dégen zat yénimgha kélip manga qolini tegküzdü. Men shu chaghda tolimu charchap ketkenidim. U kechlik qurbanliq sunush waqti idi. ²² Jebrail manga eqil bérip mundaq dédi: —

9:9 «I Reb Xudayimiz, biz Sanga asiyliq qilghan bolsaqmu, Sendin yenila rehimdillik we meghpiret-kechürümler tépildu» — yaki «Reb Xudayimizda rehimdillik we meghpiret-kechürümler bardur; chünki biz Uning alalda gunah sadir qilduq» (démek, Xuda bizge rehimdillik körsetmigen bolsa, biz baldurla yoqitilattuq).

9:9 Zeb. 130:3-8; Yigh. 3:22

9:11 Law. 26:14-45; Qan. 27:15-26; 28:15-68; 29:20; 30:17-20; 31:17, 18; 32:19-25; Yigh. 2:17

9:15 Mis. 32:11; Zeb. 105:7; 106:47

9:17 «qulaq salghaysen, Özüng üçün ... yorutqaysen» — ibraniy tilida «Rebning sewebi üçün ... yorutqaysen».

9:19 «Özüngning nam-shöhriting üçün emdi texir qilmighaysen!» — ibraniy tilida «Özüning sewebing üçün emdi texir qilmighaysen!».

9:21 «...Jebrail dégen zat yénimgha kélip manga qolini tegküzdü. Men shu chaghda tolimu charchap ketkenidim» — buning yene birxil terjimisi: — «...Jebrail dégen zat tézla uchup kélip, manga qol tegküzdü». Esli tékistni chüshinish birqeder tes.

«I Daniyal, men séni yorutup, ishlarni chongqur chüshineleydighan qilishqa keldim.

²³ Sen Xudagha iltija qilishqa boshlashing bilenla, jawab-kalam bérildi; sen intayin söyülgen adem bolghachqa, men sanga uning jawab-kalamini yetküzgili keldim. Emdi bu jawab-kalam üstide puxta oylanghin, ghayibane körünüşni köngül qoyup chüshengin:

²⁴ — «Xuda teripidin «yetmish hesse «yette waqit»» séning xelqing bilen muqeddes shehiring üstige békitilgen. Bu waqitlar itaetsizliklarni tizginlesh, gunahlarni tügitish, qebihlik üçün kafaret keltürüş, menggülik heqqaniyliqni üstün orungha qoyush, bu ghayibane alamet bilen peyghemberlarning söz-kalamirini emelge ashurush hemde muqeddes ibadetxanidiki «eng muqeddes jay» yéngibashtin mesihlinish üçün békitilgendur..²⁵ Shuni bilishing we chüshinishing kérekki, Yérusalémni yéngibashtin eslige keltürüp bina qilish buyruqi jakarlanghandin tartip, Mesih dégen emir meydangha chiqquche yette hesse «yette waqit» qoshulghan atmish ikki hesse «yette waqit» ötidu. Yérusalém shehiri yéngibashtin bina qilinip, meydan-kochilar we sépil-istihkam barliqqa keltürüldü, emma bu biseremjan künlerde bolidu..

²⁶ Bu atmish ikki «yette waqit» mezgili ötkendin kéyin Mesih üzüp tashlinidu, uningda hécherse qalmaydu. Kelgüside bolidighan emirning xelqi bu sheher bilen muqeddes ibadetxanini gumran qilidu. Bu aqiwet kelkündek bésip kélidu; axirighiche jengler dawamlashidu; u yerde bolidighan weyranchiliqlar békitilgendur..²⁷ U emir Xudaning xelqining köp qismi bilen axirqi bir «yette waqit»ta bir dostluq ehdisni takamul qilidu, lékin bu «yette waqit»ning yérimigha kelgende, u ibadetxanidiki qurbanliq we ashliq hediyelerni sunushni emeldin qalduridu. U chaghda «weyranchilik yirginchilik nomussizliq» muqeddes ibadetxanining eng ézig jayigha qoyulidu. Taki balayi'apet, yeni Xuda békitken külpet weyranchilik chüshinish beshigha yaghdurulghuche shu yerde turidu»..

Tigris, yeni «Dijle» deryasi boyida körgen ghayibane körünüş

10¹ Qoresh Parsqa seltenet qilghan üçinchi yili, Daniyal (yene bir ismi Belteshasar bolghan)gha bir xewer wehiy qilindi. U xewer ishenchliktur — lékin nahayiti qattiq jeng judunliri toghrisidur. Daniyal bu xewerni chüshendi we ghayibane alamet toghrisida chüshenchige ige boldi..

9:24 «qebihlik üçün kafaret keltürüş» — «gunahlarni yépip kechürüm teminlesh» dégenliktur. «Law.» 4-bab we izahatni körüng. «peyghemberlarning söz-kalamirini» — mushu yerde ibranii tilida «peyghemberler» dégen söz bilen ipadiliniyu. «muqeddes ibadetxanidiki «eng muqeddes jay» yéngibashtin mesihlinish» — «mesihlinish» yaki «muqeddes qilinish», Musa peyghemberge bérilgen muqeddes qanungha asasen, «muqeddes puraqliq may» sürülüş bilen qilinidu («Mis.» 26:9-10ni körüng). Bu uqum ibranii tilida ««mesih» qilinish» dégen söz bilen ipadiliniyu.

—Buning bashqa birxl terjimisi: «Eng Muqeddes Bolghuchini mesih qilish» — démek, Qutquzhuchi-Mesihni mesih qilish. «...«yetmish hesse «yette waqit»» séning xelqing bilen muqeddes shehiring üstige békitilgen... .. hemde muqeddes ibadetxanidiki «eng muqeddes jay» yéngibashtin mesihlinish üçün békitilgendur» — bu ulugh bésharet we

25-27-ayetlerdiki bésharetlerning tepsilatli toghrisida «qoshumche söz»imizni körüng.

9:25 «...Yérusalémni yéngibashtin eslige keltürüp bina qilish buyruqi jakarlanghandin tartip, Mesih dégen emir meydangha chiqquche yette hesse «yette waqit» qoshulghan atmish ikki hesse «yette waqit» ötidu» — qisqiche: — «bir waqit», yuqirdiki tehlile asasen 360 kün bolsa, «yette hesse yette waqit» (49 waqit) we «atmish ikkinin yette hessisi», (434 waqit), jemi bolup «483 waqit», yeni «Yérusalémni qaytidin bina qilishtiki perman»din «Qutquzhuchi-Mesihning meydangha chiqishi»ghiche 173880 kün (texminen 476 yil) bolidu. Tarixiy tetqiqatqa asasen, «Yérusalémni qaytidin bina qilishtiki perman»ning chüshürülüşü miladiyedind ilgirikki 445-yili yaki 444-yili idi, undaqta «Mesih dégen Emirning meydangha chiqishi» miladiye 32-yili yaki 33-yili bolushi kérek. Kitabxan bu pakitlardan Qutquzhuchi-Mesihning kim ikenlikini bileleydu. «Qoshumche söz»imizni körüng. «Yérusalém shehiri yéngibashtin bina qilinip, meydan-kochilar we sépil-istihkam barliqqa keltürüldü...» — «sépil-istihkam» dégen söz ibranii tilidiki «xaruts» dégen söznin terjimisi bolushi natayin; choqum birxl istihkamni körsitidu. «Kochilar» ichidiki, «xaruts» belkim sirttiki bir nersini körsitidu.

9:25 Neh. 2:2-8; Luqa 19:35-44

9:26 «Mesih üzüp tashlinidu» — (yaki «Mesih késiwétildü») — mushu ibare ibranii tilida adette «öltürüldü» dep ipadileydu. «uningda hécherse qalmaydu» — yaki, «uning (Mesih-qutquzhuchining) öltürülüşü özi üçün emestur».

9:26 Luqa 19:41-44

9:27 Yesh. 28:15, 18; Mat. 24:15; Mar. 13:14; Luqa 21:20; 2Tés. 2:3-4

10:1 «lékin nahayiti qattiq jeng judunliri toghrisidur» — yaki «lékin nahayiti qattiq sinashlar toghrisidur».

² U chaghdada menki Daniyal toluq üç hepte ah-zar kötürüp matem tuttum..³ Üch heptigiche héchqandaq nazu-német yémidim, gösh yémidim, sharab ichmidim we ténimge puraqliq may sürmidim..⁴ Birinchi ayning yigirme tötinchi küni, men ulugh derya, yeni Dijle deryasining boyida turup..⁵ béshimni kötürüp közümnü asmangha tiktim, kanap kiyip, bélige Ufazdiki sap altun kemer baghligghan bir ademni kördüm..⁶ Uning téni sériq yaquttek julalinip, yüzliiri chaqmaqtek yaltirlap, közliri yénip turghan ottek chaqnaytti; uning put-qolliri parqirap turidighan mistek walildaytti; awazi zor bir top ademning awazidek jaranglaytti.

⁷ Ghayibane körünüşni yalghuz menki Daniyalla kördüm, yénimdikiler alametni körmigenidi. Emma zor bir wehime ularni besip, intayin titrep kétishti, mökünüwalghudek yerni izdep qéchip ketti..⁸ U yerde özüm yalghuz qélip bu karamet ghayibane körünüşni kördüm. Qilche maghdurum qalmidi, chirayim qattiq özgirip ölük ademdek bolup qaldim, put-qollirimda bir'azmu maghdur qal-midi...

⁹ Lékin uning awazini anglidim. Uning awazini anglighan haman yerge yiqilip düm chüshtüm, hoshumdin kettim..¹⁰ Mana, tuyuqsiz bir qol manga tegdi, méni shuan yölep yerge töt putluq qilip turghuzdi..¹¹ Shu zat manga:

— Ey Daniyal, intayin söyülgen adem! Sözlirimni köngül qoyup anglap chüshengin, öre turghin! Chünki men séning yéninggha ewetildim, — dédi. U bu sözni qilishi bilen, men titrigen halda ornumdin turdum.

¹² Shuning bilen u manga mundaq dédi:

— «Ey Daniyal, qorqma; chünki sen Xudayingning aldida chüshinishke érishishke, özüngni töwen tutushqa köngül qoyghan birinchi künden buyan séning dua-tilawiting ijabet qilindi; éytqanliring üçhün men yéninggha ewetildim..¹³ Lékin, «Pars padishahliqining emiri» manga qarshi chiqip yolumni yigirme bir kün tosuwaldi. Men Pars padishahlirining yénida özüm yalghuz qalghachqa, bash emirlerdin biri Mikail manga yardem qilghili keldi..¹⁴ Men sanga axirqi zamanlarda xelqingning béshigha kélidighan ishlarni chüshendürgili keldim. Chünki bu ghayibane alamet köp künler kényinki kelgüsi toghrisididur».

¹⁵ U manga bu gepni qiliwatqanda, peqetla yerge qarghinimche zuwan sürelmey turup qaldim.

¹⁶ Mana, goya ademge oxshaydighan birsi qolini uzitip lewlirimni silap qoywidi, men aghzimni échip aldimda turghuchigha:

10:2 «toluq üç hepte ah-zar kötürüp matem tuttum» — ibraniy tilida «toluq üç hepte... matem qildim» — bu melum bir ölgüchi uruq-tughqini üçhün emes, belki Israil xelqining ölük rohiy halitige bolghan matem, elwette.

10:3 «ténimge puraqliq may sürmidim» — ibraniy tilida «özümni mesh qilmidim».

10:4 Yar. 2:14

10:5 Weh. 1:13, 14, 15

10:8 «chirayim qattiq özgirip ...» — ibraniy tilida «shan-sheripim qattiq özgirip ...» yaki «chirayliqlim qattiq özgirip ...».

10:8 Dan. 7:28

10:12 «... sen Xudayingning aldida chüshinishke érishishke... köngül qoyghan» — bu yerdiki «chüshinish» némini körsitidu? Yeremiya peyghemberge yetküzülgen «Yérusalémning xarab bolidighan jaza mezgilining waqti 70 yil» toshay dégen waqitda Daniyal dua qilishqa bashlidi. Daniyalning arzu-istiki shuki, 70 yilning toshushi bilen, Xudaning selteniti derhal peyda bolsun dégenlikten ibaret idi. Lékin 7-, 8- we 9-babtiki ghayibane alametler uninggha, az dégendimu yene 70 «yette waqit»ning ötüshi kéreklikini körsetken. Shu ishlar uning déginidek: «Daniyalning könglini parakende qiliwetti. Uning menisini yéshleydighan adem yoq idi». Shuning bilen u ümidsizlenmey, bu uzun waqittiki «kéchiktürüşni» chüshinish üçhün köngül qoyidu. 10-babtiki ghayibane alamette bolsa, bu waqitning yenila hem uzun hem japaliq ikenlik körsitilidu. Shuning bilen, bu xewerni qobul qilish üçhün u gheyretlik, maghdurluq bolushi kérek.

10:13 «Pars padishahliqining emiri» — belkim intayin küchlük birxil jin bolup, Pars rayonlirida Sheytanning pilanlirini beja qilghuchi bolushi mumkin.

«Pars padishahlirining yénida özüm yalghuz qalghachqa...» — bu sözler mushu perishtining wezipisining shu padishahlarning qilmaqchi bolghan yamanliqini toshush yaki bolmisa, ulargha yaxshi terepke yüzlinishke tesir yetküzüstin ibaret bolghanliqini körsetse kérek. «**men Pars padishahlirining yénida özüm yalghuz qalghachqa, bash emirlerdin biri Mikail manga yardem qilghili keldi**» — bashqa birxil terjimisi: — «lékin bash emirlerdin biri Mikail manga yardem qilghili keldi. Men uni Pars padishahlirining ishlirini bir terep qilishqa qaldurdum». — «**bash emirler**» — mushu yerde Xudaning yuqiri mertiwilik perishtilirini körsetse kérek («Yeh.» 9-ayetni köring).

— Teqsir, bu ghayibane körünishtin ich-ichimdin azablinimen, maghdurumdin kettim.¹⁷ Teqsirimning kemine qulliri qandaqmu sili teqsirim bilen sözlshishke pétinalayttim? Chünki hazirla maghdurum tügep, nepesim üzülüdu, — dédim.

¹⁸ Andin goya ademge oxshaydighan biri méni yene bir qétim silap, maghdur kirgüzdi ¹⁹ we:

— I intayin söyülgen adem, qorqma! Sanga aman-xatirjemlik bolghay. Gheyretlik bol, emdi gheyretlik bol! — dédi.

U shu sözni déyishi bilenla manga téximu maghdur kirdi. Men:

— Teqsir yene söz qilghayla, chünki sili manga maghdur kirgüzdi, — dédim.

²⁰ U mundaq dédi:

— «Méning qéshinggha némige kelgenlikimni bilemsen? Men emdi qaytip béríp, «Parstiki emir» bilen jeng qilimen; men u yerge barghandin kéyin, «Grétsiyedik emir» meydangha chiqidu. ²¹ Lékin men bérishtin awwal heqiqetning kitabida pütülgen wehiylerni men sanga bayan qilimen.

Bu ishlarda silerning emiringlar Mikaildin bashqa, manga yadrem bérídighan héchkim yoq..

11¹ Men Médialiq Darius padishah bolghan birinchi yilidila, uni mustehkemlesh hem kücheytish üçün ornumdin qozghalghanidim.² Emdi men sanga heqiqetni éytip bérey:

Buningdin kéyin Parsqa yene üç padishah hökümraniqqa chiqidu; kéyin tötinchi padishah chiqip, bashqa padishahlardinmu köptin köp mal-dunyani toplaydu; u mal-dunyalaridin qudret téyip, hemme yurtlarni Grétsiyege jeng qilishqa qozghaydu..

³ Uningdin kéyin küchlük bir padishah meydangha chiqidu. U zor padishahliqni idare qilip, némini xalisa shuni qilidu..⁴ Lékin u hoquq yürgüzüwatqinida, padishahliqi parchiliniq asmanning töt shamal teripige bölünüp kétédu. Uning textige ewladliri warisliq qilalmaydu, kéyinki padishahliq u hökümsürgen waqtidikidek küchlük bolmaydu; chünki uning padishahliqi aghdurulup, bashqilargha tewe bolup kétédu.

⁵ Uningdiki serdarlarning ichidin biri «jenubiy padishah» bolup küchiyidu; lékin yene bir serdar uningdinmu küchlük bolidu we özining téximu chong padishahliqini soraydu..⁶ Birnechche yil ötkendin kéyin, jenubiy padishah shimaliy padishah bilen ittipaq tüzidu; jenubiy padishahning qizi shu ittipaqni mustehkemlesh üçün shimaliy padishahning yénigha baridu. Lékin kéyin bu qiz érishken hoquqidin mehrum qilinidu; shimaliy padishah özimu hoquqini qolida tutalmay, mezmüt turalmaydu. Bu qiz we uni élip kelgenler, uning balisi hem shu waqitlarda uni qolighuchilarning hemmisige satqunluq qilinidu..

10:21 «heqiqetning kitabı» — Muqeddes Kitabni körsitidu. Shu chaghdkı «heqiqetning kitabı» Daniyal peyghemberning dewridin ilgiri barlıq nazil qilinghan Tewrat qisimliridin terki b tapqan, elwette. **«silerning emiringlar Mikail»** — bu söz Mikail bash perishtining Israilgha alayiten mes'ul bolghanlıqını ayan qilidu.

11:2 «Buningdin kéyin Parsqa yene üç padishah hökümraniqqa chiqidu; kéyin tötinchi padishah chiqip...» — bu 11-battiki bésharetler nahayiti tepsiliy körsiltigen. Biz mushu yerde tepsilatlıri toghruluq köp izahat bermiduq, bularni «Qoshumche söz»imizge kirgüzduq. Kitabxanlarning özliri «ottura sherq»ning tarixi toghruluq herqandaq kitabtin bu bésharetlerning qandaq emelge ashurulghanlıqını köreleydu. Asasen bu aldın éytılghan ishlar miladiyedın ilğiriki 530-164-yıllar dawamida yüz bergen. Lékin 36-ayettin bashlap, bésharetler axırqı zamandiki ishlarğhiche ötidu.

11:3 «Uningdin kéyin küchlük bir padishah meydangha chiqidu» — bu padishah «büyük Iskender», Grétsiyeining birinchi impératori.

11:5 «Uningdiki serdarlar» — yaki «uningdiki emirliri». **«Uningdiki serdarlarning ichidin biri «jenubiy padishah» bolup küchiyidu»** — bu bésharettiki «jenubiy padishah»lar shühisizki, Misirning padishahlırını körsitidu (8-ayetni köring), birinchisi «Pitolimi sotér» (miladiyedın ilğiriki 323-285-yıllarda hökümsürgen).

11:6 «jenubiy padishah shimaliy padishah bilen ittipaq tüzidu» — ibranıy tilida peqet «ular ittipaq tüzidu» déyilidu.

—Bu bésharettiki «shimaliy padishah» shühisizki tarixta Suriye dégen rayonda hökümsürgen. Birinchi «shimaliy padishah» bolsa Silyuqus nikator (Silyuqus I) bolup, eslide Misir padishahi «Pitolimi sotér»ning chong générali idi. U miladiyedın ilğiriki 312-280-yıllarda textke olturghan. **«bu qiz érishken hoquqidin mehrum qilinidu»** — ibranıy tilida «bu qiz bilikning küchidin mehrum bolidu». **«uning balisi hem ...»** — ibranıy tilida «uning tughqını...». Bezi kona köchürmilerde «uni tughdurghuchi hem...» déyilidu.

⁷ Halbuki, uning ata jemet tughqinidin biri qoshunning hoquqini qoligha élip padishah bolup, shimaliy padishahning qorghinigha bésip kirip, ulargha qarshi hujum qilip chong ghelibe qilidu..⁸ U ularning ilah-butliri, quyma mebudliri we butxaniliridiki altun-kümüshtin yasalgan jam-qachilarni Misirgha élip kétidu. U birnechche yil shimaliy padishahtin özini néri qilidu..

⁹ Shimaliy padishah jenubiy padishahning zéminigha bésip kiridu, lékin axiri öz yurtigha chékinidu..

¹⁰ Shimaliy padishahning shahzadiliri qozghilip, zor qoshun teshkilleydu. Shahzadilerdin biri kelkündek kélip jenubqa bésip kiridu. Kéyin u yene jeng qilip, düshmen qorghinighichimu bésip kiridu..¹¹ Jenubiy padishah qattiq ghezepete qoshun tartip jengge atlinip, shimaliy padishahqa hujum qilidu. Shimaliy padishah zor bir qoshunni jengge salidu, lékin uning shu zor qoshuni meghlup bolup esirge élinidu.

¹² Shu zor qoshunning esirge élinishi bilen jenubiy padishah intayin meghrurlinidu. U tümenligen ademlerni yoqitidu, biraq uning ghelibisi uzun dawamlashmaydu. ¹³ Chünki shimaliy padishah yurtigha qaytip, burunqidinmu köp we küchlük qoshun teshkilleydu. Békitilgen yillar toshqandin kéyin u zor qudretlik qoshunni köp teminatlar bilen qoshup bashlap kélidu.

¹⁴ U chaghda nurghun kishiler jenubiy padishahqa qarshi turup uninggha qarshi qozghilang kótüridu. I Daniyal — séning xelqing ichidiki zorawanlar mushu ghayibane alamettiki bésharetini emelge ashurmaqchi bolup, yoghanchiliq qilidu, lékin ular meghlup bolidu. ¹⁵ Shimaliy padishah potey sélip mustehkem sheherni muhasire hujumi qilip bésivalidu. Jenubdiki küchler, hetta eng xil qoshunlarmu berdashliq bérelmeydu, ularning qarshiliq qilghudek küchi qalmaydu. ¹⁶ Shimaldiki tajawuzchi bolsa özi xalighanche ish qilidu, uninggha héchkim qarshiliq qilamaydu. U «güzel zémin»ni ishghal qilidu; uning qolida uni weyran qilghuchi küch bolidu..

¹⁷ Shimaliy padishah bel baghlap padishahliqidiki barliq küchlerni seperwer qilip Misirgha yol alidu; u Misir bilen ehde tüzidu, özi ehdi turghandek qilidu. Biraq Misirning hakimiyitini aghdrurush üçhün u ayallirining bir qizini Misir padishahigha béridu. Lékin qizi atisi terepte turmaydu, uni qollimaydu..

¹⁸ Kéyin u dengiz boyidiki yurtlarga hujum qilip, nurghun ademlerni esirge alidu. Lékin yat bir serdar uning kishilerni xar qilishlirini chekleydu we eksiche, uning bu xarlashlirini özige yanduridu..¹⁹ U öz yurtidiki qorghanlarga chékinip kélidu. Lékin axirida u putlinip yoqilip kétidu..²⁰ Kéyin uning ornigha yene bir padishah textke olturidu; u padishahliqning eng shan-shereplik jayigha bir zalim alwangbéginini ewetidu. Lékin u uzun ötmeyla, malimanchiliqmu bolmay, jengmu bolmay öltürüldü»..

11:7 «uning ata jemet tughqinidin biri» — ibraniy tilida: — «uning yiltizliridin biri». «...padishah bolup» — ibraniy tilida «...uning (yeni jenubiy padishahning) ornigha turup,...» dep ipadiliniidu. «...biri, qoshunning hoquqini qoligha élip padishah bolup,...» — bashqa birxil terjimisi «...biri, u bolsa uning (shimaliy padishahning) qoshunigha qarshi chiqip,...»

11:8 «quyma mebudliri» — yaki «emirliri». «butxaniliridiki altun-kümüş...» — yaki «ularningki altun-kümüş...».

11:9 «jenubiy padishahning zémini» — Misirni kórsitidu.

11:10 «Kéyin u yene jeng qilip,...» — yaki «U qaytip, andin jeng qilip,...».

11:16 «güzel zémin» — Qanaan zémini, yeni Pelestin. «uning qolida uni weyran qilghuchi küch bolidu» — ibraniy tilida «uning halakiti uning qolida bolidu».

11:17 «...küchlerni seperwer qilip Misirgha yol alidu» — «jenubiy padishahliqning Misir ikenliki 8-ayettin kórünüdu. «u Misir bilen ehde tüzidu, özi ehdi turghandek qilidu» — bashqa birxil terjimisi «uning bilen birnechche durus ademler bille baridu; u öz békittinini emelge ashuridu». «Biraq Misirning hakimiyitini aghdrurush üçhün...» — ibraniy tilida «Biraq Misirning hakimiyitini chiritish üçhün...».

11:18 «nurghun ademlerni esirge alidu» — yaki «nurghun yurtlarni igileydu».

11:19 «U öz yurtidiki qorghanlarga chékinip kélidu» — yaki «U öz yurtidiki qorghanlarga nishan qilip diqqet qilidu».

11:20 «padishahliqning eng shan-shereplik jayi» — bu yerde «eng shan-shereplik jayi» belkim muqeddes ibadexanini kórsitidu. Yene birxil terjime qilghanda, «padishahliqning shan-sheripini bézesh üçhün bir zulum salghuchini ewetidu» dégendek bolidu.

Perishte chüshendürüşni dawamlashturidu — esheddiy shimaliy padishah

²¹ — «Shuningdin kéyin pes bir adem uning ornigha chiqip shimaliy padishahliqni alidu; emma padishahliqning hörmət-shöhriti uninggha héch tewe bolmaydu, dep qarilidu; lékin u xelqning asayishliq peytidin paydilinip, yalaqchiliq wasitiliri bilen hakimiyetni tartivalidu. ²² Zéminigha kelkündek bésip kirgen küchlerni u hem kelkündek hujum qilip yoqitidu, shuningdek u hettaki «Xudaning ehdiside békitilgen emir»nimu yoqitidu. ²³ Shertname tüzüsh arqiliq u bashqa yurtlarni aldaydu; ademleri kichik bir qoshun bolsimu, lékin uning küchi awup-awup, qudret tapidu.

²⁴ U xalayıqning asayishliq peytidin paydilinip, eng bay ölkilerge tajawuz qilip kirip, atiliri yaki atilirining atiliri zadi qilip baqmighan ishlarni qilidu, yeni u oljini, ghenimetlerni ne nurghun baylıqlarni qol astidikilirige üleshtürüp béridu; melum bir mezgiliche qorghanlarghimu hujum qilish qestide bolidu. ²⁵ U öz küchini ishqa sélip chong gheyret bilen qozghilip, zor qoshunni bashlap, jenubiy padishahqa hujum qilidu. Jenubiy padishahmu nahayiti zor qudretlik bir qoshun bilen jengge atlinidu. Lékin jenubiy padishah xainlarning yoshurun suyiquestige uchrıp, muweppeqiyet qazinalmaydu. ²⁶ Chünki uning nazu-németlirini yégenler uni yiqitidu. Uning qoshuni hemme yerge tarqilidu; nurghunliri öltürülidu.

²⁷ Kéyin, bu ikki padishah bir-birini qestliship, yaman niyet bilen bir dastixanda tamaq yéyiship, bir-birige yalghan gep qilishidu; lékin bu ishlar héchkimge payda yetküzmeypdu, chünki bu ishlarning axiri peqet belgilengen waqittila bolidu. ²⁸ Shimaliy padishah nurghun mal-mülüklerni élip öz yurtigha qaytidu. U könglide Xudaning xelqi bilen tüzgen muqeddes ehdi qarshi turidu; shuning bilen u ehdi qarshi heriketlerni qilip, andin öz yurtigha qaytidu.

²⁹ Belgilengen waqitta shimaliy padishah yenila jenubqa tajawuz qilidu; lékin bu qétimqi ehwal ilgirikige we yene kélip eng axirqi qétimqisidiki bilenmu oxshimaydu. ³⁰ Chünki Kittim arilidin chiqqan kémiler hujum qilip kélidu. Shunga u derd-elem bilen chékinidu we Xudaning Öz xelqi bilen tüzgen muqeddes ehdisige qarap intayin ghezeplinidu, uninggha qarshi xalighinini qilidu; shundaqla chékinip yanghanda muqeddes ehdi asiyliq qilghuchilarni etiwarlaydu. ³¹ Uning teripide turghan birnechche küchler qorghan bolghan muqeddes ibadetxanini bulghaydu, «kündilik qurbanliq»ni emeldin qalduridu we «weyran qilghuchi yirginchlik nomussizliq»ni uning ornigha qoyidu. ³² U muqeddes ehdi xainliq qilghuchilarni xushametiyligerlik bilen chirikleshtüridu; lékin öz Xudasini dost tutquchi xelq bolsa qeyserlik bilen heriket qilidu. ³³ Xelq ichidiki aqillar nurghun qérindashlirigha telim yetküzidu; lékin birnechche künler ularning beziliri qilichta yiqilidu, otta köydürülüp öltürülidu, zindangha chüshidu yaki bulang-talanggha uchraydu. ³⁴ Yiqilghan waqitlirida, Xudaning xelqi azghine yademege ige bolidu. Emma nurghun kishler ularning qatirigha xushametiyligerlik bilen soqunup kiridu. ³⁵ Bezi aqillar yiqilidu. Lékin ularning yiqilishi özlirining sinilishi, tawlinish-tazilinishi, qiyamet

11:22 «Xudaning ehdiside békitilgen emir» — mushu yerde muqeddes ibadetxanidiki «bash kahin»ni körsitidu. Oniyas isimlik kishi, bash kahin we bek adil kishi bolup, Suriyening «Antioqus Épifanis» dégen padishahi teripidin miladiyedin ilgiriki 172-yili öltürülgen.

11:26 «uning nazu-németlirini yégenler» — démek, eng ishenchlik ademleri.

11:27 «bu ishlarning axiri peqet belgilengen waqittila bolidu» — mushu sirliq sözler toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng.

11:29 «lékin bu qétimqi ehwal ilgirikige we yene kélip eng axirqi qétimqisidiki bilenmu oxshimaydu» — bashqa birxil terjimisi: — «lékin bu qétimqi axirqi ehwal ilgirikige oxshimaydu».

—Bu bésharet (terjimimiz boyiche) toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng.

11:30 «Kittim arilidin chiqqan kémiler» — «Kittim» hazirqi «Séprus» dégen ottura déngizdiki aral. Bu bésharet shühbisizki, miladiyedin ilgiriki 168-yili, Rim impériyesining kémiliri Kittim arilidin chiqip Antioqus Épifanisqa (Misirgha tajawuz qilghan waqtida) hujum qilghinini körsitidu.

11:31 «qorghan bolghan muqeddes ibadetxana...» — yaki «muqeddes ibadetxana we qorghan...». «kündilik qurbanliq» — 8:11diki izahatni körüng.

11:31 Dan. 7:25; 9:27; Mat. 24:15; Mar. 13:14; Luqa 21:20; 2Tés. 2:3-4

künigiche paklinishi üçündür. Chünki axiret Xuda belgiligen waqittila kélidu...

³⁶ Shimaliy padishah öz meyliche qiliwéridu; u tekebburliship, özini herqandaq ilahlardinmu ulughlap üstün qoyup, hetta hemme ilahlarning Ilahi Bolghuchigha ajayib kupurluq söz qilidu; taki Xudaning ghezipi toluq tökülgen künigiche u dawamlıq zor ronaq tapidu. Chünki Xudaning békıtkını emelge ashmay qalmaydu. ³⁷ Bu padishah ata-bowiliri choqunghan ilahlarghimu pısent qilmaydu, ayallarghimu héchqandaq hewes qilmaydu. Emeliyette u herqandaq ilahni hörmetlimeydu, chünki u özini herqandaq ilahın ulugh dep qaraydu. ³⁸ Bularning ornida u «küchler ilahi»ni hörmetleydu; uning ata-bowilirimu ezeldin choqunmighan bu ilahni bolsa u altun, kümüş, yaqut we bashqa qimmetlik sowghatlarnı teqdim qilip hörmetleydu. ³⁹ U eng mustehkem qorghanlarnı shundaq bir gheyriy ilahqa tayinip igileydu. Kimki uning höküm-ranlıqıgha béqınsa, u shulargha shereplik mensep bérıdu, ularnı köpchilikni bashqurıdighan qilidu we in'am süpitide yer-zéminni teqsim qilip bérıdu.

⁴⁰ Axir zaman kelgende, jenubiy padishah esker chiqirip uninggha hujum qilidu. Shimaliy padishah jeng harwiliri, atlıq eskerler we nurghun kémiler bilen quyundek uninggha qayturma zerbe bérıdu. U barlıq yurtlargha tajawuz qilip, kelkündek téshıp keng yer-zéminlarnı basıdu.

⁴¹ U hetta «güzel zémin»gha bésıp kiridu; nurghun eller azdurulup yiqitilidu. Lékin bular, yeni Édomlar, Moablar we Ammonlarning chonglırı uning qolidin qutulup qalidu. ⁴² Shimaliy padishah barlıq döletlerge qolını sozıdu, Misir zéminimu qéchip qutulmaydu. ⁴³ U Misirning altun-kümüş baylıqlırı we bashqa qimmet bahalıq buyumlırını talan-taraj qilidu. Liwiyelikler we Éfiopiylilikler uninggha boysunup egishidu.

⁴⁴ Kéyin sherq we shımaldin kelgen shepiler uni alaqqade qilidu. U téximu derghezep bolup nurghun kishini qirghinchılıq qilip öltürimen dep jeng qozghaydu ⁴⁵ We déngizlarning otturısıda, körkem muqeddes tagh teripige orda chédirlirini tikidu. Lékin uning ejili shu yerde toshıdu we héchkim uni qutquzmaydu».

Qiyamet künü

12¹ — «U chaghda, qérindashlırınıgını «qoghdighuchi ulugh emir» Mikail meydangha chiqidu. Bir azablıq mezigil bolıdu; yurt-dölet barlıqqa kelgendin buyan, shundaq chong balayı'apetlik mezigil bolup baqmighan. Biraq shu chaghda xelqing qutquzulıdu; ularning ichidiki nami hayatlıq deptirige pütülgenlerning hemmisi nijatlıqqa érishidu. ² Tupraqta yatqan ölüklerdin nurghunlırı tirilidu. Ular menggölük hayattın behrimen bolıdu; qalghanlırı

11:35 «Chünki axiret Xuda belgiligen waqittila kélidu» — mushu yerde, besharet «Antioqus Épifanis»ning dewridin, axir zamangha ótidu.

11:35 Dan. 12:10

11:36 Dan. 7:25; 9:27; Mat. 24:15; Mar. 13:14; Luqa 21:20; 2Tés. 2:3-4; Weh. 13:1-8

11:37 «ayallarghimu héchqandaq hewes qilmaydu» — yaki, «u ayallar etiwarlaydighan ilahqimu hörmet qilmaydu».

11:39 «... gheyriy ilahqa tayinip igileydu» — yaki, «... gheyriy ilahqa hujum qilidu». Yene birxil terjimisi: «U eng mustehkem qorghanlarnı igilep, u bu ilahqa choqunushni berpa qilidu». «in'am süpitide...» — yaki «melum bir bahada (setiwétip)...».

11:41 «güzel zémin» — Qanaanni (Pelestinni) körsitidu.

11:41 Weh. 12:6

11:45 «déngizlarning otturısıda» — démek, Ottura Déngiz we Ölük Déngizning otturısıda. «körkem muqeddes tagh» — Yérusalém sélinghan «Zion téghi»ini körsitidu. Bu ayetning bashqa bir xil terjimisi: «...déngizlar we muqeddes tagh arısıda...».

12:1 «qérindashlırınıgını» — ıbraniy tilida «xelqingning balilidi» dégen söz bilen ipadilınidu. «qoghdighuchi ulugh emir» — «emir» mushu yerde, shübhisizki «chong perishte» meniside. Muqeddes Kitabtki bashqa yerlerdin shu xulasige kélımizki, Mikail dégen perishte «bash perishte»dur («Yeh.» 9-ayet, «Weh.» 12:7). «Mikail meydangha chiqidu» — bashqa birxil terjimisi «Mikail bir terepte turıdu». Démek, Mikail eslide Israil xelqige muhapizet bérıdu. Lékin u hazir bu muhapizetchi rolını wakıtlıq bir yaqqa qoyıdu. «...ularning ichidiki nami hayatlıq deptirige pütülgenlerning hemmisi nijatlıqqa érishidu» — bu baktiki ulugh besharetler toghruluqmu «qoshumche söz»imizni köring.

12:1 Mat. 24:21

nomusta hem menggülik reswachiliqqa tirilidu..³ Aqillar asmandiki gümbüzdek parlaq julalinidu; nurghun kishilerni heqqaniylik yoligha bashlap kirgenler yultuzlarga oxshash ebedil'ebed parlap turidu»..

⁴ U manga yene:

— I Daniyal, sen emdi bu sözlerni toxtat; mezkur kitabning taki dunyaning axirqi künlirigiche shu péti turushi üçhün uni pichetlep möhürliwetkin. Nurghun kishiler uyan-buyan yürüdü we bilim ashidu, — dédi..⁵ Menki Daniyal kördümki, mana ikki zat, biri deryaning bu teripide, yene biri deryaning u teripide turuptu. ⁶ Ulardin biri derya süyi üstide turghan aq kanap kiyim kiygen zattin:

— Bu karamet ishlar tügigiche qanchilik waqit kétidu? — dep soridi..

⁷ U derya süyi üstide turghan, kanap kiyim kiygen zat ong we sol qolini asmangha qaritip kötürüp, Menggü Hayat Bolghuchining nami bilen qesem qilip:

— Bir waqit, ikki waqit, qoshumche yérím waqit kétidu. Xudaning muqeddes xelqini parchilighuchi xorluq axirlashqanda, bu ishlar tügeydu, — dédi..

⁸ Uning sözini anglighan bolsammu, menisini chüshenmidim. Shunga men:

— Teqsir, bu ishlarning aqiwiti qandaq bolidu? — dep soridim.

⁹ U manga mundaq dédi:

— «Ey Daniyal, yolunggha mang, chünki bu sözler axir zamanghiche mexpiy tutulup yépiqlik turidu..¹⁰ Nurghun kishiler tazilininu, paklinidu we tawlinidu. Reziller bolsa, dawamliq rezillik qiliwéridu; ulardin héchkim buni chüshinelmeydu, biraq aqillar chüshininu. ¹¹ Kündilik qurbanliq sunushni emeldin qaldurghan künden tartip, yeni «weyrän qilghuchi yirginchlik nomussizliq» qoyulghan waqittin bashlap, bir ming ikki yüz toqsan kün ötidu. ¹² Axirghiche sadiq bolup, bir ming üç yüz ottuz besh künni kütüp ötküzgenler némidégen bextlik-he!

¹³ Emma sen bolsang, axirghiche yolungda méngiwergin. Sen aram tapisen, we künlerning axirida nésiwengge muyesser bolushqa qayta tirilisen»..

12:2 Yesh. 26:19; Mat. 25:46; Yuh. 5:29; Ros. 24:15

12:3 Pend. 4:18; Mat. 13:43

12:4 «sen emdi bu sözlerni toxtat» — yaki, «sen emdi bu sözlerni yoshurup qoy». «Nurghun kishiler uyan-buyan yürüdü we bilim ashidu» — yaki «Nurghun kishiler tetqiq qilip, bilim ashurulidu». Bu bésharet yene «Am.» 8:12 bilen munasiwetlik bolushi mumkin. «Qoshumche söz» imiznimu körüng.

12:4 Weh. 5:1-5; 22:10

12:6 Dan. 10:5

12:7 «Bir waqit, ikki waqit, qoshumche yérím waqit kétidu» — mushu yerde «bir waqit, ikki waqit, qoshumche yérím waqit» déginu, yuqirida 7:25diki izahatta tehlil qilghinimiz toghra bolsa, texminen üç yérím yilni, top-toghra 1260-künni körsitidu.

12:7 Weh. 10:5, 6

12:9 Weh. 5:1-5; 22:10

12:13 «künlerning axirida» — Mesihning dunyagha qaytip kélidighan küni.

Qoshumche söz

Bezi muhim sawaqlar we bésharetler

Bu qoshumche sözde arqa körünüshlrini, bezi ulugh bésharetlrini we bu bésharetlerning tarixta emelge ashqanliqini oqurmenlerge tonushturushqa yardimi bolar dégen ümidte yézilghan.

Mezmunlar:

- (1) Kitabning tarixi we ehmiyiti toghrisida
- (2) Qandaq qilip sap dil, sap wijdanliq bolush we uningda ching turush
- (3) (2-bab) Chong heykel
- (4) (5-bab) Babil sheherning ghulitilishi toghruluq
- (5) (7-bab) Yawayiy zor mexluq
- (6) (8-bab) Qochqar we öchke
- (7) (9-bab) 70 hesse yette waqit
- (8) (12-10-bab) Axirqi bésharetler.

(1) Kitabning tarixi we ehmiyiti toghrisida

Xudasiz kishiler tarixtin buyan bu kitabning telimlirige jan-jehli bilen öchmenlik qilghan we qarshi turup kelgen. Mubada Tewrat yaki Injilda «Daniyal» qismidin bashqa bésharet bergen qisimlar bolmighan ehwaldimu, peqet «Daniyal» qismining özila heqiqetke teshna bolghan herbir kishige: «**Ershte chongqur sirlarni ashkarilaydighan bir Xudaning barliqi**»gha qarita yéterlik ispatlarni teminleytti (2-bab, 28-ayet). Shuningdek, «Daniyal» qismi yene ezeldin buyan hemme ishni we shundaqla bizni obdan bilidighan bir Xuda bar dep éniq ispat béridu. «Daniyal» qismidiki bezi bésharetler nahayiti éniq, shunche toghra emelge ashurulghanki, bu pakitlar aldida xudasizlargha öz gunahini tonup: «Xuda bar» dep towa qilishtin yaki bolmisa, «Uningda déyilgen weqeler yüz bergendin kéyin yézilghan bir oydurma» déyishtin bashqa yol yoq idi. Bezi xudasizlar bolsa buni déyishke pétindi. Biraq ulugh Dawut peyghember dégendek: «**Chünki hetta insanlarning (rezil) qehrimu Sen Perwerdigargha shöhret keltüridu**». Xuda u xudasizlarning Muqeddes Kitabqa qaratqan hujumliridin «Daniyal» qismigha nisbeten téximu chongqur tekshürüşler élip barghuzulghan. Netijide, uning mezmunlirining heqiqetliki téximu üzül-késil ispatlanghan.

Yehudiy xelqi özlirige nazil qilinghan muqeddes Tewrat we Zeburgha qol tiqmaqchi bolghanlardin intayin qattiq qoghdap kelgen. Miladiyedin ilgirila, Yehudiylarda «Muqeddes Kitablarni qisimlirining tizimlikli» bar idi. Ularning yéngi «peyghember kitabi»ni bu tizimlikke kirgüzüshi tepsiliy tekshürüp-éniqlash, bolupmu kitab (öz zamani toghruluq) bergen bésharetler «emelge ashqanmu-yoq?» dep qattiq tekshürüshdin ötküzülgendin kéyinla bolatti. Xudasizlar: ««Daniyal qismi» bésharet qilghan ishlar yüz bergendin kéyin yézilghan bir yalghan kitab» dewalidu. Biraq xudasizlar dégendek ««Daniyal qismi» miladiyedin ilgiriki 200-yilliri etrapida yézilghan (emeliyette «Daniyal» miladiyedin ilgiriki 550-yilliri etrapida yézilghan) saxta bésharetlik kitab» bolsa, undaq tuyuqsiz peyda bolghan, ata-bowiliri shunche yillardin béri héchqandaq xewer tapmighan kitabni shu chaghdkiki Yehudiylar tizimlikke kirgüzüshi qet'iy mumkin emes idi!

«Daniyal»

Tewrat we Zeburdiki bashqa qisimlarga oxshash, «Daniyal»ning hozirgi bar bolghan eng awwalqi köchürülmisi miladiyedin burunqi 200-yili etrapida köchürülgen. Shu dewrde yézilghan kitablarnı «Daniyal»ni tilgha alghanliqi, uning xéli uzun waqitlardın béri mewjut bolup kelgenlikige ispat béridu. «Daniyal» qismi dangliq «Séptuagint» ichidin tépilidu. («Séptuagint» Yehudiylarning Tewrat we Zeburni yunan tili (grék tili)gha qilghan terjime nusxasi. U bezide qisqartilip «LXX» dep élinghan). «Séptuagint» dégen terjime miladiyedin ilgiriki 250-yili etrapida orunlanghan. Bu waqıt «Daniyal»da aldın éytilghan bezi weqeler yüz bérishdin xéli ilgiri idi. Xudasızlar «Daniyal»ni bir «oydurma kitab» déyishte téxiche ching turiwerse, undaqta ular töwendiki soallargha jawab bérishi kérek: —

(a) Hozirgi dewrdiki arxéologiyelik tekshürüşler bu kitabta xatirilengen tarixiy tepsilatların peqet öz közi bilen körgen kishi teripidinla yézilghanlıqıgha mol ispatlarnı körsitip kelmekte. Démek, yazghuchi (xudasızlar dégendek) kényinki dewrde yashighan bolsa, bu tepsilatların bilmigen bolatti. «Daniyal»ning yazghuchisi birnechche yüz yıl ilgiri yoqalghan medeniyetler toghrisidiki hem Pelestindin intayın yiraq jaylarda yüz bergen weqeler toghrisidiki tepsiliy hem top-toghra tarixiy uchurlarnı qandaqmu alalisun?

(e) Kitabning yazghuchisi téxi yüz bermigen ishlarnı (eger u heqiqiy peyghember bolmisa) ademni heyran qalduridighan toptoghriqlıqı bilen qandaq aldın bésharet bérelisin?

(b) Bu bésharetlarning nadirlirini, bolupmu «Daniyal» qismi 9-babtiki «Qutquzghuchi-Mesih»ning dunyagha kélishi, Yérusalémning miladiye 70-yildiki qorqunchluq aqiwiti hem uningdin kényinki Yehudiy xelqining béshigha chüşkenlirini (Daniyal heqiqiy peyghember bolmighan bolsa) qandaqmu chüşhengili bolsun?! Héchkim bu «9-bab»ni «weqe yüz bergendin kényin yazghan» déyelmaydu. Hetta tarixtin azraq sawati bar kichik balining bilimimu bundaq bolmighur nezeriyeni ret qilishqa yétidu.

Shunglashqa «Daniyal» qismining uningdiki weqeler teswirlengen eyni yillarda, yeni miladiyedin ilgiriki 605-536-yillarda Daniyal yaki uning bir pütükchisi teripidin yézilghanlıqidin gumanlinishning qilche asasi yoq.

Mesih Eysaning Özi birnechche qétim «Daniyal» qismidiki sözlarnı wasitilik yaki biwasite neqil keltürgen (mesilen, «Injil, «Mar.» 13:14).

(2) Qandaq qilip sap dil, sap wijdanlıq bolush we uningda ching turush (1- we 3-babni körüng)

Daniyal we uning üç dosti peqetla 15-16-yashlardiki ösmürler bolup Néboqadnesar teripidin miladiyedin ilgiriki 605-yili esirge élinghan. Néboqadnesar bolsa yéngi bir impériyening yeni, Babil (Babilon)ning tunji padishahi idi. Bu yash ösmürler ata-aniliridin ayrılıp, biraqla pütünley yat bir muhitqa keltürülgenidi. Bu yéngi muhit hem butpereslikke hem xurapiyliqqa tolghan. Daniyallarning ibadet qilghan Xudasi Perwerdigar ashu muhitta hem külkilik hem ajiz bir ilah dep qaralghan. Qedimki zamanlarda pütün dunyadiki kishiler Yehudiylarnı bek ghelite dep qaraytti. Chünki, kimmu közge körünmeydighan bir Xudagha ibadet qilsun? «Perwerdigar» dégen körgili bolidighan bir mebud bolmisa, kishiler qandaqmu undaq bir Xudagha ishensun?

Emma Babilliqlar (ularning qarishi boyiche): «Yehudiylarning «Perwerdigar»i bolghan Xudasi mewjut bolghan bolsa, néme üçün U Öz xelqi bolghan Yehudiylarnı qattiqchiliqqa

qoyidu? U ularning Xudasi bolsa, némishqa ularni Babilliqlarning hujumidin qoghdimaydu? Bizning ilahirlirimiz Yehudiylarning Xudasidin choqum küchlüktür» dep oylatti. Emeliyette (birnechche yüz yil ilgiri) Xuda Musa peyghember arqiliq Öz xelqi bolghan Yehudiylargha muqeddes qanun-permanlirini chüshürginide, «Bu qanun-permanlirimgha itaet qilsanglar silerni obdan qoghdaymen we silerge bext ata qilimen» dégen wedilernimu bergen. Yehudiylar buni obdan bilgen, biraq Babilliqlar we bashqa yat eller buni bilmigen, elwette. Hezriti Musa Tewratta, Yehudiylargha Xudagha (muqeddes qanun körsetken yolda) ibadet qilmisanglar, uninggha minnetdar bolmisanglar, butlarga choqunsanglar, özara adil we méhriban muamilide bolmisanglar Xuda silerning düshmininglarga yol qoyidu dep bésharet béríp ularni agahlandurghan. Düşmenlirining tajawuz qilip ularni esirge élip öz yurtigha élip kétidighanliqidin bésharet bergen. Hazir bolsa, Daniyalning ata-bowilirining we qérindashlirining Xudaning permanlirigha bolghan itaetsizlik tüpeylidin, del bu ish yüz bergenidi. Daniyal we üç dosti shundaq butpereslik qilghanmu? Yaq, biraq ata-bowilirining we öz dewrdiki bashqilarning gunahliri tüpeylidin ular chétilip qélip azab chekken. Bizning gunahlimiz haman özimizdin bashqilarghimu (bashqilar gunahsiz bolsimu) yamanliq yetküzidu.

Padishahning ordisidiki xizmette bolush üçün, Daniyal we uning üç dosti yéngi bir tilni, yéngi örp-adetlerni we hetta Babilliqlarning xurapiy we gheyriy eqidiliri toghrisida öginishi kérek idi. Birinchi qétim Babil shehirining heywetlik derwazisidin kirip, sheherning 110 métr égzликтiki sépillirini, sépilning üstidiki 80 métr égzликтiki munarlarni körüshi bilen töt yash ösmürde qandaq héssiyatlar bolghandu? Chong butxanilar, butlirigha béghishlighan nahayiti chong tam resimliri we pütükler hemmila yerde bar idi. Her terepte bipayan baghlar, baghchilar we ordilar köründi. Ular birinchi qétim padishahning heywetlik ordisigha epkélingen waqit, ularning étiqadigha choqum éghir sinaq boldi. Pütün alemning hoquq merkizi mushu yoghan ordimidu, yaki bu töt dost körmigen Xudaning textimidu? Bu Babilliqlarning shunche zor küchi, shunche yuqiri hüniri we bilimi bolghandin kéyin, ularning Xuda toghrisidiki köz-qarishi toghrimidu?

Bügünki dewrde yashawatqan bizler üçün bu soalgha jawab bérish asandek turidu. Babil impériyesi yoqalghili uzun boldi; Babil dégen ulugh sheher xarabliqqa aylanganidi. Arxéologlar buningdin 150 yil ilgiri uni tapqan. Daniyal, Yerimiya we bashqa Yehudiy peyghemberler aldin étqandek, uning heywisi, shan-sheripi pütünley yoqilip ketti. Lékin Daniyalning kitabi, jümlidin uning Xuda toghruluq dégenliri bizge qalduruldi.

— Biraq biz hezriti Daniyal bizge qaldurghan sawaqlarni rast ögenduqmu-yoq? Tarixta impériyeler, impératorlar meydangha kélidu, bezide bu millet, bezide u millet hoquqqa érishidu, lékin yene yoqilidu. Ular hoquq tutqan waqitlarda, xeqler ulargha ilah dep choqunidu, hetta ularni tümen ming yil yashar, dep exmiqane jöylüydu. Biraq ölüm bolsa ulardin ulugh we küchlük bir impératordur; dunya tarixida ölüm üstidin ghelibe qilip tirilgen hem asmangha qaytqan peqet bir adem bolghan. Bu ademning ölümü bolsa «Daniyal» qismida bésharet qilinghan. Uning tirilishimu wasitilik halda bésharet qilinghan, chünki uning dunyani sot qilishini, pütün alemni toluq idare qilish hoquqini qobul qilishini 7-babta körgili bolidu.

Daniyal, Hananiya, Mishaél we Azariyalar Xudadin yüz örütidighan shundaq bésimgha qandaq berdashlik bergendu? Ular qandaq qilip Xudagha bolghan sadiqliqida ching turghandu?

Bu soalgha bérilidighan jawab belkim köptur, biraq ulardin töwendikiler muhim amil bolushi kérek: —

(a) Ular Xudaning heqiqeten Hemmige Qadir ikenlikige, ersh-zéminni heqiqeten Uning yaratqanliqigha ishengen (2-bab, 20-22-ayetni, yeni Daniyalning duasini körüng).

(e) Ular Xudaning pütünley sap, pak-muqeddes we heqqaniy ikenlikige ishengen. Shunglashqa Xudaning permanlirigha boysunush, uning muqeddes namigha dagh keltürmeslikni özlirining hayatidin muhim dep qaraytti. Buni, üç dostining Néboqadnesargha qilghan sözliridin körgili bolidu (3-bab, 17-, 18-ayet). Hetta öz jénidin ayrilish xewpi astida, ular bir mebudqa choqunushni ret qilghan. 1-babtin bilimizki, yémeklik mesilisidin ibaret addiy bir ishtimu ular hetta mebudqa choqunush qiyapitide körünüp qélishnimu xalimighan (1-bab, 8-ayet, hem izahatini körüng). Padishahning ene shundaq ésil tamiqini yéyish Xudaning Musa peyghember arqiliq bergen Tewrat-qanunigha xilap bolghachqa, ular peqet köktat-umachnila ozuq qilishqa teyyar idi.

(b) Daniyal, Hananiya, Mishaél we Azariyalar Musa peyghember arqiliq bérilgen muqeddes qanundiki telimler we wedilerni hem iliriki peyghemberlerning söz-telimirini özlirige chongqur singdürgenidi. Buni, Daniyalning Yerimiya peyghember qismini tetqiq qilghanliqidin (9-bab, 2-ayet) körimiz. Buni yene 9-bab, 9-19-ayette xatirilengen, Musa we Sulayman hezretliri arqiliq bérilgen Xudaning söz-wedilirini neqil keltürgen hezriti Daniyalning duasidin körimiz.

(p) Daniyal we uning üç dosti butperes Babilliqqlargha semimiy we kichik péilliq pozitsiyini tutqan. Daniyallar ularni Xudani tonumighanliqidin kemsitmigen, eksiche Babilliqqlarning heqiqetni chüshinishining tes ikenlikini tonup yétip, ularni yenila «Xudaning süritide yaritilghan insan baliliri» dep hörmetlidi («Yar.» 1:26ni körüng).

Bu pakitni biz aldi bilen «orda ghojidari»ning Daniyalni yaqturup qalghanliqidin körimiz (1-bab, 9-ayetni körüng). Eger Daniyal tekebburluq, chongchiliq qilghan bolsa, eger u özini bu yat yurtqa mejburiy élip kelgen bu Babilliqqlargha öchmenlik saqlighan bolsa, eger u Babil ordisi özige belgiligen oqushlarga estaydilliq bilen bérilmigen bolsa, undaqa u hergizmu bu chong emeldarning hörmitige we muhebbitige érishelmigen bolatti. Shühhisizki, Daniyal Babilliqqlarni Xudaning Öz xelqige sawaq-terbiye béridighan bir wasitichisi qilghanliqini, shundaqla ulargha öchmenlik saqlimasliq kéreklikini tonup yetken. Uning üstige, waqitning ötüshi bilen bu töt dost yene bir muhim nuqtini tonup yétishi mumkin idi: — Xuda ular we Babil impériyeside tarqilip ketken bashqa ixlasmen Yehudiylar arqiliq xudasiz butperes Babilliqqlargha Özini tonutmaqchi idi. 4-babta biz Néboqadnesarning Xudaning uninggha néme dégenliki, uni meghrurluqtin qandaq qutquzup, kichik péilliqqa aylandurghanliqi heqqidiki guwahliqini körimiz. Bu guwahliq pütün impériye boyiche élan qilinip, tesiri nahayiti küchlük bolghan bolushi mumkin. Xuda bu dunyadiki her bir xelq-milletni söyidu we ularning towa qilishini hem Özining rehim-shepqitini tonup yétishini xalaydu.

Daniyalning her bir kishige bolghan hörmitini 1-bab, 12-, 13-ayette xatirilengen uning Arioqqa bergen jawabidin körimiz. Hetta Belshazardek bir exlaqsiz ademge tenbih bergen waqtidimu, sözliride adepsizlikning qilche puriqi yoq (5-bab, 17-22-ayet).

Daniyalning bashqilargha, hetta xurapiy Babilliq palchilargha bolghan rehimdil muamilisini 2-bab, 24-ayettin körimiz (palchiliq, remmalchiliq qatarliqlar Tewratqa xilap). Shu chaghda u padishahdin üç dosti we öz jéni üçünla emes, belki ölüm jazasigha mehkum bolghan barliq palchi, pir-ustaz we munejjimlar üçünmu iltimas qilghan. Özingiz oylap béqing. Eger Daniyal pursetperes bolghan bolsa, shu chagh uning üçün nahayiti yaxshi peyt bolatti. Chünki peqet Daniyalla padishahning chüshige tebir béreleytti. Shunglashqa u birla söz bilen barliq «reqibliri»ni ölüm yoligha ewetip, padishahning birdinbir meslihetchisi bolup

chiqishi mumkin idi. Emma Daniyal pursetperes emes, belki rehimdil insanperwer idi.

(t) Axirqi nuqta: — Daniyal we üç dosti özlirining Xudagha itaet qilishi bilen Xudaning Öz dualirini heqiqiy anglighanliqigha ishengén. Ularining Xudaning küch-quдрitining heqiqet ikenlikige, Öz bendilirige yárdem körsitishke teyyar turidighanliqigha bolghan ishenchi toluq idi. Buni biz 1-bab, 12-, 13-ayettin körimiz. Daniyal orda ghojidaridin özi we dostlirining peqet umach-köktatnila istémal qilip salametlik siniqidin ötüshni iltija qildi. Adette kishiler undaq ghörigil tamaqlar bilen ozuqlansa, nahayiti asanla oruqlap kétidu, biraq Xuda ulargha beriket qildi. Ular saghlam, quwwetlik bolupla qalmay, belki padishahning ésil taamlirini yégen yigitlerdin téximu saghlam köründi. Biz Xudani xursen qilip Uning aldida sap dil yashashni xalisaq, U bu dunyaning köp sinaqliri, japa-musheqqetliri, chiriklikliki, aldamchilirliri we bésimliri arisidin bizge tüz-durus mangidighan yolni yasap béridu. Orda ghojidaridek kishiler Perwerdigarning biz bilen bille bolghanliqini körüp, bizni orun bilen teminlep, bizning halal tirikchilik qilishimizgha yol béridu.

Xuda bizge, Uning yolida mangsaq U bizdin xewer alidighanliqigha ishench bergey!

(3) Néboqadnesarning chüshi — chong heykel (2-bab) **Dunyaning pütkül tarixining bir bابتla bésharet qilighanliqi**

Hakimiyet sistémiliri toghrisida

Néboqadnesarning qorqunchluq chüshi u bir küni kechte, kelgüsida dunyada néme ishlar bolar dégen oyda bolup uxlap qalghinida ayan boldi. Shu chaghda u intayin chong bir impériyening béshi idi. U qaysi yerge qoshunlirini ewetse, shu yurtlar uninggha tiz püketti. Bundaq ehwal cheksiz kétiwérermu? Uning impériyesining kelgüsi qandaq bolidu?

Xeqler belkim daim zongtonglargha, mensepdarlargha hewes qilishi mumkin. Biraq ularning turmushi belkim herqandaq kishilerdin muqimsiz, ghem-ghussilik bolushi mumkin. Bezide ularning etrapidikini herbir kishi ular üçün qorqunch, xewp körünüp, herdaim özlirining ornini qoghdash koyida yüridu. Ular özihe heqiqiy sadiq kishilerni qandaq tépish endishiside yüridu. Sabiq Sowét Ittipaqining rehberi Stalin buninggha tipik bir misal. U «toluq hoquqqa ige» bolghan bir «mustebit» bolsimu, uning axirqi yilliri rehimsiz qorqunch bilen tolghan. Shuning bilen u özining eng yéqin, eng söyümlük ademlernimu öltürgen.

Roshenki, Néboqadnesar ordisdiki «pir-ustazlar»ning özining qorqunchluq chüshige tebir bérish qabiliyitidin gumanlanghan. Uning ordisida shunche köp «palchi, pir-ustaz, jaduger we kaldiy munejjimler» bolghandin kéyin, kishiler bu padishahni belkim ulargha ishinidu dep oylishi mumkin. Lékin u ulargha ishenmigen. Uning Daniyal, Hananiya, Mishaél we Azariya bilen bolghan munasiwiti uninggha yéngi ölchemlerni yetküzgenmu néme? (1:19-20) Ishqilip u bu «pir-ustazlar»gha: «Chüshümni manga tekralap dep bérelisenglar andin tebir béreleydighanliqinglarga ishinimen» dégen sinaqni qoydi. Emeliyette herqandaq bir kishi perez bilen melum bir chüshke tebir béreleydu — eger emelge chiqsa, kishiler sizni maxtap kétidu, eger emelge chiqmisa, «Téxi waqti kelmigendu» dep chüshendürüshingiz mumkin. Yuqirida déginimizdek, herqandaq palchiliq Tewratqa xilap; Xuda Öz xelqi bolghan Yehudiylargha héchqandaq jadugérlik, palchiliq, remmalliq yaki tiltumarlarga yolighuchi bolmanglar, dep qet'iy agahlandurghan. Chünki Xudaning Öz xelqi üçün Özining ulargha chüshürgen yazma sözliri, permanliri we peyghemberlirining bésharetlik sözliri kupaye bolushi kérektur.

«Daniyal»

Daniyal we dostliri dua qilghandin kéyin, Daniyal ikkinchi kéchisi belkim Néboqadnesarningkige oxshash chüshni kördi. Biraq u bolsa Perwerdigarning wehiysi bilen bu chüshning menisini tonidi. Chüsh 2-bab 31-35-ayette, tebiri 37-45-ayette bayan qilinidu. Néboqadnesar ghayet zor éğızliti beheywet bir heykelni kördi. Heykelning béshi altundin, kökre we qolliri kümüştin, bel we saghiriliri mistin, yuta-pachiқи tömürdin, puti tömür bilen layning arilashmisidin yasalghan. Bu heykelni körgendin kéyin Néboqadnesar «**adem qoli bilen qézilmighan bir tash**» kélip heykelning tömür bilen layning arilashmisidin yasalghan putini urup chéqiwetkenlikini kördi. Shuning bilen pütün heykel qiyma-chiyma qiliwétilip, hemmisi shamal teripidin uchurulup ketti. Biraq heykelni urghan tash bolsa ghayet zor bir taghqa aylinip pütün dunyani qaplidi.

Chüshning tebiri 37-45-ayette éniq we chüshinishlik halda bérilgen. Néboqadnesar we uning impériyesi altun bashning özi bolup, bu impériye miladiyedin ilgiriki 539-yilighiche dawamlashti. Shu yili u Pars millitidin bolghan Qoresh teripidin aghduruldi. Ikkinchi impériye emdi «Médialiqlar we Parsliqlar»ning, yeni ikki millet ittipaqining impériyesi idi. Bu ikki milletning ittipaqi belkim heykelning ikki béliki bilen körsitilgen. Bu impériye miladiyedin ilgiriki 334-yilighiche dawamlaship, shu chaghdiki «büyük Iskender»ning qol astidiki Yunan (Grék) impériyesi teripidin aghduruldi. Xuddi kümüş altungha yetmeydighandek, ikkinchi impériye «Babil impériyesige yetmeydu» déyilgen (39-ayet). Bu, belkim impériyelarning hakimiyet sistémisigha qaritilghan. Babilda bolsa padishahning mutleq hoquqi bar idi — uning herbir sözi qanun dep hésablinatti. Pars impériyeside bolsa padishahning hoquqi buningdin töwen idi. Padishah özidin ilgiriki padishahlarning emr-permanlirigha boysunushi kérek idi. Hetta özi chüshürgen permannimu kéyin uning özgirtish hoquqi yoq idi (mesilen, 6-bab, 12-17-ayetni körüng).

Pars impériyesi aghdurulushi bilen Grék impériyesi miladiyedin ilgiriki 63-yilighiche dawamlashti. Shu yili u Rim impériyesi teripidin aghduruldi. Grék impériyesi xuddi «mis kümüşke yetmeydighandek» yenila «Pars impérisiyige yetmeydu» dep körsitilidu. Bu nuqta yene belkim «hakimiyet sistémisi» bilen munasiwetlik. Iskender peqet qol astidiki serdarlirining hemkarlishishi bilen uning cheksiz padishahliqini idare qilalaytti. Uning hetta padishahliqini öz perzentlirige qaldurush hoquqimu yoq idi. Uning ölümidin kéyin uning impériyesi herbir bölüki Iskenderning bir serdari teripidin bashqurulidighan töt bölekke bölündi.

Shunglashqa tötinchi basquch, yeni heykelning putliri, Rim impériyesi bilen bashlinishi kérek. Bu qismi bizge «tömürdin yasalghan» dep ayan qilindi. Tömür bolsa qimmiti jehettin «miske yetmeydu» lékin qattiqliqi we küchi jehette uningdin üstün turidu. Rim impériyesi derweqe idare qilghan xelq-milletlirige nahayiti rehimsiz, ilgiriki impériyeler bilen sélishturghanda qattiq qolraq idi. Uning «qattiq tüzüm»i bir xil din dégüdek bolup qalghanidi. Emma yene bir tereptin, Rim padishahining hoquqi ilgiriki padishahliqlarning padishahliri bilen sélishturghanda töwen turatti. Padishah aqsöngeklerdin terkiб tapqan «meslihetchiler kéngishi»ning hemkarlishishi bilen impériyesini idare qilatti. Rim padishahliqi tarixining melum bir qismi impériye emes, belki «jümhuriyet» dep atalghanidi. Impérator (padishah) ning textini perzentlirige miras qaldurush (Babil yaki Pars padishahliriningkidek) hoquqi yoq idi. «En'eniwi sulale tüzümi» yoq idi.

Miladiye 364-yili (Waléntinus impérator bolghan waqtida) impériye ikki bölükke, yeni sherqiy we gherbiy qismigha parchilinip ketti. Shu chaghdin bashlap бүгünge qeder gherb we

sherqiy döletler otturisida heykelning «ikki yuta-pachiqi»gha oxshaydighan bir «küch tengpungluqi» bolup kelgen. 5-esirdin bashlap özara reqib bolghan ikki «Rim impériyesi» peyda bolghan. Sherqiy impériye bolsa «Konstantinopol» (hazirqi Istambul) shehirini, gherbiy qismi Rim shehirini merkez qilghan. Miladiye 800-yili, Fransiyeining Sharlimang isimlik padishahi özini «Muqeddes Rim impériyesining Impératori» dep jakarlidi. 862-yili Gérmaniye padishahi Otto fransiyiliklerni meghlup qilip bu namni öziye élip özini «Muqeddes Rim impériyesining (gérmaniyini merkez qilghan) Impératori» dep jakarlidi. U yene Rim impératorning mexsus unwani «Qeyser»ni öziye nam qilip qoydi. Kéyinki 1000 yilliq tarixta Gérmaniyeining padishahliri bu unwan bilen tonulup kelgen.

Emdi sherqiy qismida néme ishlar yüz berdi? 1453-yili Türkler «sherqiy Rim impériyesi»ge bésip kirip «Konstantinopol» shehirini élip, ismini Istambulgha özgertti. Impériyening beg-emeldarliri we alimlarning hemmisi Rusiyege qéchip barghan we Rusiyeni «rimlashturghan». Shu chaghdin bashlap Rusiye padishahi «Tsar» (yaki «Char») dep atilip kelgenidi. Bu bolsa «Qeyser» dégen unwanning yene bir sheklidir.

Shunga biz hazir mundaq bir muhim soalgha kélimiz. Biz dunyaning tarixidiki qaysi basquchta turuwatimiz?

Jawab shuki, bizning hazirqi dewrimiz «heykelning puti (ayaghliri)»dur. Néboqadnesar körgen heykelning putliri tömürdin emes, belki «**tömür bilen séghiz layning arilashmisidin yasalghan**». Bu nuqtining tebiri bolsa: «**Bu u padishahliqning hökümdarlirining puqraliri bilen ittapaqlashmaqchi bolghanliqini körsitidu. Lékin tömür lay bilen arilashmighandek, bir bolalmaydu**» dégenliktur.

Bu nuqta yuqirida sözliginimizdek, «heykelning téni töwenlep mangghanséri, matériyali nacharlishidu» dégen prinsipqa uyghun kélidu. «**Tömür bilen layning arilashmisi**»ning qimmiti hemme matériyaldin töwen bolidu. «**U padishahliqning hökümdarliri puqraliri bilen ittapaqlashmaqchi bolghanliqi**» dégen sözler yéqinqi zamanlardiki «mutleq hoquqning ajizligghanliqi»din ibaret weziyet sheklining del oxshitilishidur. Démokratiye, yeni «xelqning küchi» hazirqi zamanda gherbiy döletlerde we bügünki Rusiyede dégüdek «mutleq hoquqluq hakimiyet»ning ornigha dessidi.

«Démokratiyede bolsa, xelq öziye mas kélidighan hökümetke érishidu» dégenni nahayiti jayida dep qaraymiz. Démek, eger bir demokratik memliketning xelqi exlaqliq bolsa, hökümiti oxshashla exlaqliq bolidu. Eger xelqi chirikliship ketken bolsa, hökümitimu chirikliship ketken bolidu. Bashqiche éytqanda, melum bir döletning «démokratiyisi»ning küchlükliki, peqet dölet xelqining exlaqining küchlüklilikigila barawerdur. Shuning bilen bu dewrge qaritilghan bu bésaretning: «**U padishahliqning bir qismi küchiyip, bir qismi ajizlaydu**» dégenliki heyran qalarliq ish emes. Italiyeni (burunqi Rim impériyesining merkizi) misalgha alsaq, Ikkinchi Dunya Urushidin kéyin, uning demokratiye tüzümi ottura hésab bilen her ikki yilda yéngi bir hökümetni meydangha keltürgen. Bu muqimliq emes! Sewebi bolsa döletning xelqi chirikliship ketken («Mafia» yeni «Qara qol jemiyiti» küchlük tesir yetküzgen), shunglashqa ajiz hökümet meydangha kelgen.

Chüshinishimiz kérek bolghan mundaq intayin muhim bir nuqta bar. Néboqadnesarning körgen chüshi dunyaning **pütkül tarixining**, yeni öz waqtidin bashlap axir zamandiki dunyaning höküm qilinishi we Xudaning seltenitining peyda bolishighiche hemmisini öz ichige alidu.

«Daniyal»

Shunga mundaq xulasige kélimizki, biz heykelning «put barmaqliri» dégen basquchqa téxiche kelmiduq. Bu barmaqliri toghrisida: «**Ular hökümdarlar textte olturghan mezgilde, ershtiki Xuda yimirilmes bir padishahliq berpa qilidu**» dep yézilghan. «Daniyal» 7-babigha kelginimizde, éniqraq körülduki, dunyaning tarixining eng axirqi basquchi awwal shalang munasiwetlik on padishahliq astida, andin kéyin peqet bir ademning, yeni «dejjal» (Mesihning reqibi)ning asariti astida bolidu (démek, bu «on barmaq» kelgüside pütün dunyani bashquridighan on hökümetni körsitidu). Biraq bizge ayan qilinghanki, bu basquch kelgende, Xuda Özining padishahliqini berpa qilidu. Ademning meghrurluqi zawalliqqa yüz tutidu — chünki «**adem qoli bilen qézilmighan bir tash**» peyda bolup, bu heykelni putidin urup, uning hemmisini weyran qiliwétip özi «**Ghayet zor, pütün dunyani qaplighan bir tagh**»qa aylinidu.

Emdi «**adem qoli bilen qézilmighan bir tash**» zadi némini körsitidu?

Bu shübhisizki, eslidiki kélip chiqishi insandin emes, belki yeni biwasite Xudaning Özidin kelgen bir ademni körsitidu. Bu kishini biz «insanoghli»ning süpitide «Daniyal»diki 7-babta téximu éniq körimiz. Uning padishahliqi «**pütün dunyani qaplaydu**». Bu kishi kim?

Muqeddes Kitabning bashqa qisimliri bu toghruluq bizni gumanda qaldurmaydu. «Daniyal» qisimda uning ismi bizge dep bérilmigini bilen, bu Reb Eysa Mesihdin bashqa héchkishi emes. Injildiki «Yuhanna» qisimda, U «Xudaning söz-kalami», yeni insandin kelmigen, Xudaning Özidin chiqqan süpette bizge tonushturulidu. Injildiki nurgun yerlerde Uning bu dunyagha qaytip kélidighanliqi, shuningdek bu dunyani sot qilidighanliqi andin jahangha hökümanliq qilidighanliqi ayan qilinidu.

Néboqadnesarning körgen chüshide dunyaning pütkül tarixi, yeni eyni waqittin taki Xudaning padishahliqighiche biraqla wehiy qilinghan. Bu nuqtidin Néboqadnesar kichik péilliqni öginishi kérek idi. U nahayiti heywisi bar padishah bolghini bilen, uning padishahliqi haman bir küni tügep, uning ornini bashqa padishahliq basidu. Axirida hemme padishahliq, memliketler zawal tapidu. Herqandaq kishi öz memlikiti yaki millitidin maxtinishini toxtitishi kérek. Bu dunyadiki barliq padishahlik-memliketler bolsa waqitliq bir bulut-tütek, xalas. Peqet Xudaning padishahliqi «**mengü bir padishahliq**»tur.

(4) 5-bab — Babil shehirining örüwétilishi toghruluq

Bu Téma üstide «Yeremiya»diki «qoshumche söz»de bayan qilinghan, «Babil shehirining örüwétilishi toghruluq bésharetler» toghruluq izahatirimiznimu körüng.

Miladiyedin iliriki 539-yili Babilning ishghal qilinghanliqi tarixta eng ejeblinerlik hékayilerdin biridir. Babil shehiri Ninewe shehiridin téximu «örülmes» idi. «Qosh sépil»ning aylanmisi 30 kilomér, sirtqi sépilning égzikli 110 métr we qélinliqi 4 métr idi, ichki sépilning qélinliqi 7 métr idi. Sirtqi sépil üstide yene 80 métr égziklikte munar-poteyler jaylashqanidi; shu yerdin yiraqta turghan düshmenge oq, ot we tashlarni atqili bolatti. Ichidiki mémarchiliq we yoghan imaretler shu dewrde «jahanda bir» dep atalghan. Yeshaya, Ezakiyal we Yeremiya peyghemberler Babilning halakiti toghruluq bergen bésharetler shübhisizki, shu dewrdikilerge «ademning eqlige sighmaydighan, hergiz mumkin emes» dep körünetti. Ademni ejblendüridighan ish shuki, Babil oq étilmay dégüdek ishghal qilinghan. Dunyagha kélishini Yeshaya peyghember aldin'ala éytqan, Pars imératori Qoresh qoshunini yéteklep sheherge yéqinlishidu. Kaldiyler qoshuni peqet sheher ichige chékinidu. Sheherde nechche yillik

«Daniyal»

qorshawgha taqabil turghudek ozuq-tülük saqlanghan bolup, yoghan Efrat deryasi sheherning otturisidin éqip ötkechke üzülmes su menbesimu bar idi.

Sheherni muhasirige élishning ornigha, Qoresh «aldin yürgüchi qisim»ni sheherge yéqin ewetip, qoshunning köpinchisini deryaning yuqiri éqini boyida birnechche kilométr yiraqliqqa jaylashturdi. Shu yerde uning mutexessisliri dadil bir pilanni tüzdi; ular derya éqinining yönilishini deryagha yéqin bir oymanliqqa özgertmekchi boldi. Ular shundaq qilip sheherdin ötidighan derya éqinini töwenlitip öz küchlrining deryaning kirish we chiqish éghizidin, yeni ikki tereptin sheherge kirgüzüsh pursitini yaratmaqchi boldi. Deryaning sépil astidin kiridighan we chiqidighan ikki teripide ikki chong «ikki qanatliq» derwaza békitilgenidi; lékin bu derwazilar deryaning tégige yetmeytti, elwette.

Shuning bilen Qoreshning leshkerliri derya bilen oymanliq ariliqigha chongqur lékin qisqa bir östeng chapti. Östengdin chépilghan tash-topilarni Efrat deryasining ikki yénigha döwilep, deryani tosushqa teyyarlidi. Békitken küni kechqurun ular östengning eng axirqi qismini chépip éghiz échip, deryaning sulirini oymanliq terepke bashlidi. Shuning bilen bir waqitta deryaning qéshigha döwilep qoyghan tash-topilarni deryaning ichige ittirip chüshürüp deryaning yönilishini tosuwaldi. Mutexessislerning könglide soqqan chotliri toghra chiqti; derya pesiyip, sheherge yéqin turghan qoshun üçün deryadin méngip sheherge kirgüdek purset yaritip berdi.

Del shu küni kechte, padishah emirliri bilen chong bir bayramni ötküzmekte idi. Qedimki zamandiki grék tarixshunasliri Ksénofon we Héroditusning bizge xewerlendurushiche, Babillilqlar uchigha chiqqan haraqkeshler idi («Daniyal» bu 5-babta ordida yüz bergen ishlar xatirilengende).

Padishah emirliri, wezir-wuzraliri bilen katta ziyapette olturup mest bolghanda bir perishtining qoli körünip, tamgha herplerni yézip padishahqa, бүгүн kéche padishahliqing sendin bashqa birsige tapshurulidu, dep élan qildi. Ordining sirtidimu puqralar bayramni tebriklemekte idi. Ularning özlirining bixeterlikige bolghan ishenchisi shunche kamil idiki, hetta sépilda közetchilik qilidighan jésekchilermu yoq déyerlik idi. Ikki grék tarixshunasning déyishiche, sheher otturisidiki puqralar héchnémini bilmey turupla sheher asasen ishghal qiliniq bolghan.

(5) 7-bab

«Töt zor mexluq»

Bu babta Daniyalning özining bir chüshidiki ghayibane alametler bizge bayan qilinghan. Uning Néboqadnesarning 2-babtiki chüshige zich munasiwiti bar, shuning bilen uningmu dunyaning pütkül tarixini ayan qilghan bir bésharet ikenlikini köreleymiz. Shundaq bolsimu, padishahqa heywetlik bir heykel süpitide körüngen ish, Daniyalgha bir qatar haywanlar süpitide körüngen. Shübbhisizki, Daniyal bir peyghember süpitide bu ishlarni körginide, ularning heqiqiy mahayitini bir qeder chongqur körgen. Démek, bu dunyagha mensup (Néboqadnesardek) bolghan kishilerge bir heywetlik heykelning körünüşide körüngen nersiler, Perwerdigarning Öz bendilirige bolsa yawuz haywanlarning süpitide körünidu. Qanchimiz buninggha oxshap kétimiz-he! Körünüshte kélishken, chirayliq kiyim-kéçeklerge oruniwalghan bizdek nochilar, emeliyette wehshi haywanlarga oxshaymiz. Biz qehrlik éyiq, tolghinip mangghan yilan, yaki heyyar tülkimiz.

«Daniyal»

Bu töt mexluqning déngizdin chiqqanliqi köründi. Muqeddes Kitabta, déngiz hamam dunyadiki özara jeng boluwatqan, urushta qalghan her milletlerge simwol qilinidu. Chüshtiki déngiz «Büyük déngiz», yeni «Ottura déngiz»dur. Körgen haywanlar, yeni töt xil impériyening hemmisi Ottura déngiz etrapidiki jenglerdin textige chiqti.

Birinchi ayette, Daniyal bizge: «**Chüşhide körgenlirini mundaq yekünlep xatiriliwaldim**» — deydu. Démek, u bizge körgen barliq nersini démigendur.

(a) Birinchi mexluq — «bürküt qaniti bar shir»

«**Bürküt qaniti bar shir**» emeliyette eyni waqitta Babil impériyesining özige simwol qilinghan. 20-esirde yer astidin tépilghan qedimiy Babil shehiring chong derwazi üstide birneche ene shundaq «bürküt qaniti bar shir» chékilgen neqishlik resimler bayqalghan. Shir bolsa «haywanlarning padishahi», bürküt bolsa «qushlarning padishahi», shunglashqa Daniyalgha chüshte wehiy qilinghan bu töt haywan arisida bu mexluq «eng shahane» hésablinidu. Bu nusxa Néboqadnesar körgen heykelning «altun béshi»ning tengdishi bolidu. Démek, bu birinchi mexluq Babil impériyesini körsitidu.

Kéyin bu haywanning «**qanatliri sunup, özi ademge oxshap qaldi. U yölep turghuzulup, ikki puti yerge dessitip qoyuldi, shuning bilen uninggha ademningkidek qelb bérildi**». Bu ish 3-babta xatirilengen Néboqadnesarning kechürmishlirini ésimizge keltüridu. Shu chaghda uning tekebburluqi tüpeylidin, bir perishte uning padishahliq hoquqlirini hem insaniy eqlini uningdin mehrum qilish bilen, u yette yil kala-qoydek sirtta yürüp ot-chöp yégenidi. Netijide uning qelbi kichik péil qilinip u Xudagha ibadet qilishni ögendi. Shühhisizki, Babil impériyesi «insanlashturulghan» idi. Muqeddes Kitabtin bashqa, tarixiy xatirinamiler mol matéryallar bilen ispatlayduki, Néboqadnesarning hökümraniqining axirqi basquchlarida burunqidek bashqa döletlerge qaritilghan «tajawuzchiliq urushlar» yoq idi; buning ornida, u küch-bayliqlirini yéngi quruluslarga merkezeshtürgen. Daniyal chüshtiki bu ghayibane körünüşni körgende, uning qéri dosti Néboqadnesar ölgili toqquz yil bolghanidi. Néboqadnesarning newrisi Belshazar textte olturuwatatti, lékin uning hökümdarliqi uzun bolmaytti, sewebi belkim öz bowisi qobul qilghan «insaniy qelb»ni u qobul qilghan emes.

(e) Ikkinchi mexluq — «bir teripi ikkinchi bir teripidin égzitilgen bir éyiq» (5-ayet)

Daniyal bu chüşhidiki ikkinchi we üçinchi mexluqning menisini sorimidi. Sewebi belkim u bu ikki mexluqning Néboqadnesar körgen heykelning ikkinchi hem üçinchi qismigha oxshashliqini körgen bolushi mumkin idi. Éyiq bolsa bashqa haywanlarni özining zor éghirliqi we küchi bilen meghlup qilidu. Shuningdek Babil impériyesining yiqilishi bilen Pars impériyesi üstünlükke chiqqan. Ularning üstünlüki ewjige chiqqan waqtida, «Kserksis» isimlik padishahning bashchiliqida ular Grétsiyeghe tajawuz qildi. Uning qoshunida 2 milyon 500 ming esker bar idi. Heqiqeten bu bir «éyiqtek» impériye idi.

Némishqa bu éyiqning «**bir teripi ikkinchi bir teripidin égziz**»? Pars impériyesi emeliyette ikki bölektin terkib tapqan, birinchi bölüki Médialarning, ikkinchi bölüki Parslarning idi. Awwal Médialar bölüki küchlük, andin Parslar bölüki küchlük boldi. Shunga Daniyal bu éyiqning «**bir teripi ikkinchi bir teripidin égziz**»likini kördi (Médialar bolsa hazir Türkiye, Iran we Iraqtta yashawatqan «Kurd» millitidir).

«Daniyal»

Emdi «üch qowurgha»ning menisi néme? Pars impériyesining rawaj tépishi uning üch chong padishahliqini, yeni Lidya, Babil we Misirni gumran qilishi bilen bashlandi. Bu üch padishahliq del Daniyal körgen héliqi «**éyiq chishligen üch qowurgha**»dur.

Lékin «**Bir awaz uninggha: — Ornungdin tur, göshni yéyishingche yewall — dédi**». U bu üch padishahliqni gumran qilghandin kéyin, Pars impériyesi bashqa nurghun yurtlarga bésip kirip ishghal qildi.

(b) Üchinchi mexluq — «Dümbiside qushningkidek töt qaniti bar yilpiz» (6-ayet)

Bu mexluqningmu töt béshi bar idi, «**uninggha hakimliq hoquqi bérildi**». Shübhisizki, bu «büyük Iskender» bashqurghan Grétsiye (Yunan) impériyesini körsitidu. Iskenderning qoshunliri yilpizdek chaqmaqtek süret bilen her jaylarni bésiwaldi. Peqet 10 yil ichide (miladiyedin ilgiri 334-323-yillarda) ular Grétsiyedin Misirghiche, Ottura Asiyadin ötüp Hindistanghiche, Jonggüning chégralirigha sozulghan zéminni ishghal qildi. Derweqe 6-ayette déyilgen «**uninggha hakimliq hoquqi bérildi**» dégini emelge ashurulghan. Ottura Asiyadiki kishiler бүгүнге qeder bu ademning 2300 yil ilgiriki tesiridin bezide oghligha «Iskender» dep at qoyidu.

Bu mexluqning töt qaniti, töt béshi bar idi. Iskender ölgendin kéyin uning töt serdari özara soqushup impériyeni töt bölekke parchiliwetken

(p) Tötinchi mexluq — «Intayin qorqunchluq, dehshetlik we ajayib küchlük bir mexluq» (7-ayet)

Bu mexluqni ayrim bir ghayibane alamette körgen bolushi mumkin. Bu haywanni Daniyal tonuydighan héchqandaq haywangha oxshatqili bolmaytti. U «**intayin qorqunchluq, dehshetlik we ajayib küchlük**» we «**u yoghan tömür chishliri bilen owni chaynap ézip yutup, qalduqini putliri bilen dessep-cheyleytti. U aldinqi barliq mexluqqa oxshimaytti. Uning on münggüzi bar idi**».

Miladiyedin ilgiriki 63-yili Rim impériyesi Grétsiye impériyesidin üstünlükke chiqishqa bashlidi, uzun ötmey Yawropada we Ottura Sherq zéminlirida höküm sürdi. Rim impériyesining özidin ilgiriki impériyelerdin chong bir perqi bar idi. Bashqa impériyeler ishghal qilghan yurt-zéminlarni shu yerlik begler we aqsqaallar arqiliq bashqurghanidi. Emma rimliqlar bolsa öz millet-yurtidin bolghanlarni her yerdiki hökümdarliqqa orunlashturdi. Bu hökümdarlar yerlikning ehwalini, örp-adetlirini chüshenmigecke, netijide nahayiti dehshetlik, rehimsiz hökümraniq yürgüzgenidi. Rimning qanuni hem jazaliri dehshet rehimsiz idi. Insangha tonush bolghan eng wehshiy ölüm jazaliridin birini, yeni «kréstke mixlash»ni ijad qilghanlar del rimliqlar idi.

24-ayette, mexluqning on münggüzi, kelgüsidiiki on padishahliqqa wekillik qilidu, dep chüshendürüldi. Bularning menisi heykel putining on barmiqining menisige oxshashtur.

Emma mushu yerde yéngi bir xewerni körimiz: — münggüzlerning arisidin «**Yene bir kichik münggüz ösüp chiqti. Bu kichik münggüz eslide bar bolghan üch münggüzni yuliwetti. Bu kichik münggüzning ademningkidek közi we chong gep qilidighan aghzi bar idi**».

«Daniyal»

8-, 9- hem 11-babtin biz bu adem toghruluq köp nersilerni öginimiz. U bolsa «Mesihning reqibi», yeni axir zamanda Xudagha qarshi chiqidighan dejjaldur. Injilda bolsa u toghruluq yene bir xewer bizge bérilgenki, u adem özini Xuda dep jakarlap pütün dunyaning uninggha ibadet qilishini telep qilidu. Undaq bir kishi téxi meydangha kelmidi, déyishning hajiti yoq. Yene kélip biz dégen axir zamandiki «on padishahliq» téxi peyda bolmidi. Lékin ular meydangha kelginide, Xudaning Öz bendiliri teyyar bolushi kérek, chünki bu kishi: —

(1) awwal «**üch padishahni aghdurup tashlaydu**» (24-ayet), andin: —

(2) «**U Hemmidin Aliy Bolghuchi Xudagha qarshi kupurluq sözlerni qilidu**» (25-ayet).

(3) «**U Xudaning muqeddes bendilirini halsizlanduridu**» — belkim iqtisadiy bésim we ziyankeshlik bilen.

(4) «**U kaléndarni we héyt-ayemlerni we muqeddes qanunlarni özgertiwétishni qestleydu**» — Tewrattin bilimizki, yer sharining kaléNDAR-pesilliri insaniyetning menpeeti üçhün Xuda teripidin békitilgen. Belkim u kishi pesillerni hem hazir ishlitidighan kaléndarimizni yaki belgiligen waqit-saetni özgertmekchi bolushi mumkin. Uningdin sirt, u «**héyt-ayemlerni we muqeddes qanunlarni**»mu özgertmekchi bolidu. «Héyt-ayemler» mushu yerde belkim Yehudiylargha Tewrat békitken muqeddes héytlarni körsitishi mumkin.

(5) «**Xudaning muqeddes bendiliri «üch yérin waqit» (bir waqit, ikki waqit, qoshumche yérin waqit) uning hókümranlıqigha tapshurulidu**» (25:7). 1260 kün dawamida Xudaning bendiliri uning teripidin zor ziyankeshlikke uchraydu.

Diqqet qilishimiz kérekki, bu axirqi padishahliq «**pütkül dunyani yutup, uni ayagh asti qilip, kukum-talqan qilidu**», «**U bashqa herqandaq padishahliqlargha oxshimaydu**». U pütün dunyani bashquridighan bir hakimiyet bolidu.

Bu axirqi padishahliq toghruluq alghan xewirimizni yekünlisek: —

(1) U Grétsiye impériyesining ornini basidu;

(2) U heykelning «ikki yuta-pachiqi»dek, ikki qisimgha bölünidu;

(3) U kényinki dewrlerde parche-parche bolup kétidu, yeni padishahlar hem xelqler arisidiki démokratiyedek bir xil «hoquq üleshtürülüş» bilen bashqurulidu;

(4) Bir «on padishahliq» basquchi kélidu. Bu asasen pütün dunyani bashquridu;

(5) Bu on padishahliqtin üçchini «kichik münggüz» («Mesihning reqibi», dejjal) aghduridu;

(6) Dejjal pütün dunyaning hakimiyitini öz qoligha kirgüzüp, barliq ademning uninggha sejde qilishini qattiq telep qilidu. Shuning bilen uninggha sejde qilmaydighan Xudaning Öz bendilirige qattiq ziyankeshlik qilidu. Lékin: —

(7) Daniyal axirida «**goya Insan Oghligha oxshash bir zatning asmandiki bulutlar bilen kelginini**» kördi. Bu zat Xudagha yéqinlaship uningdin alemni bashquridighan padishahliqni qobul qilidu. Shuning bilen «**Her xil tilda sözlidighan qowmlar uning xizmitide bolsun dep, seltenet, shöhret we padishahliq hoquqi uninggha bérildi**» (13-14-ayet). «**Uning seltiniti menggü solashmas seltenettur, uning padishahliqi menggü halak qilinmas**».

Bizde qilche guman yoqki, bu zat Injil bizge tonushturghan Eysa Mesihdin bashqa kishi emestur. Mesih Eysa Öz Özini pat-pat «Insan'oghli» dep atighan. Mesilen, Injil «Luqa» 5:24, 6:5, 7:12, 9:22, 9:26, 9:38, 9:44, 9:56, 11:30, 12:8, 17:22-17:30, 18:8, 19:10, 21:27, 21:36, 22:22, 24:27, «Yuh.» 1:51 qatarliqlarni körüng.

«Daniyal»

Yeni bir sir bar. 22-ayette, «Insan oghli» dégen zat «**waqti kélip, Xudaning muqeddes bendiliri**» bilen birliki éniq körünidu. Bu heqiqetni Injildin obdan chüshineleyimiz. Mesih Eysaning «Özige xas bendiliri» bilen «bir roh» ikenliki, shundaqla «Özige xas bolghan bendilirining jamaiti», «Mesihning téni» ikenliki mushu yerde bésharet qilinidu, kéyin Injilda éniq ashkarilininidu.

(6) 8-bab

Qochqar bilen téke körünüshi

Bu ghayibane alamet bolsa 7-babtikidin ikki yil kéyin körsitilgen. Alametni körgen yer «Shushan qel'esi» öz waqtida Daniyalgha nisbeten natonush bolup, Babilda anche muhim jay emes idi. Lékin alamette wehiy qilinghan bu ikki impériye textke chiqqan waqitlirida, Shushan qel'esi intayin muhim bir merkez bolghan.

Daniyal awwal «**ikki münggüzi bar bir qochqar**»ni kördi. Uning özi buning némini bildürgenlikidin jezman guman qilmaytti. Parslar özlirining «qoghdighuchi erwah»ining bir qochqarning sheklide ikenlikige ishendi. Pars padishahi bolsa béshida qochqar münggüzlük tajni kiyetti.

Pars impériyesi bolsa ikki milletning hemkarlishishi idi. Qochqarning ikki münggüzi shularni bildüridu. «**ikki münggüzi bar bir qochqarning chong östeng aldida turghanliqini kördüm. Uning Münggüzi égiz bolup, bir münggüz yene biridin égiz idi; égizrek bolghan münggüz yene birsidin kéyinrek ösüp chiqqanidi**». Bu némini bildüridu? Yuqirida déginimizdek, Médialıqlar awwal küchlükrek millet idi. Kéyin Parslar ulardin üstün turghan. Kéyinki impériyening padishahlrining hemmisi Pars millitidin idi.

Qochqar bolsa «**münggüzliri bilen gherb, shimal we jenub tereplerge ösüwatqan idi**». Pars impériyesi bu üç terepke kéngeygen. Ularning barlıq urushliri ghelibilik idi. «**Héchqandaq haywan uninggha teng kéelmeytti we héchkim héchkimni uning changgilidin qutquzalmaytti**». Lékin sherqiy terepte héchqandaq urushlarni qilmidi. U «**barghanséri heywetlik bolup kétiwatatti**».

Muweppeqiyetler arisida qochqar tuyuqsız bir chong awarichilikke uchraydu. Tuyuqsız gherb tereptin bir «**közge körünerlik chong bir münggüzlük**» bir téke uninggha hujum qilidu. Uning chong münggüzi Daniyalning diqqitini tartti. Kéyin Daniyalgha (21-ayette) bu tékining Grétsiyeni bildürgenliki uqturuldi. Daniyalning dewride Grétsiye Ottura Déngiz boyidiki köp «beglik» bolghan ehmiyetsiz nahayiti kichik bir dölet idi. Daniyal uning Pars impériyesige hujum qilghanlıqigha qarap choqum bek heyran qalghan bolushi mumkin.

Daniyal körgen bu ishlar ghayibane alamettin 180 yil kéyin yüz bergen. Granikus dégen derya boyida (bu körünüş bir derya boyida bérilgen), 21 yashlıq yigit «Büyük Iskender» intayin téz yürüş qilidighan 35 ming kishilik qoshunni yéteklep, zor (birnechche yüz ming kishilik) bir Pars qoshunini meghlup qildi. Bu ghelibidin kéyin u Pars impériyesining heywisini pütünley bitchit qildi. Üchinchi basquch, eyni waqittiki Pars impériyesini baza qilghan yéngi impériye Misir, Éfiopiye, Hindistan hem hazırqi Özbekistanghiche sozulatti. Lékin u köp haraq ichkenliktin 33 yéshidila ölüp ketti. Uning impériyesige ige bolush üçün serdarlıridin töt kishi özara jeng qildi. Netijide, töt serdarning herbiri öz aldigha impériyening bir bölükini idare qildi.

«Daniyal»

Ulardin biri «Silyuqus» Suriye hem hazirqi Turkiyeni idare qildi. Uning ewladliridin Xudagha qarita rezil kupurluq sözleydighan, Xudaning mömin bendilirige öch bolghan bir padishah chiqti. Uning ismi «Antioqus Épifanis» idi. Uning textte olturghan waqti miladiyedin ilgiriki 175-164-yillar idi. U özini Xuda dep jakarlidi we xeqlarning uninggha choqunushini telep qildi. U Xudaning Yérusalémdiki muqeddes ibadetxanisida qilinip turghan qurbanliqlarni emeldin qaldurup, ularning ornida qurbangah üstide bir choshqini qurbanliq qildi. Musa arqiliq bérilgen muqeddes qanunning köchürülmisini saqlighan kishilerni öltürüwetti. Uning wehimisi astida bezi Yehudiylar étiqadidin ténip yoldin ézip yiqildi. Shunga bu bésharet uning toghruluq: **«Bu töt münggüzning ichidiki biridin yene bir münggüz ösüp chiqti. U kichik münggüz ösüp intayin heywetlik boldi, jenub, sherq tereplerge we «güzel zémin»gha (yeni Pelestinge) qarap tesir küchini kéngeytti. U intayin heywetlik bolup, hetta samawiy qoshundikilerge hujum qilghudek derijige yetti, samawiy qoshundikilerdin we yultuzlardin bir munchisini yerge tashlap, ularning üstige dessidi»** (9-10-ayet).

11-ayet bolsa: — **«U tolimu meghrurlinip, hetta samawiy qoshunning Serdari bilen teng bolmaqchi bolup, ibadetxanida Serdargha atap kündilik qurbanliq sunushni emeldin qaldurdi, hemde Serdarning ibadetxanisidiki «muqeddes jay»ni weyran qiliwetti».**

«**Samawiy qoshunning Serdari**» dégen zatning kim ikenliki biwasite déyilmigen. Biraq Xudagha atap «kündilik qurbanliq»ning Uningghimu atap sunilidighanliqi éytilidu. Bizde yene qilche guman yoqki, «samawiy qoshunning Serdari» dégen zat del «Xudaning Söz-Kalami» bolghan Mesih Özidur.

Muqeddes ibadetxanining buzulushining we bu ziyankeshlikning **«gunah tüpeylidin»** ikenliki bizge déyilidu (12-ayet). Démek, belkim Öz xelqining gunah qilghanliqliridin Xuda bu yaman ishlargha yol qoyidu.

Daniyal öz xelqi we muqeddes ibadetxanining bu ziyankeshlikler we buzulushlar astida qanche uzun turidighanliqini sorighinida, uninggha jawaben: **«ikki ming üç yüz kéche-kündüz dawamlishidu»** (texminen 6 yil 4 ay) dep jawab bérilgen.

«Antioqus Épifanis»ning Yehudiylarni xarlighanliqining miladiyedin ilgiriki 171-yili bashlanghanliqini bilimiz, emma ashu yildiki qaysi künde ikenlikini toptoghra bilmeymiz. Emma biz qurbangah üstige qoyulghan, Xudani haqaret qilghan shu choshqining möminler teripidin élip tashlanghan küning Xudaning muqeddes ibadetxanisining qaytidin paklanghan küni ikenlikini, yeni del miladiyedin ilgiriki 165-yili 25-Dékabr ikenlikini bilimiz. Bu künning aldidiki künlerni 2300 kün hésablasaq, miladiyedin ilgiriki 171-yil 9-Séntebrge toghra kélidu. Undaqta bu kün ziyankeshliklarning del bashlinish küni bolghan bolidu. Shunga bu qorqunchluq we yirginchlik ishlarning hamam tügeydighanliqi hemde tügeydighan waqti aldin éytilghan bu ajayib bésharet shu azabliq künlérde Xudaning Öz bendilirige neqeder righbet we neqeder teselli bolghan bolushi kérek!

21-25-ayetlerde, bu bésharetler Daniyalgha chüshendürüp bérildi. Bulardin bezi tepsilatlarini biz yuqirida muzakire qilduq. Lékin 19-ayette ishliitilgen ibare tolimu alahididur: —

«Men hazir sanga Xudaning ghezipi kelgen mezigilde kéyinki ishlarning qandaq bolidighanliqini körsitip bérey».

«**Xudaning ghezipi kelgen mezigil**» bolsa Daniyal obdan bilgendek, Xudaning ghezipi yer yüzdikilerge töküldighan, axir zamandiki künlerni körsitidu. Shunga perishte Daniyalgha yene: **«... Bu ghayibane alamet köp künlér kéyinki kelgüsi toghrisidur»** dep béridu.

«Daniyal»

23-ayet: «**Bu padishahliqlarning axirqi mezgili**» belkim Pars hem Grétsiyeningla emes, belki ilgiri tilgha élinghan, Daniyal körgen («yat eller»din bolghan, Yehudiylarning bolmighan) «töt padishahliq»ning axirqi mezgilini körsitidu. Chünki (2- hem 7-babtin körginimizdek) bu töt padishahliqning zawal tépishi bilen axirqi zamangha kélimiz. Shu chaghda, «**asiyliq qilghuchilarning gunahi toshidu**» (23-ayet) dégili bolidu.

Yuqirida tilgha élinghan «Antioqus Épifanis» del özi kélidighan dejjalning bir xil sayisi yaki «obraz-örniki» idi. 23-25-ayette: — (toluq bérimiz)

«... Tolimu nomussiz, chigish mesililerni bir terep qilaydighan bir padishah meydangha chiqidu. Uning küchi xéli zor bolidu, lékin emeliyette bu küch özlükidin chiqmaydu; u misli körülmigen weyranchiliqni keltürüp chiqiridu. Uning ishliri jezmen ongushluq bolup, némini xalisa shuni qilalaydu. U küchlüklerni we Xudaning muqeddes mömin xelqini yoqitidu. Öz ustatliqi bilen uning nazariti astida herqandaq hiyle-mikirlik xéli ronaq tapidu. U könglide tekebburliship özini chong tutidu; bashqilarning özlirini bixeter hés qilghan waqtidin paydilinip tuyuqsiz zerb qilip nurghun kishilerni halak qilidu; u hetta ochuqtin ochuq «Emirlarning Emiri»ge qarshi chiqidu. Lékin u axirda insanlarning qolisiz halak qilinidu».

Bu ishlar peqet «**asiyliq qilghuchilarning gunahi toshqan**» (23-ayet) waqtida yüz béridu. Bu ibare némini körsitidu? Muqeddes Kitabning toluq telimlirige asasen bilimizki, Xuda insangha intayin sewr-taqetliktur. U herbir insanni towa qilish, shundaqla uning kechürümige ige bolushtiki barliq pursetke érishsun dep taqetlik bilen saqlaydu. Biraq dunya tarixida ademler shu derijige yétiduki, ular gunahliri tüpeylidin köngli qattiq bolup ularda towa qilishqimu imkaniyet bolmaydu. Ularning köngli qattiqliship: Xudagha «méhir-shepqitingni xalimaymen» deydu. Bu bolsa «**asiyliq qilghuchilarning gunahi toshqan**» waqtidur, yeni «**Xudaning ghezipi kelgen mezgilde kéyinki ishlar**»ning waqti bolidu. Shu chagh «**Emirning Emiri**» (25-ayet), yeni Mesih Eysa bu dunyagha qaytip kelgen waqt bolidu. Dejjal uninggha qarshi tursimu, u «**insanlarning qolisiz**» (démek, biwasite Xuda teripidin) **halak qilinidu**».

(7) 9-bab

«Yetmish hesse yette»

Mushu yerde biz «Daniyal» qismining eng jewhirige hem belkim pütün Muqeddes Kitabning eng ulugh bésharetliridin birige kélimiz. Chünki peqet töt ayet ichidila Yehudiy xelqighe nisbeten axir zamanlarchiche dunyaning pütün tarixi éytip bérilidu. Eng muhimi, Xuda bu dunyagha ewetmekchi bolghan Qutquzghuchisi hem kelgüside alemning Padishahi bolidighan Mesihning «meydangha chiqish» waqtini aldin éytidu, shuning bilen bizni jezmen uning kim ikenlikini bilish pursiti bilen teminleydu.

Daniyal Tewrattiki «Yeremiya peyghember» qismidin töwendiki yerlerni oquwatqanidi: — «**Bu pütün yer-zémin** (Pelestin) **xarablashidu hem xeqlerni qattiq chöchütidu we hey ranchiliqta qalduridu; bu** (Pelestin etrapidiki) **eller Babil padishahigha yetmish yil qul bolidu**» («Yer.» 25:11)

«**Perwerdigar mundaq deydu: Yetmish yildin kéyin Men silerni yoqlap, eslide silerge bergen beriket wedemge emel qilip, silerni bu yurtunglarga qayturimen**». («Yer.» 29:10)

Daniyal miladiyedin ilgiriki 605-yili Babil teripidin esirge élinghan. Aridin 67 yil ötüp, Parsliq impérator Qoresh Babil impériyesini aghdurup, Darius isimlik birisini Babilning textige olturghuzup padishah qildi. Emdi «yetmish yil»ning toshushighimu az qaldi.

«Daniyal»

Yeremiya hem Yeshaya peyghemberler bésharet qilghandek, Israillar öz dölitige qaytishi bilen, Xuda Öz padishahliqini ularning arisida berpa qilamdu-yoq? Hezriti Ibrahimning ewladliri bolghan Yehudiylargha Xuda bergen nurghunlighan güzel wediler emelge ashurularmu? Rast, alamette körüngen (Xudaning padishahliqidin ilgiri bolidighan) Grétsiyening padishahliqi hem tötinchi sirliq padishahliq téxi peyda bolmide. Lékin Daniyal pütün qelbi bilen Xudaning padishahliqigha teshna idi. U Xudagha dua bilen izdinishke bashlidi.

Daniyal bolsa bir «réalist». Démek, u öz özini aldaydighan kishilerdin emestur. Öz xelqi 70 yil Babilgha sürgün qilinghan bolsimu, ular téxiche özlirining Babil impériyesige esir qilinishidiki sewebni tonup yetmigenidi. Esli gunahlriridin téxiche ayrilmighanliqini Daniyal iqrar qilmay qalmaydu. Emma Xuda dégen Xuda, Uning bilen herqandaq ishning mumkinchiliki bar, shunga u dua qilishqa, özining qérindashlririning, shundaqla ata-bowilirining gunahlririni iqrar qilishqa bashlidi. U Xudadin, ularning köp gunahlririgha qarimay Özining rehimshepqtidini ularni kechürüm qilishini yélindi. U belkim kün boyi dua qilghan bolsa kérek, chünki u bizge (21-ayet) uning charchap ketkenlikini uqturidu.

Jebrail — Xudaning ulugh xewerchisi uninggha ewetildi. U Daniyal dua qilishni bashlishi bilenla özining Xudaning buyruqini anglighanliqini dep berdi. Emma buyruq bérilish waqti bilen Daniyalgha yétish waqti ariliqida bir mezigil bar idi. Jebrailning yolini jin-sheyntanning tosuwélishi bilen u kéchiktimu-qandaq? Biz bilmeymiz. Ishqilip dua qilish muhim, Xudaning duayimizni anglighanliqini bilip yetküche dua qiliwérish nahayiti muhim.

Jebrail epkelgen xewer belkim Daniyal eslide ümid bilen kütken jawabning tetürisidir. U Xudaning padishahliqining baldur körünüşini, az dégendimu bu «70 yil»ning axirida peyda bolushini xalaytti. Buning ornida uninggha: **«Xuda teripidin «yetmish hesse «yette waqit» séning xelqing bilen muqeddes shehiring üstige békitilgen»** dep xewerlendürüldi.

Emma **«yetmish hesse yette»** dégen néme («waqit» dégen söz eslidiki ibraniy tékistte yoq idi)? Elwette waqit bolush kérek, lékin qanche waqit? Eslide bu babta Daniyal Yerimiya peyghember dégen «yetmish yil» toghruluq oylanghanidi. Shunga tebiyy halda bu «waqit» yilni kösitishi kérek. Undaqta Daniyalning Xudaning padishahliqigha teshna bolghan duasigha érishken jawab, «yetmish yil» emes, belkim «yetmish hesse yette» yil idi. Xudaning qérip qalghan bu mömin bendisi (belkim 83-85 yashta) üçün némidigen dehshetlik bir jawab-he! Uning üstige, bu «70 hesse yette» téxi bashlanmighan idi!

Babilliqar hem Parsliqlar ishlitidighan «waqit» yaki yil 365/366 künlük emes idi, belki 360 künlük idi, yeni bir yil 12 ay, bir ay 30 kün idi. Ular herbir nechche yildin kéyin bir 13-ay (kebise ay)ni qoshup, «quyash yil»igha toghrilaetti. Ularning «waqti» yaki «yili»ning özi 360 kün idi (oxshash waqit sistémisini «Yar.» 7:11, 8:3-4, «Dan.» 7:25, 12:7, «Weh.» 11:2-3, 12:6, 14, 13:5tin körgili bolidu).

«Xuda teripidin «yetmish hesse «yette waqit» séning xelqing bilen muqeddes shehiring üstige békitilgen».

Bu jümlide, «békitilgen» dégen söz, eslide «késim qilinghan» dep élinghan. Buni chüshinish üçün 2-bab hem 7-babta déyilgen «Yehudiylardin bolmighan töt impériye» toghruluq oylishimiz kérek. Shu bablardiki bésharetlerde dunyaning pütün tarixi axir zamanghiche «Yehudiy emesler»ning nuqtisidin dep bérilgenidi. Bu pütün mezigil Injilda «yat ellerning

«Daniyal»

vaqti» dep atilidu («Luqa» 21:24 we «Luqa»diki «qoshumche söz»nimu köring). Emdi bu waqitlardin «Yehudiylarning tarixi» üçün melum bir mezigil, yeni «yetmiş hesse yette waqit»ni Xuda «késim qilghan». Bu mezigil ichide alte ish emelge keltürüldü: — (24-ayet)

- (1) «**itaetsizliklarni tizginlesh**»
- (2) «**gunahlarni tügitish**» (iskenjige élish, esir qilish)
- (3) «**qebihlik üçün kafaret keltürüsh** (kechürüm qurbanliq qilish)»
- (4) «**menggülük heqqaniyliqni üstün orungha qoyush**» — Heqqaniyliqqa tolghan yéngi bir dewr meydangha kélish.
- (5) «**bu ghayibane alamet bilen barliq peyghemberlarning sözlirini emelge ashurush**»
- (6) «**muqeddes ibadetxanidiki «eng muqeddes jay» yéngibashtin mesihlinish** (muqeddes qilinish)».

Tékistning izahatida déyilgende, «muqeddes qilinish», Musa peyghemberge bérilgen muqeddes qanungha asasen, «puraqliq muqeddes may» sürülüş bilen qilinidu. Ibraniy tilida bu söz eslide ««mesih» qilinish» dep atilatti.

Bu «muqeddes ibadetxana» Daniyalning waqtida mewjut bolmighan bir ibadetxanini körsitidu. U Yérusalémde sélinidighan, Ezakiyal peyghember bésharet qilghan hem shundaqla Daniyalning xewiri bar bolghan, bügünge qeder téxi qurulmighan bir ibadetxanini körsitidu.

«**Shuni bilishing we chüshinishing kérekki, Yérusalémni yéngibashtin eslige keltürüp bina qilish buyruqi jakarlanghandin tartip, Mesih dégen emir meydangha chiquche yette hesse «yette waqit» qoshulghan atmish ikki hesse «yette waqit» ötidu. Yérusalém shehiri yéngibashtin bina qilinip, meydan-kochilar we sépil-istihkam barliqqa keltürüldü, emma bu biseremjan künlerde bolidu**» (25-ayet).

Pars impératorliri Yérusalém toghrisida jemi bolup töt yarliq chiqardi. Ular: —

(1) Qoreshning yarliqi. Miladiyedin ilgiriki 539-yili, «muqeddes ibadetxana» qaytidin qurulush üçün (Tewrat, «Ezra» 1-bab, 1-4-ayet, «2Tar.» 26:22-23ni köring).

(2) Qoreshning yarliqining tekrarlinishi, «ibadetxanini qaytidin qurush» üçün — (Tewrat, «Ezra» 6-bab, 1-12-ayetni köring).

(3) Hezriti Ezragha chiqirilghan yarliq — bu muqeddes ibadetxanigha bérilidighan teminatlar, jümlidin qurbanliq kala-qoy, qurbanliq qilghuchi «kahin»largha bérilidighan daramet, téximu köp kishilarning Pelesting qaytishigha yol qoyushni békitken yarliq idi (Tewrat, «Ezra» 7-bab, 11-26-ayetni köring).

(4) «Neh.» 2:7- we 8-ayette xatirilengen Pars padishahi «Atarkserksis»ning hezriti Nehemiyagha bergen yarliqi. «Yérusalém shehirini qaytidin qurush»ni ichige alghan yarliq peqet mushu birla yarliqtur. Oqurmenlarning özi bu yarliq Jebraïl bésharet qilghan yarliq ikenlikini töwendiki tepsilatiridin köreleydu: —

«**Men** (Nehemiya) **padishahqa**: —

«**Eger padishahimning könglige muwapiq körünse, qulliri özlirining aldida iltipatqa érishken bolsa, méni Yehudiyege ewetken bolsila, ata-bowilirimning qebriliri jaylashqan sheherge béríp, uni yéngiwashtin qurup chiqsam**» — dédim.

Padishah (shu chaghda xanish padishahning yénida olturatti) mendin: «**Sepiringge qanchilik waqit kétidu? Qachan qaytip kélisen?**» — dep soridi. Shuning bilen padishah méni

ewetishni muwapiq kordi; menmu uninggha qaytip kélidighan bir waqitni békittim. Men yene padishahtin: «Aliylirigha muwapiq körünse, manga deryaning u qétidiki waliylargha ménî taki Yehudiyege barghuche ötkili qoyush toghruluq yarliq xetlirini pütüp bergen bolsila; we yene padishahliq ormanliqigha qaraydighan Asafqa muqeddes öyge tewe bolghan qel'ening derwaziliri, shuningdek sheherning sépili we özüm turidighan öyge kétidighan limlarni yasashqa kéreklik yaghachlarni manga bérish toghruluqmu bir yarliqni pütüp bergen bolsila» – dédim. Xudayimning shepquetlik qoli üstümde bolghachqa, padishah iltipat qilip bularning hemmisini manga berdi». («Neh.» 2:5-8)

Bu yarliq bolsa «Artakserksisning 20-yili, «Nisan» ayda» chüshürüldi. «Nisan» ay, adette 3-ay etrapida bolidu. Padishah Artakserksis miladiyedin ilgiriki 464-yili 2-ayda textke chiqqan. Shunga uning «20-yili, «Nisan» ay» (uning birinchi «toluq yil»ini 1-yili dep hésablighanda) miladiyedin ilgiriki 444-yili 3-ayning 4-küni bashlanghan. Bu kün bolsa bésharetni «hésablashning bashlinish nuqtisi»dur.

Xuda békitten waqit némishqa «yette hesse «yette waqit» qoshulghan atmish ikki hesse «yette waqit»» (eng axirqi «yette» kéyin tilgha élinghan) dep bölüngen? Birinchi mezigil, yene «yette hesse yette» némini bildüridu? Bu mezigil, yeni 360sh7sh7 = 17640 kün, («quyash yili boyiche texminen 48 yil) Yérusalém yéngibashtin qurulidighan, chong awarichilik bolidighan mezigil bolidu. Bésharette déyilginidek: «Yérusalém shehiri yéngibashtin bina qilinip, meydan-kochilar we sépil-istihkam barliqqa keltürülüdu, emma bu biseremjan künlerde bolidu» (Nehemiyagha bergen yarliqta, «sheherning sépili» alahide körsitilgen). Bashqa bir jehettin éytqanda, bu «7 yette» mezigil, Tewrattiki eng axirqi «Malaki peyghember» dégen qismi bilen tügeydu. Emma békitten «(62+7) yette waqit» mezigili üzlüksiz dawamlashidu.

Eger déginimizdek «bir waqit» 360 kün bolsa, «(62+7) yette waqit» 360sh69sh7 = 173880 kün bolidu.

Miladiyedin ilgiriki 444-yili 3-ayning 4-künidin bashlisaq, bu mezigil bizni miladiyedin kéyinki 33-yil 3-ayning 29-künige keltüridu. Bu künde néme ish yüz berdi? Töwende jawab bérimiz.

Biz awwal Injil «Luqa» 3-bab, 1-3-ayetni körsek: «**Rim impératori Tibériyus Qeyserning seltenitining on beshinchi yili... Xudaning söz-kalami chölde yashawatqan Zekeriyaning oghli Yehya peyghemberge keldi.**

«**Rim padishahi Tibériyusning... 15-yili**» shübhisizki, miladiyedin kéyinki 28-yili 8-ayning 19-künidin 29-yili 8-ayning 19-künigiche bolidu. Herbir tarixshunas bu nuqtigha qoshulidu. Shunga «Yehya peyghember», yeni «Yehya chömüldürgüchi» bu mezigil ichide özining Mesih Eysani tonushturidighan alahide xizmitini bashlidi. Injilning birnechche yéridin bilimizki, Mesih Eysaning ochuq-ashkara xizmiti üç yérím yil idi hem bu mezigil uning Yehya teripidin chömüldürülüshi bilen bashlandi.

Mesihning «xizmet mezigili»ni qandaq üç yérím yil dep bilimiz? — Uning xizmet mezigilide töt qétim «pasxa héyt»i (ötüp kétish héyti) ötközüldi (Injil «Yuhanna, 2:12, 4:45, 6:4 hem 12:1). Bu héyt her yili 3- yaki 4-ayda ötküzülüdu. Bu töt héytning eng axirqi qétimqisida, Mesih Eysa kréstke mixlinip öltürüldi. Mesih Eysa Yehya peyghember bilen uchrishishtin ilgiri, Yehya peyghember chölde melum waqitni telim bérish bilen ötküzüshi kérek idi. Mushu hem bashqa birnechche sewebtin, Mesih Eysaning Yehya teripidin chömüldürülüshi, shundaqla qilidighan xizmiti üçün Muqeddes Rohning küch-quдрitini qobul qilishi, miladiyedin kéyinki 29-yili küz peslide bolghanidi, dep qaraymiz.

«Daniyal»

Buninggga uch yérím yil qoshulsa miladiyedin káyínki 33-yilidiki «pasxa héyti»gha toghra kélidu. Emdi miladiyedin káyínki 33-yili 3-ayning 29-küni zadi néme ish yüz berdi?

Shu küni töwendiki weqe yüz berdi: —

(«Yuh.» 12:12-15)

«Eti, «ötüp kétish héyti» (pasxa héyt)ni ötküzüshke kelgen zor bir top xalayıq Eysaning Yérusalémgha kéliwatqanliqini anglap, qollirigha xorma shaxlirini tutushqan halda uni qarshi alghili chiqishti we: «Shükür-hosanna! Perwerdigarning namida Kelgüchi, Israilning Padishahigha mubarek bolghay!» dep warqirashti.

Eysa bir texeyni tépip, uninggha mindi; xuddi muqeddes yazmilarda mundaq pütülgendek: —«Qorqma, i Zion qizil! Mana, Padishahing éshék texiyige minip kéliwatidu!»

Yene Injil, «Luqa», 19-bab, 28-44-ayetni körüng. Töwende biz bu axirqi ayetlerdin neqil keltürimiz: —

«Emdi Eysa Zeytun téghidin chüshüsh yoligha yéqinlashqinida, pütkül muxlislar jamaiti shadlinip, öz közi bilen körgen qudretlik möjiziler üçün awazini kötürüp: «Perwerdigarning namida kelgen padishah mubarektur! Asmanlarda tinch-inaqliq tiklengey, ershielada shan-sherep ayan bolghay!» dep towliship Xudagha medhiye oqushqa bashlidi.

Lékin topning ichide bezi perisiyler uninggha: Ey ustaz, muxlislinggha mushu gepliri üçün tenbih ber! — déyishti...

— Biraq u ulagha jawaben: Silerge shuni éytayki, bolar jim turghan bolsa, hetta bu tashlarmu chuqan sélisshqan bolatti, — dédi.

Emdi u sheherge yéqinlaship uni körüp, uning üçün yighlap mundaq dédi:

— I Yérusalém! Sen бүгүн shu kününgde, tinch-amanliqingni élip kelgen ishlarni bilseng idi! Kashki, bu ishlar hazir közliringdin yoshurundur. Chünki shundaq күнler béshinggha kéliduki, düşmenliring etrapingni qasha-istihkam bilen qorshap, séni qamap töt tereptin qistaydu. Ular séni we sépilingning ichingdiki baliliringni yer bilen yeksen qilip, hetta tashni tashning üstidimu qaldurmaydu; chünki Xudaning séni yoqlighan peytini bilip yetmiding».

Shunga del bu küni, yeni Nehemiyaning dua qilishi bilen Artakserksis permanni chüshürgen del 173 ming 880 künden káyínki künde, Eysa Israilgha ularning we shundaqla dunyaning «Qutquzghuchi-Mesih»i hem Israilning padishahi dep jakarlandi. Bu bolsa Jebrail Daniyal peyghemberge bergen bésharettiki xewer idi:

«Shuni bilishing we chüshinishing kérekki, Yérusalémni yéngibashtin eslige keltürüp bina qilish buyruqi jakarlanghandin tartip, Mesih dégen emir meydangha chiqquche yette hesse «yette waqit» qoshulghan atmish ikki hesse «yette waqit» ötidu».

Shu küni Mesih Eysa «texeyge minip» Yérusalémgha kirip yene bir bésharetni, yeni del Zekeriya peyghember bergen bésharetni emelge ashurdi. Shunga Mesih Eysaning kim ikenliki toghruluq héchkimning kallsida guman bolmisa kérek. U bolsa Xuda bu dunyagha ewetken Qutquzghuchi-Mesih. Uningsiz gunahlarning héchqandaq kechürüm qilinishi yoq. Yehudiylar shu küni uni toluq qobul qilghan bolsa, némidégen yaxshi bolar idi-he! Lékin ular qobul qilmidi. Mesih Eysaning ulargha dégenlirige yene diqqet qiling: —«Sen бүгүн shu kününgde, tinch-amanliqingni élip kelgen ishlarni bilseng idi! Kashki, bu ishlar hazir közliringdin yoshurundur!». Ghayet zor bir top ademler Uni qarshi alghini bilen, «perisiyler» dégen diniy mezhepdikiler

«Daniyal»

hem emirler axirida Uni chetke qaqtí. Kishiler bñgñnmu Uni chetke qaqmaqta — némidégen pajieli, chñnki ular Uning ózlrige qandaq aman-xatirjemlik béreleydighanliqini zadi bilmeydu. U Yérusalém üçñn yighlighandek, bu kishiler üçñnmu yighlighan bolatti. Qedirlik oqurmen dostum, U siz üçñn yighlimisun!

Kéyin yene néme ishlar kélidu? Bésharete dawamlishidu: — (26-ayet)

«**Bu atmish ikki «yette waqit» mezgili ótkendin kéyin Mesih üzüp tashlinidu** (óltürüldü), **Uningda héchnerse qalmaydu**».

Qutquzghuchi-Mesih óltürüldü! Bu tolimu pajieliq ishtek körñnmemdu?! Xuda qutquzush meqsitide ewetken kishi óltürüldü! Biraq yighlima, qedirlik kitabxan, bu weqening ózi Hemmige Qadir Xuda teripidin pilanlanghanidi. Mesih Eysaning kréstke mixlinishi, tasadipiyliqtin emes, belki Xudaning ulugh pilanidindur! Del bu dehshetlik ish arqiliq Mesih Eysa pütñn insaniyetning Qutquzghuchisi bolup chiqti. Chñnki U gunahsiz bolup, pütñn insaniyetning gunahlrini óz üstige alghan. Shundaq qilip U sizge we manga gunah tüpeylidin tégishlik bolghan jazani, herbir étiqad qilghan kishige nijat, menggñlük hayat bolsun dep, U ózi qobul qilghan. Daniyalgha bérilgen bésharette déyilgende, siz we men üçñn «**menggñlük heqqaniyliq üstñn orungha qoyulghan**» bolidu — Mesihning ólümi barliqqa keltürgen «menggñlük heqqaniyliq»qa érisheleymiz. Bu heqqiten xush xewerdur!

Bésharetning mushu yéride, «70 hesse yette waqit»ning ichidiki «69 (tekistte 7+62) hesse yette waqit» bilen «axirqi yette waqit»ning ariliqidiki bir mezgl waqit körsitilidu. Mesih Eysa shu «62 «yette»»din 5 kñn ótkendin kéyin kréstke mixlandi (bezi alimlar bu mezgillarning bashlinishini sel aldigha sürüp hésablighini bilen, beribir «62 «yette»»din kéyin Mesih «üzüp tashlinidu»). Hazir bésharettiki yene birnechche weqening waqti Mesihning ólümige egishidu, hem axirqi «yette waqit» kélidu: —

(yene 26-ayet) «**Kelgüside bolidighan emirning xelqi bu sheher bilen muqeddes ibadetxanini gumran qilidu**».

Mesih Eysa «Luqa» qismida, 19-bab 43-44-ayette agahlandurghandek, rimliqlar kélip Yérusalém shehirini muhasire qildi. Bu miladiyedín kéyinki 66-yili idi. Bu muhasire üç yérím yil dawamliship, intayin dehshetlik qirghinchiliq hem weyranchiliq bilen ayaghlashti. Mesih Eysa «Luqa» 21-bab, 6-ayette dégende, ibadetxanida «**Shu kñnler kéliduki, hetta bir tal tashmu tash üstide qaldurulmay, hemmisi gumran qilinidu**». Daniyalgha bérilgen bésharettiki «**Emirning xelqi bu sheher bilen muqeddes ibadetxanini gumran qilidu**» dégen sözige yene diqqet qiling. Gumran qilidighan «kélidighan emir» emes, belki uning xelqi. Lékin ular derweqe oxshash millettin, yeni rimliqlardindur. Miladiyedín kéyinki 70-yili, rimliqlar Yérusalémgha bésip kirishi bilen, serdar Titus muqeddes ibadetxanigha (chirayliqliqi üçñn) hem bashqa bezi chirayliq imaretlerge tegmenglar dégen qattiq buyruqni eskerlirige chñshürgenidi. Biraq eskerlarning qehri shunche qaynap ketkenki, u ularni tizginliyelmedi. Ular yalqunluq mesh'ellerni ibadetxanigha atti, netijide ibadetxana yerge teng derjide köyüp ketti. Tamlirigha qaplighan altun érip tamning tash arachlirigha éqip kirip ketti. Ot óchkendin kéyin eskerler xarabqa kirip altungha qol sélish üçñn ibadetxanidiki «**bir tal tashmu tash üstide qaldurulmay**» herbir tashni örñwetti. Mesih Eysaning sözliri, Jebraillning Daniyalgha dégenlirimu sözmüsöz emelge ashuruldi.

«Daniyal»

«69 yette» waqit hem axirqi «bir yette» waqitta éniq bir ariliq bar. Chünki awwal «Yérusalém yéngibashtin qurulidu» andin gumran qilinidu. Andin yene bir qétim qurulidu, chünki axirqi «yette»de Yérusalém, shundaqla ibadetxana yenila mewjut bolidu.

«**Kelgüside bolidighan emir**» — Mesih emes, belki bir rimliq yaki 2- we 7-babta déyilgen «tötinchi padishahliq»qa tewe bolghan bir kishidur. U bolsa 7-bab 8-, 25-ayette déyilgen kishi hem 8-bab, 23-25-ayettiki kishidur.

«**Bu aqiwet kelkündek bésip kélidu**».

Muqeddes Kitabta, «kelkün» izchil halda qoshunlarning bésip kirishige simwol qilip ishilitilidu. Yérusalémning miladiyedín kényinki 70-yildiki gumran qilinishidin kényin yene bir gumran qilinishi bolidu. Yérusalém qaytidin qurulup, бүгүнге qeder bu aqiwetke teyyar turidu.

«**Axirighiche jengler dawamlashidu**»

Xudaning bu dunyagha jazalarni töküsh künigiche Pelestinde urush-jengler dawamlaship kélidu. Yérusalém dunyadiki barliq sheher arisida «eng köp qétim muhasire qilinghan» sheherdur. Miladiyedín kényinki 70-yildin boshlap hazirghiche 30 qétimdin köprek muhasirige élinghan!

«**U yerde bolidighan weyranchiliqlar békitilgendur**» — bu jengler tüpeylidin Pelestin uzun waqitlar ichide «weyranchiliq»ta, yeni xarabliqta, méwisiz halette turup kelgen. Yehudiylar Israilgha 1948-yili qaytip kelgendin kényin ehwalı burunqidin yaxshıraq boldi. Bıraq az dégendimu uninggha yene bir eng axirqi «weyranchiliq» qalidu.

Eng axirqi «bir yette» (27-ayet)

«**U emir Xudaning xelqining köp qismi bilen axirqi bir «yette waqit»ta bir dostluq ehdinamini testıqlaydu**»

«**Kelgüside kélidighan emir**», yeni dejjal Yehudiy xelqi bilen bir ehdiname tüzidu yaki allıqachan tüzülgen testıqlaydu. Shübhısizki, u Yehudiylargha özige boysunush sherti bilen tınch-amanlıqni wede qilidu. Xelqning «**köp qismi**» uning bilen ehdiname tüzidu. Démek, «az bir qismi» uning hiyle-mikirlirini körüp chiqıp, ret qilidu. Bu ehdinamining möhliti «yette waqit», yeni yette yıl (2520 kün) bolidu. Belkim dejjal Yehudiylargha yéngi ibadetxana bina qilishqa ruxset qilidu. Miladiyedín kényinki 70-yildin béri, Yehudiylarning héchqandaq ibadetxanısi yoq idi. Bu 27-ayetning kényinki qismini emelge ashurush üçün bir ibadetxana bolushi kérek.

«**Lékin bu «yette waqit»ning yérimigha kelgende, u ibadetxanıdiki qurbanlıq we ashlıq hediyeıleri sunushni emeldin qalduridu**».

Üch yérım yildin kényin, dejjalning eptibeshirisi ashkarlinidu. U özini Xudaning ornigha qoyushni közleydu. Yehudiylar tötinchi qétim ularning «qurbanlıq tüzümi»din mehrum qilinidu. Bu «Antioqus Épifanis» miladiyedín ilgiri 168-yili qilghandek bolidu. Bu pakıt bizge uqturiduki, Yehudiylarning qurbanlıq tüzümi we bir ibadetxanısi bolushi kérek (Injil «Weh.» 11:2ni körüng).

«U chaghada weyran qilghuchi «yirginchlik nomussizlik» muqeddes ibadetxanining eng éyiz jayigha qoyulidu».

Dejtal bir nersini (u nersining del néme ikenliki bizge uqturulmighan) ibadetxanining üstige qoyidu. Meyli qandaq nerse bolsun, Xudaning hem Xudaning Öz bendilirining neziride u «yirginchlik nomussizlik» bolidu. Dejjalning meqsiti shühbisizki, pütün dunyani bu muqeddes jaygha qoyghan «yirginchlik nomussizlik»qa choqundurushtin ibaret. Ibraniy tilida «eng éyiz jay» dégen ikki bisliq söz bolup, yene «tesir tarqatquchi» dégen meninimu bildüridu, belkim bu yerdin «yirginchlik nomussizlik»ning tesiri pütün jahangha tarqilishi mumkin. Bu «yirginchlik nomussizlik» «weyran qilghuchi» dep süpetlinidu. 8-bab 25-ayette ayan qilinghandek, dejjal zor aldanchiliqlar bilen nurghun kishini weyran qilidu. Eng yaman weyranchiliq bolsa Xudadin ayrilish we étiqadni yoqitish bolidu. Dejjal Sheytanning süritide bolup uning wekili süpitide kishilerni aldap özige choqundurush yoli bilen ularni Xudadin ayriwétip, bu eng dehshtelik weyranchiliqni élip baridu.

Belkim mushu yerde déyishimizge toghra kéliduki, peyghemberler kelgüsida yéngi bir ibadetxana qurulup, qurbanliqlar tüzümi qaytidin ornitilidu, dep aldin éytqan bolsimu, bu ibadetxanini Yehudiylar Mesih Eysagha ishenmey, uning pütün insanning gunahlari üçün qilghan ulugh qurbanliqidin xewersiz halette quridu. Injilda ayan qiliniduki, Mesih Eysa gunahlar üçün chong qurbanliq bolghandin kéyin, herqandaq haywan qurbanliqi hazir pütünley hajetsiz. Ibadetxanining özimu hajetsiz, chünki Injilgha asasen, Xudaning Mesihini qobul qilghan Öz bendiliri Uning ulugh muqeddes ibadetxanisi boldi. Shundaq bolghini bilen, kelgüsida Yehudiylar qurghan ashu ibadetxana nurghun (toluq chüshenmigen) kishilerning neziride «muqeddes bir jay» dep qarilishi mumkin. Shunga dejjalning uni bulghishi, bashqiche ishлитishi Xudaning neziride nahayiti éghir bir gunah hésablinidu. Biraq bu «yirginchlik nomussizlik» peqet Xuda alliburun békitken waqitqichila dawamlishalaydu: —

«Taki balayı’apet, yeni Xuda békitken külpet weyran qilghuchining béshigha yaghdurulghuche («yirginchlik nomussizlik») shu yerde turidu».

Bu ishlarni Xuda alliburun békitken. Xuda ulargha yol qoyghan axirqi «yette waqit»ning ikkinchi yérimi (1260 kün)diki azabliq mezgildin halqip ketmeydu. Dejjal aghdurulup gumran qilinidu.

24-ayette déyilginidek, «yette waqit»ning ayaghlisishi bilen, peyghemberlarning hemme bésharetleri emelge ashurulidu. Eysa Mesih alemning textige olturidu, uninggha herbir mexluq tiz püküp Uni Reb dep étirap qilidu. Gunahlirining kechürüm qilinishi peqet Uningdin tépilidu. Qedirlik kitabxanim, siz Uni özingizning Qutquzghuchingiz dep tonamsiz? Xudagha béqinip towa qilip Uning Eysa Mesih arqiliq bolghan kechürümni qobul qiling. Muqeddes Rohning qelbingizde turushi bilenla bolalaydighan «menggülük heqqaniylik» bolghan sowghatni Uningdin dua qilip sorang.

(8) 11-12-bab

Axirqi ghayibane körünüş we bésharetler

Jebrail Daniyalgha yetküzgen bésharetning uninggha bolghan tesiri qanche chongqur ikenlikini bizning tesewwur qilalishimiz tes. Daniyal teshna bolghan Xudaning padishahliqini derhal kélidu déyishning ornida, Jebrail uninggha padishahliqning kélishi nahayiti yiraq dep uqturdi. Uning kélishi az dégende 490 yil, belkim uningdinmu uzundur. Uning: «Némishqa waqit shunche uzun?» dégen jiddiy soali bar bolush mumkin idi. U yenila dua qilip Xudani

«Daniyal»

izdinishke boshladi. Pars padishahi Qoreshning birinchi yilida, Qoresh Yehudiylarni xalisa öz yurtiga qaytip, ibadexanisini yéngibashtin qurushigha alliqachan ruxset béridighan perman chüshürgenidi.

Öz qérindashlirining bu ruxsetnamige bolghan inkasi choqum Daniyalni ümidsizlendürdi. Chünki peqet az bir qisim qérindashliri Pelestinge qaytti. Köp sandikiliri Babildiki turmushini nisbeten rahetlik dep hésablidi. Ular soda qilishqa kirishti. Ular hezriti Ibrahimgha Xuda wede qilghan öz yurtiga qaytip déhqanchiliq qilishni xalimidi. Buningdin Daniyal ümidsizlenmey qalmaydu. Uning yéshi 90din artuq bolghachqa, u qaytalmaytti. U qaytqan qérindashliri hem köprek kishilerning ulargha qoshulushi üçün dua qiliwatqan bolsa kérek. Ularning kelgüsi qandaq bolar? Ularning kelgüsining Jebrail uninggha bergen ghayibane alamet bilen qandaq munasiwiti bar? Ularning ibadexanini hem Yérusalém shehirini yéngibashtin qurush meqsitini u biletti, lékin bu wezipe bek éghir bolatti. Yehudiylarni yaman köridighanlar yaki ulargha ala köngüllük qilidighanlar (bügünki kündimu oxshash) az emes idi. Etraptiki milletlerdin bu ishqa qarshi chiqidighanlar choqum köp bolidu.

Daniyalgha wehiy qilinghan eng axirqi ghayibane alamet, shübbisizki, uning bu oyli we dualirigha jawab süpitide boldi. Bu alamet yene bir qétim uning pütün wujudini zilzilige keltürdi. U alamette kéyinki nechche yüz yillarning azab-oqubetlirini, andin bu ishlardin kéyin Jebrail alliqachan uninggha körsetken eng axirqi, shundaqla bek wehimilik «yette yildiki rehimsiz ziyankeshlikler hem yirginchlik kupurluqlarni éniqraq, tepsiliyraq halda köreleydighan boldi.

Biz hazir bu bésharetlerni tepsiliy halda körimiz we ularning emelge ashurulushliri toghruluq söz qilmaqchimiz. Shübbisizki, bu bésharetlerning menisi asta-asta ashkariliniy, tepsiliy halda emelge ashurulushi ashu chaghdiki öz qérindashlirigha chongqur righbetlendürüsh bolghan bolsa kérek. Ular bashqilar teripidin qattiq ézilgen we xarlanghan bolsimu, ular bu bésharetlerge qarap özlirining Xudaning pütün dunyagha qaratqan shu ulugh pilanining bir qismi ikenlikini bilgen bolsa kérek. Jemi bolup bu yerde 135 bésharet bar. Ularning köpinchisi Daniyal we Mesih dunyagha kélishning ariliqidiki nechche yüz yilliq mezgilde emelge ashqan.

Biz 11-bab, 2-ayet bilen bashlaymiz.

Perishte (mushu ayette perishte Jebrail emes) uninggha uqturdiki: — **«Parsqa yene üç padishah hökümrانliqqa chiqidu».**

Bu üç padishah: —

1. «Büyük Qoresh» (miladiyedin ilgiriki 539-530 yillarda textke olturghan)
2. Kambisis — Qoreshning oghli (miladiyedin ilgiriki 530-522). (Kambisistin kéyin bir mezgil textni tallishish körishi boldi) («Ezra» 4:6)
3. Darius Xistaspis (I) (miladiyedin ilgiriki 522-486)(«Ezra» 4:24)
4. **«Kéyin tötinchi padishah chiqip, bashqa padishahlardinmu köptin köp mal-dunyani toplaydu; u mal-dunyaliridin qudrét tép, hemme yurtlarni Grétsiyege jeng qilishqa qozghaydu»**

Bu padishah bolsa Ksérksis (bezide «Axasuérus» depmu atilidu — miladiyedin ilgiriki 486-464/465). U éghir baj tüzümi arqiliq ghayet zor bayliqlarni toplidi. Esterni öz emrige alghan padishax belkim mushu padishah idi.

Kéyin u töt yil ichide nahayiti chong, yeni ikki yérin milyon kishilik bir qoshunni toplan meshq qildurdi. Miladiyedin ilgiri 480-yili u «Térmopilay» dégen yerde Grétsiyege qattiq zerbe berdi. Lékin uning hujumi meghlubiyet bilen ayaghlashti. Andin u öz qol astidikiler teripidin öltürüldi.

«Daniyal»

Shu chaghdin boshlap Pars impériyesi zawalliqqa yüzlendi. Mushuning bilen perishte Daniyalga körsetken Pars padishahliri tügeydu.

(3-ayet) «**Uningdin kéyin yene bir küchlük padishah meydangha chiqidu. U zor padishahliqni idare qilip, némini xalisa shuni qilidu.**».

Bu Grétsiye impériyesining birinchi padishahi «Büyük Iskender» (yene Aléksandér depmu atilidu) (miladiyedin ilgiriki 331-323-yili).

«**U meydangha chiqidu**» — démek, hoquq hem herbiy küchi bilen üstünlükke chiqidu. «**U zor padishahliqni idare qilip, némini xalisa shuni qilidu**» — Iskender gherbte Misirghiche, sherqte Hindistanghiche yürüş qilidu, héchnéme uni tosiyalmaydu, biraq: —

(4-ayet) «**Lékin u hoquq yürüzüwatqinida, padishahliqi parchiliniq asmanning töt shamal teripige bölünüp kétidu. Uning textige ewladliri warisliq qilalmaydu, kéyinki padishahliq u höküm sürgen waqtidikidek küchlük bolmaydu; chünki uning padishahliqi aghdurulup, bashqilargha bölünidu.**».

Miladiyedin ilgiriki 323-yili Iskender qattiq mest bolup öldi. Uning padishahliqi ikki oghligha qaldurulmay, töt serdari arisida bölündi. Uning ikki oghli hem ögey inisi öltürüldi. Emma uning töt serdarining héchbirining alghan yer-zémini uning alghinigha yetmidi. Töt serdari Trasiye, Makédoniye-Grétsiye, Misir we Suriyedin ibaret töt rayonni bashqurdi. Daniyalga bérilgen bésharetler peqet Misir hem Suriye ikki rayonning padishahliqi toghruluqtur. Sewebi bu ikki padishahliq bashqa ikkisidin chong bolupla qalmastin, belki bu ikki padishahliqning ariliqida bolghan «muqeddes zémin», yeni Xudaning Öz bendiliri turghan yurt Pelestin ularning kéyinki 150 yilliq özara jengliridin qattiq azab chekken hem nurghun tesirlerni qobul qilghan.

(5-ayet) «**Uningdiki serdarlarning ichidin biri «jenubiy padishah» bolup küchiyidu.**».

Töwende, bésharetlerdiki «jenubiy padishah» bolsa, Iskender impériyesining töt bölükining «jenubiy qismi»ning padishahi, yeni Misirning padishahini körsitidu. «Shimaliy padishah» bolsa töt bölükining shimaliy qismining, yeni Suriye-Türkiye qismining padishahini körsitidu. Pelestindin qarighandimu bu ikki bölekni «jenubiy» hem «shimaliy» dégili bolidu.

Tunji «jenubiy padishah» «Pitolimi sotér» boldi, u Iskenderning serdaridin Lagus isimlik birining oghli idi. Lagus andin uning oghli Pitolimi miladiyedin ilgiriki 323-285-yillarda Misirgha höküm sürgen.

«**Lékin yene bir serdar uningdinmu küchlük bolidu we özining téximu chong padishahliqini soraydu.**».

Bu kishi «Sélyuqus I» (Sélyuqus Nikanor) idi. U eslide Pitolimining serdari idi, Pitolimi Sélyuqus bilen birlikte Suriyege (miladiyedin ilgiriki 312-yili) jeng qildi. Ular ghelibe qildi. Miladiyedin ilgiriki 306-yili Silyuqus özini «Suriyening padishahi» dep jakarlap, Pitolimige qarshi chiqti. U miladiyedin ilgiriki 312-280-yillarda höküm sürdi. Kéyinki yillarda u Pitolimidin küchlük boldi. Uning padishahliqi Türkiyedin Hindistanghiche sozuldi.

(6-ayet) «**Birneche yil ötkendin kéyin, jenubiy padishah shimaliy padishah bilen ittipaq tüzidu.**».

5-ayet we 6-ayet ariliqida 50-60 yil bar. Bu mezgilde shimal we jenub arisida intayin qattiq jeng boldi. Bu bésharette körsitilgen ittipaq miladiyedin ilgiriki 252-yili tüzülgen. Jenubiy padishah bolsa «Pitolimi II» (Pitolimi Filadelfus), shimaliy padishah «Antioqus II» (Antioqus Téos) idi.

«Jenubiy padishahning qizi shu ittipaqni mustehkemlesh üçhün shimaliy padishahning yénigha baridu».

Pitolomini qizi Berenisning Antioqusqa yatliq bolushi ittipaqning asasi idi. Pitolimi Antioqusni eslidiki ayali Laodistin ajrishishqa mejbur qilib Berenisni uninggha yatliq qildi. Uning meqsiti, Berenis arqiliq (bolupmu oghulluq bolsa) shimaliy padishahliqni idare qilmaqchi idi, elwette; u: «Newre oghlum shimaliy textke oltursa manga bek paydiliq» dep oylatti.

Esliqe Laodis Antioqusqa ikki oghul tughup bergenidi. Pitolimi Antioqusqa bu ikki oghlini warisliqtin qaldurghuzup, Berenis oghul tughsa uni textke olturghuzush kérek dégen shert astida uning bilen ehde tüzgen. Shundaq qilib Pitolimi: «Men «jenub-shimal» otturidiki öch-adaewetni tügettım» dep oylighan bolushi mumkin. Biraq: —

«**Lékin kéyin bu qiz érishken hoquqidin mehrum bolidu**». Toydin 4 yil kéyin Pitolimi öldi, Antioqus Berenisni talaq qildi.

«**Shimaliy padishah özimu hoquqini qolida tutalmay, mezmüt turalmaydu**» — Antioqus qaytidin Laodis bilen toy qildi. Biraq Laodis uningdin gumanlinidu hem nepretlinidu. Özining ikki oghli qaytidin «shahzade» dep jakarlanghandin kéyin u Antioqusni zeherlep öltürdi. U öz oghli «Silyuqus Kalliniqus» (Silyuqus II)ni padishah dep élan qildi.

«**Bu qiz we uni élip kelgenler, uning balisi hem shu waqitlarda uni qollighuchilarning hemmisige satqunluq qilinidu**» — Berenisning ehwalı nahayiti échinishlik boldi. Laodis uni we uning yéngidin tughulghan oghlini hem uninggha hemrah bolush üçhün Suriyege kelgen Misir ordısidiki xizmetkarlırining hemmisini öltürgüzıwetti. «Öz atisi» Pitolimi bolsa, baldur ölüp ketken. Shundaq qilib tüzgen ittipaq tézla yoqqa chiqti

(7-ayet) «**Halbuki, uning ata jemét tughqinidin biri qoshunning hoquqini qoligha élip padishah bolup, shimaliy padishahning qorghanigha bésip kirip, ulargha qarshi hujum qilib chong ghelibe qilidu**».

Bu «ata jemét tughqinidin biri» Berenisning inisi «Pitolimi III» (Pitolimi iyugirtis) idi. U Misirning qoshunini öziqe qayıl qilghandin kéyin Misirning padishahi boldi. U achisi Berenisni qutquzush üçhün Suriyege bésip kirdi. Emma kéchikkenidi. Uning achisi alliburun öltürülgen. U Suriyediki Tijle deryasighiche bolghan nurghun qorghanlarga bésip kirip weyranchiliq qilib Laodisnımu esirge élip öltürdi.

(8-ayet) «**U ularning ilah-butliri, quyma mebudliri we butxaniliridiki altun-kümüshtin yasalghan jam-qachılarnı Misirgha élip kétidu. U birnechche yil shimaliy padishahdin özini néri qilidu**» — u nahayiti köp oljini, jümlidin Suriyening butlirini qolgha chüshürüp Misirgha élip ketti. U alghan olja shunche köp idiki, Misirliqlar uni «Iyugirtis» (töhpikar) dep atidi. U Suriyege qayta hujum qilmidi. Biraq: —

(9-ayet) «**Shimaliy padishah jenubiy padishahning zéminigha bésip kiridu, lékin axiri öz yurtigha chékinidu**» — Silyuqus II qisas élip oljini qayturuwalmaqchi bolup Misirgha bésip kirdi. Lékin u meghlup bolup qaytti.

(10-ayet) «**Shimaliy padishahning shahzadiliri qozghilip, zor qoshun teshkilleydu. Shahzadilerdin biri kelkündek kélip jenubqa bésip kiridu. Kéyin u yene jeng qilib, düshmen qorghanighichimu bésip kiridu**» — uning ikki oghli zor qoshunni toplidi. Birinchi oghli Silyuqus III (Silyuqus Kiryunus) baldurla «kichik Asiya» (hazirqi Türkiye)da jengde öldi. İkkinchi oghli «Büyük Antioqus» (18 yashta) bir zor qoshunni élip Misirgha birnechche qétim hujum qildi. Shundaq qilib u Suriyening zéminini Gaza shehirigiche kéngeytti. Yene ikki qétimliq netijisiz

jengdin kéyin, miladiyedin ilgiriki 217-yili yene hujum qilip, Misirning Rafiya shehiridiki eng chong qorghanni ishghal qildi. Shuning bilen u Pelestinni asasen idare qilghan boldi.

(11-ayet) «**Jenubiy padishah qattiq ghezepte qoshun tartip jengge atlinip, shimaliy padishahqa hujum qilidu. Shimaliy padishah zor bir qoshunni jengge salidu, lékin uning shu zor qoshuni meghlup bolup esirge élinidu**» — shu chaghdkiki «jenubiy padishah» «Pitolimi IV» (Pitolimi Filopatér) idi. U eslide keyp-sapagha bérilip ketkenidi, lékin Antioqusning hujumirigha ghezeplinip, u qayturma hujum qildi. Antioqusning armiyisi qudretlik idi (62000 piyade esker, 6000 atliq esker, 100 pili bar idi). Lékin ular meghlup bolup köpinchisi esirge élinidi.

(12-ayet) «**Shu zor qoshunning esirge élinishi bilen jenubiy padishah intayin meghrurlinidu. U tümenligen ademlerni yoqitidu, biraq uning ghelibisi uzun dawamlashmaydu**» — bu chong ghalibiyet tüpeylidin «Filopatér» bek tekebburliship ketti. U bir tümendin köp eskerni óltürdi, töt tümen eskerni esirge aldi. Biraq u qalghan shimaliy qoshunni qoghlashqa érinip, qaytip keldi. U ayali bilen sirliq halda öldi, belkim zeherlengen bolushi mumkin.

(13-ayet) «**Chünki shimaliy padishah yurtigha qaytip, burunqidinmu köp we küchlük qoshun teshkilleydu. Békitilgen yillar toshqandin kéyin u zor qudretlik qoshunni köp teminatlar bilen qoshup bashlap kélidu**» — «Büyük Antioqus» (Antioqus III) bashqidin qoshunni toplidi. Miladiyedin ilgiriki 212- we 204-yili mezgilide u jengni Hindistanghiche hem Kaspiy déngizghiche kéngeytip zor küchke ige boldi. 201-yili u Misirgha ikkinchi qétim hujum qilishqa bashlidi. 14 yildin kéyinki üçinchi hujumida eslidiki armiyisidin zor bolghan, yaxshi qorallangan, mol tejribilik armiyisi bilen Misirgha bésip kirdi.

(14-ayet) «**U chaghda nurghun kishiler jenubiy padishahqa qarshi turup uninggha qarshi qozghilang kötüridu. I Daniyal — séning xelqing ichidiki zorawanlar mushu ghayibane alamettiki bésharetni emelge ashurmaqchi bolup, yoghanchiliq qilidu, lékin ular meghlup bolidu**» — bésharette déyilginidek, Misir padishahi (hazir «Pitolimi V» (Pitolimi Épifanis))ni qestleydighanlar köp idi. U textke chiqqanda nahayiti bir töt yashliq bala idi. Makédon padishahi bilen Antioqus yoshurun pilan tüzüp Pitolimigha hujum qildi. Pelestindiki Yehudiylarmu «Musteqil bolush pursitimiz keldi, Xudaning padishahliqini biz hazir özimiz qurimiz» dep, Tobias isimlik bir kishining bashchiliqida Antioqus bilen yoshurun pilan tüzüp Misirgha isyan kötürdi. Ular Yérusalémدا turushluq Misirdiki qoshunlarga hujum qilip ghelibe qildi. Lékin ular «musteqil Pelestin» muddiasigha yételmey, peqetla Antioqusning hökümdarliqigha ótti, xalas. Miladiyedin ilgiriki 199-yili Pelestin pütünley Antioqusning asariti astida boldi.

(15-ayet) «**Shimaliy padishah potey sélip mustehkem sheherni muhasire hujumi qilip bésiwalidu. Jenubdiki küchler, hetta eng xil qoshunlarmu berdashliq bérelmeydu, ularning qarshiliq qilghudek küchi qalmaydu**» — 198-yili Antioqusning qoshunliri Misirning «Skopus» isimlik bir serdari teripidin chékindürüldi (Pitolimi (V) qoshunigha bashchiliq qilishqa téxi bek kichiklik qilatti). Skopus Suriyege hujum qildi, lékin meghlup bolup «Zidon» dégen intayin mustehkem bir sheherge bashpanah izdep keldi. Antioqus Zidonni muhasire qildi, Skopus ten berdi, Zidon ishghal qilindi. Misir Skopusqa yardem bérish üçün xil qoshunlirini ewetti, lékin ularning hemmisi meghlup boldi. Misir halsizlinip, pütünley yéngildi.

(16-ayet) «**Shimaldiki tajawuzchi bolsa özi xalighanche ish qilidu, uninggha héchkim qarshiliq qilalmaydu. U «güzel zémin»ni ishghal qilidu; uning qolida uni weyran qilghuchi küch bolidu**» — Antioqus Misirda xalighanche ish qildi, Misirni pütünley boysundurdi. Shu chaghdin bashlap Rim impériyesi tiklengiche, Pelestin «shimaliy padishahliq»ning ayagh astida qaldi. Antioqusqa yordam qilghan Yehudiylar qattiq pushayman-hesrette qaldi. Antioqus Israilni idare qilip, üç yildin kéyin ulardin baj élishqa bashlidi.

(17-ayet) «**Shimaliy padishah bel baghlap padishahliqidiki barliq küchlerni seperwer qilip Misirgha yol alidu; u Misir bilen ehde tüzidu, özi ehvide turghandek qilidu. Biraq Misirning hakimiyitini aghdrurush üçün ayallirining bir qizini Misir padishahigha béridu. Lékin qizi atisi terepte turmaydu, uni qollimaydu**» — Antioqus barghance küchiyiwatqan Rim impériyesining tehditini sézip, «Misir bilen ittapaq tüzsem mustehkemrek bolimen» dep, Misirgha bardi, u özige béqinghan Misirning padishahi (yenila Pitolimi V, yeni Pitolimi Filopatér idi) bilen kélishim tüzmekchi boldi. Filopatérni qorqitish üçün u pütün qoshunini élip kelgenidi. Kélishimning shertlirini adil körsitish hem Filopatérni özige qayil qilish üçün, Antioqus özining bu shertlirige riaye qilishqa teyyar ikenlikini bildürdi. Biraq Misirning ehwalini toluq igilesh üçün hem biwasite idare qilish üçün özining Kléopatra isimlik qizini Pitolimigha yatliq qildi. Oylimighan yerdin Kléopatra uning teripide turmidi, belki érige sadiq bolup chiqti. Suriye Rimgha qarshi jeng bashlighinida, Rim Misirdin yardemge érishti.

(18-ayet) «**Kéyin u déngiz boyidiki yurtlarga hujum qilip, nurghun adamlarni esirge alidu. Lékin yat bir serdar uning kishilerni xar qilishlirini chekleydu we eksiche, uning bu xarlashlirini özige yanduridu**» — Antioqus 197-yili Misirni boysundurghandin kéyin, u Rim impériyesi idare qilghan «kichik Asiya» (hazirqi Türkiye)ning zéminlirigha hujumgha kirishti. Miladiyedin ilgiriki 197-yili u kichik Asiyani, miladiyedin ilgiriki 196-yili Tratsiyeni hem Grétsiyening bir qismini («déngiz boyidiki yurtlar»)ni ishghal qilip, Rim qoshunlirini chékinishke mejbur qildi. Biraq Rimning Skipio isimlik bir serdari Térmopilay (Antioqusning öz bazisi)da miladiyedin ilgiriki 191-yili uning üstidin ghelibe qildi. Miladiyedin ilgiriki 190-yili Skipio uni yene meghlup qildi.

Ilgiri Antioqus Rim ewetken elchilerni bek xarlighan idi, ularni «kichik Asiya bilen karinglar bolmisun» dep mazaq qilghanidi. Emdi ehwal uning eksiche bolup chiqip, miladiyedin ilgiriki 188-yili Rim elchiliri uni xarlidi. U ularning qoyghan sülh shertlirini qobul qilishqa, kichik Asiyani ulargha tapshurushqa mejbur boldi.

(19-ayet) «**U öz yurtidiki qorghanlarga chékinip kélidu. Lékin axirida u putlinip yoqilip kétidu**» — Rimgha béqinish bir meghlubiyet bolup, u Suriyege qaytti. Bu ish Rimning Pelestinni ishghal qilishigha teyyarliq rol oynidi. Antioqus Rimgha tapshurush kérek bolghan bajlarni yighish üçün bezi dangliq butxanilarni bulashqa kirishti. Shundaq qilghanliqidin u belkim ghezeplengen bir rahib teripidin miladiyedin ilgiriki 187-yili öltürülgen bolushi mumkin.

(20-ayet) «**Kéyin uning ornigha yene bir padishah textke olturidu; u padishahliqning eng shan-shereplik jayigha bir zalim alwangbéginu ewetidu. Lékin u uzun ötmeyle, malimanchiliqmu bolmay, jengmu bolmay öltürülidu**» — Bu ayettiki «eng shan-shereplik jay» belkim muqeddes ibadetxanini körsitishi mumkin. Antioqusning ornigha olturghini «Silyuqus IV» (Silyuqus Filopatér) idi. U «Xéliodorus» isimlik nahayiti zalim kishini Rimgha tégishlik bolghan bajlarni yighishqa ewetti. Xéliodorus muqeddes ibadetxanigha alwan élish üçün keldi. U Yehudiylardin her yil 1000 talant (45 tonna) kümüş telep qildi. Bu nahayiti éghir séliq idi. Bu bajni tapshurush wezipisi ibadetxanidikilerge qalduruldi.

Biraq Silyuqusning yilliri atisiningkige yetmide. U peqet 11 yil textte olturdi. U özining zalim alwanchisi Xéliodorus teripidin zeherlep öltürüldi.

«Antioqus IV » (Antioqus Épifanis), yeni Silyuqus IVning inisi, shimaliy padishah boldi. U nahayiti zalim hem meghrur padishah idi. Kéyinki ayetlerde, yeni 21-34-ayetlerde bu padishahning ishliri aldin éytiledi. 8-bab, 9-14 ayetlermu bu kishi toghruluq bésharet béridu.

(21-ayet) «**Shuningdin kéyin pes bir adem uning ornigha chiqip shimaliy padishahliqni alidu; emma padishahliqning hörmet-shöhriti uninggha héch tewe bolmaydu, dep qarilidu; belki u xelqning asayishliq peytidin paydilinip, yalaqchiliq wasitiliri bilen hakimiyetni tartiwalidu.**»

«**Pes bir adem**» — «Antioqus IV » (Antioqus Épifanis)ning textige warisliq arqiliq emes, belki pes yol bilen érishkenlikini tekitleydu. Textke warisliq qilishqa téghshlik bolghan kishi eslide «Antioqus» yaki «Démétrius Sotér» idi. Ular ikkisila Silyuqus IVning oghli idi. Miladiyedini ilgiri 175-yili, Antioqus akisi Silyuqusning öltürülenlikini anglap shimaliy padishahliqning paytexti antioqqa keldi. Silyuqusning ikki oghlidi birining textke warisliq qilishigha toghra kéletti. Lékin Antioqus özini akamning balisining himayichisimen, dewaldi. U Pergamumning padishahigha xushamet qilib, uni özige qayil qilib uning bilen textke érishish suyiquestini tüzüp chiqti. U kichik Antioqusni Androniqus isimlik adem arqiliq öltürguzdi. Andin u «izini yoqitish üçün» Androniqusni öltürguzdi

(22-ayet) «**Zéminigha kelkündek bésip kirgen küchlerni u hem kelkündek hujum qilib yoqitidu, shuningdek u hettaki «Xudaning ehdiside békitilgen emir»nimu yoqitidu**» — Antioqus IV Xéliodorus yighqan qoshunni meghlup qildi hem shuning bilen bir waqitta bu qalaymiqanchiliqtin paydilinip Pelestinge bésip kirgen Misirning qoshunining hujumigha qattiq qayturma zerbe bérup ularnimu meghlup qildi.

Bu ayyettiki «**Xudaning ehdiside békitilgen emir**» shübhisizki, muqeddes ibadetxanidiki «bash kahin»ni (kahin dégen qurbanliq qilghuchi xadim) körsitidu. Oniyas isimlik kishi bash kahin, shundaqla bek heqqaniy kishi idi. Antioqus özining adimini bash kayin qilish üçün uni öltürguzdi.

(23-ayet) «**Shertname tüzüsh arqiliq u bashqa yurtlarni aldaydu; ademliri kichik bir qoshun bolsimu, lékin uning küchi awup-awup, qudret tapidu**» — Misirda Pitolimining ikki oghli Pitolimi VI (yeni Pitolimi Filomatér) hem Pitolimi Iyurgétis arisida jédel peyda boldi. Antioqus Filomatérni öz menpeetini közlep qollidi. Uning achisi Kléopatra «Misir padishahining anisi» idi, lékin u uni qollimidi.

Atisi Antioqus III ölüshi bilen shimaliy padishahliqning bashqurghan zémini hem qoshuni aziyip ketti. Shunga bésharette «**kichik bir qoshun**» déyilidu.

(24-ayet) «**U xalayıqning asayishliq peytidin paydilinip, eng bay ölkilerge tajawuz qilib kirip, atiliri yaki atilirining atiliri zadi qilib baqmighan ishlarni qilidu, yeni u oljini, ghenimetlerni we nurghun bayliqlarni qol astidikilirige üleshtürüp béridu; melum bir mezigiliche qorghanlarghimu hujum qilish qestide bolidu**» — U Suriyening bay ölkiliridin hiyle-mikir yolliri bilen éghir baj-alwanni aldi. Biraq alghan pulni özining eysh-ishretlik turmushi üçün ishletmide, belki özige ittipaqdashlarni, qolliqchilarni toplash üçün ulargha üleshtürüp berdi. Shundaq qilib u Misirning qorghanlirigha hujum qilishni pilanlidi. «**Melum bir mezigil**» — Xudaning uning höküm sürüşhige yol qoyghan 12 yil waqtini körsitidu. Hazir bésharetler uning Misirgha qarshi bolghan birinchi urushigha keldi.

(25-ayet) «U öz kuchini ishqa sélip chong gheyret bilen qozghilip, zor qoshunni boshlap, jenubiy padishahqa hujum qilidu. Jenubiy padishahmu nahayiti zor qudretlik bir qoshun bilan jengge atlinidu. Lékin jenubiy padishahi xainlarning yoshurun suyiqestige uchrap, muweppeqiyet qazinalmaydu» — Antioqus Misirgha qarshi jengge mangdi. Misir padishahi Pitolimi VI (yeni Pitolimi Filomatér, Antioqusning newre inisi) uninggha qayturma hujum qildi. Uning awwalqi meqsiti, Pelestinning zéminini Misirning qoligha qayturuwélis idi. Biraq Filomatér öz qoshunining ichidiki xainlarning yüz örushi bilen meghlup bolup esirge élini (miladiyedin ilgiriki 170-yil).

(26-ayet) «Chünki uning nazu-németlirini yégenler uni yiqitidu. Uning qoshuni hemme yerge tarqilidu; nurghunliri óltürülidu» — özining meslihetchiliri özige yüz öridi. Uning qoshuni intayin küchlük bolghini bilen, üzül-késil tarmar qilindi.

(27-ayet) «Kéyin, bu ikki padishah bir-birini qestliship, yaman niyet bilen bir dastixanda tamaq yéyiship, bir-birige yalghan gep qilishidu; lékin bu ishlar héchkimge payda yetküzmeydu, chünki bu ishlarning axiri peqet belgilengen waqittila bolidu»

Pitolimi VI (Pitolimi Filomatér) esirge chüshkendin kéyin, uning inisi «Iyurgétis» Misir puqraliri teripidin padishah qilinip «Pitolimi VII» boldi. Antioqus Épifanis bolsa esirge alghan akisi Filopatérge yalghandin dostluq bildürüp, séni qaytidin Misir textige olturghuzimen dep uning bilen hemdastixan bolup bir kélisim tüzdi. Emeliyette Filopatér uning yalghan wedilirige ishenmisimu, ishengenge saldi. Ularning atalmish «ittipaqi» muweppeqiyetlik bolmidi. Antioqus uni Misirdiki chong sheher «Memfis»ning padishahi qilghini bilen, kéyinki jenglerde Antioqusning qoshuni chékinishke mejbur boldi. Antioqus Misirdin chiqqandin kéyin, aka-uka ittipaq bolup bir «jüp hökümrán» padishahliqta boldi.

Bésharette déyilgende, «bu ishlarning axiri peqet belgilengen waqittila bolidu» — démek, «shimaliy padishah»ning «jenubiy padishahliq» üstidin pütünley ghelibe qilip idare qilishi peqet axirqi zamanda bolidu.

(28-ayet) «Shimaliy padishah nurghun mal-mülüklerni élip öz yurtigha qaytidu. U könglide (Xudaning xelqi bilen tüzgen) muqeddes ehdiqe qarshi turidu; shuning bilen u ehdiqe qarshi heriketlerni qilip, andin öz yurtigha qaytidu»

Antioqus Misirni pütünley ishghal qilmighini bilen, u köp oljini qoligha chüshürdi. U Suriyege qaytti. Misirgha qaratqan pilani ünümsiz bolghandin kéyin, u diqqitini Pelestinge we Yehudiylargha qaratti. U Israilning özige, shundaqla ularning Musa peyghember arqiliq qobul qilghan muqeddes qanunlirigha hem ehdisige intayin öch bolup chiqti. Antioqus barghanséri özini Xuda dep ishendi, shunglashqa u herbir kishidin özige choqunushni qattiq telep qildi. Jason isimlik bir Yehudiy (Antioqus qestlep óltürgen bash kahinning inisi) Antioqusqa hem u békitken bash kahingha qarshi qozghilang kótürdi. Biraq Antioqus bu isyanni rehimsizlik bilen basturup, muqeddes ibadetxanidin nurghun qimmetlik buyumlarni bulap Suriyege qaytti.

(29-ayet) «Belgilengen waqitta shimaliy padishah yenila jenubqa tajawuz qilidu» — Miladiyedin ilgiriki 168-yili Antioqus Misirdiki Pitolimi aka-ukilarning ittipaq tüzgenlikini anglap Filomatérning özige yüz örügenlikini bildi. U üçinchi qétim teyyarlik qilip Misirgha jeng qilish üçün yolgha chiqti.

«Lékin bu qétimqi ehwal ilgirikige we yene kélip eng axirqi qétimqisidiki bilenmu oxshimaydu» — perishte bu qétimqi hujum ötkenki (yeni «yérim muweppeqetlik» oljighila érishken, axirida chékindürülgen hujum)gha oxshimaydu we axirqi qétimqi (dejalning axirqi

zamandiki hujumi, pütünley ghelibe qilidighan bir hujum)ghimu oxshimaydu dep Daniyalgha uqturdi.

(30-ayet) «**Chünki «Kittim» arilidin chiqqan kémiler hujum qilip kélidu. Shunga u derdelem bilen chékinidu we** (Xudaning Öz xelqi bilen tüzgen) **muqeddes ehdisige qarap intayin ghezeplinidu, uninggha qarshi xalighinini qilidu; shundaqla chékinip yanghanda muqeddes ehdiye asiyliq qilghuchilarni etiwarlaydu.**».

«Kittim» hazirqi «Séprus», ottura déngizdiki aral, lékin bezide bu isim Israilning gherbidiki döletlarning umumiy namini körsitidu. Rim impériyesining kémiliri Kittim arilidin chiqip Antioqusqa (Misirgha tajawuz qilghan waqtida) hujum qildi. Rim elchisi Antioqusning yolini tosup, uni derhal Misirdin chékin, bolmisa Rim sanga qattiq hujum qilidu dep buyrudi. Antioqus ghezipini aranla bésip chékindi. U achchiqini Yehudiylardin chiqarmaqchi bolup, Pelestinde u yer-bu yerni xalighanche bulap-talap buzghunchiliq qildi. U özi ornataqan «bash kahin» Menelaus isimlik kishi hem uni qollighan bir mezhep bilen ittipaqlashti. Bu mezhep «Grétsiyeleshtürgüchiler» dep atalghan — chünki u (Musa peyghember arqiliq bérilgen) muqeddes qanun we ehдини tashlap, Grétsiyeining örp-adetliri, jümlidin butpereslikni Yehudiy qérindashlarga özünglarningki qilinglar dep dewet qilmaqta idi.

(31-ayet) «**Uning teripide turghan birnechche küchler qorghhan bolghan muqeddes ibadetxanini bulghaydu, «her kündilik qurbanliq»ni emeldin qalduridu we «weyran qilghuchi yirginchlik nomussizliq»ni uning ornigha qoyidu**» — Antioqus «Grétsiyeleshtürgüchiler» bilen hemkarlaship ibadetxanidiki «shabat künide» (shenbe küni, yeni Yehudiylarning muqeddes küni)de qurbangah üstige bir choshqini qurbanliq süpitide sundi. U Muqeddes Kitabni (Tewrat, Zebur) oqushni yaki uninggha ige bolushni men'i qildi (kim shundaq qilsa öltürüetti). U ibadetxanining «muqeddes jayi»gha yoghan bir mebudni qoyup, Yehudiylarni uninggha choqunushqa buyrudi. U ularning shenbe künide dem élishini men'i qildi. Grék eskerliri muqeddes ibadetxanida pahishe ayallar bilen bille boldi. Bésharetteki bu ishlarni bayan qilidighan ibare «weyran qilghuchi yirginchlik nomussizliq», dejjalning muqeddes ibadetxanida qilidighan ishini bayan qilghan 9-bab 27-ayettiki ibarige oxshashtur. Shundaq bolghanda, bizge dejjal kelgüside muqeddes ibadetxanigha qoyidighan «yirginchlik nomussizliq» dégen ishning qandaq ikenlikini bir yip uchi bilen teminleydu. 8-babtiki we 9-babtiki dejjal toghruluq bésharetlerge asasen axir zamanda dejjal qilidighan ishlar «Antioqus Épifanis» qilghan ishlargha bek oxshap kétishi mumkin.

(32-ayet) «**U muqeddes ehdiye xainliq qilghuchilarni xushamet-hiyliyerlik bilen chirikleshtüridu; lékin öz Xudasini dost tutquchi xelq bolsa qeyserlik bilen heriket qilidu**» — Antioqus butpereslik yolini tutqan Yehudiylarni qollap östürdi hem shundaq qilip Yehudiylar arisigha herxil arazlarni tughdurdi.

Shundaqtimu «Makkabiylar» dégen bir jemet baturluq bilen «tuxumni tashqa urghan»dek isyan kötürdi. Oylimighan yerdin ular Antioqusning ularni basturmaqchi bolghan herbir qoshunini üzül-késil meghlup qildi.

(33-ayet) «**Xelq ichidiki aqillar nurghun qérindashlirigha telim yetküzidu; lékin birnechche künler ularning beziliri qilichta yiqilidu, otta köydürülüp öltürülidu, zindangha chüshidu yaki bulang-talanggha uchraydu**» — xelq arisidiki bir türküim Xudadin eymengén kishiler (ular «Xasidimlar» dep atalghan) Antioqusning tehditlirige qarimay yoshurun «Muqeddes Kitablarni oqush kursliri»ni ahti. Bu «Xasidim»lar étiqadi tüpeylidin zor qistangda qaldi. Beziliri öltürüldi. Mesilen, Éliyézar isimlik birsi choshqa göshini yéyishni ret qilghanliqi üçhün

öltürildi; yene, bir ixlasmen tul xotunning yette ogʻli herxil qiyin-qistaqqa élini, jümlidin otqa tashlap öltürildi, andin u xotunmu öltürildi.

(34-ayet) «**Yiqilgan waqitlirida, Xudaning xelqi azghine yardemge ige bolidu. Emma nurghun kishler ularning qatirigha xushamet-hiyliyerlik bilen soqunup kiridu**» — bezi Xasidimlar bu qattiq bésim astida «yiqildi». Démek, étiqadidin ayrildi. Biraq «Makkabiylar» axirida ulargha yardem qolini sundi. Yardem gerche «**azghine**» bolsimu, shübhisiyki, ulargha nahayiti zor ilham boldi. Bezi «Grétsiyeleshtürgüchiler» yalghandin «Makkabiylar»ning ichige soqunup kiriwaldi. Ularning meqsiti bu heriketni rohiy jehettin ajizlashturush idi. Netijide, Makkabiylar jemetidiki oghullar hem newre oghullarning héchqaysisi ata-bowilirining izini basmidi. Ularning hemmisi «Grétsiyeleshtürgüchiler» bolup chiqti.

(35-ayet) «**Bezi aqillar yiqilidu. Lékin ularning yiqilishi özlirining sinilishi, tawlinish-tazilinishi, qiyamet künigiche paklinishi üçündür. Chünki axiret Xuda belgiligen waqittila kélidu**» — mushu yerde, biz Xudaning ziyankeshlikke bezide yol qoyushtiki melum meqsitini köreleymiz. Sinaqlar, shundaqla azdurushqa uchraydighan ehwallar bizge özimizning ajizliqimizni, gunahlimizni éniq körsitip béridu. Shundaq qilip ular bizge towa qilip, Xudadin kechürüm izdesh pursiti bilen teminlep, bizni Xudaning aldida sap dilliq turmush ötküzüşke yétekleymiz.

«Antioqus Épifanis» bu bésharetlerni 35-ayetkiche emelge ashurdi. Biraq «**axiret Xuda belgiligen waqittila kélidu**» dégen bésharet axir zamandiki «shimaliy padishah», yeni dejjalni körsitidu. Shunga, bésharetler mushu yerde miladiyedin ilgiriki 2-esirdin biwasite axir zamangha atlap ötidu. Emise dejjal choqum Suriye yaki shu etrapniki yurtlarning birini öz bazisi qilishi kérek.

Dejjal Antioqusning kupurluq izini bésip, shuningdek özini «Xuda» dep atap, ibadetxanida bir «yirginchlik nomussizliq» berpa qilip, xeqlerni özige choqunushni qattiq telep qilidu.

(36-ayet) «**Shimaliy padishah öz meyliche qiliwéridu; u tekebburliship, özini herqandaq ilahlardinmu ulughlap üstün qoyup, hetta hemme ilahlarning ilahi bolghuchigha ajayib kupurluq söz qilidu; taki Xudaning ghezipi toluq tökülgen künigiche u dawamliq zor ronaq tapidu. Chünki Xudaning békitkini emelge ashmay qalmaydu**» — bu padishah (dejjal) özini Xuda dep jakarlaydu (Injil, «Tésalonikiliqlargha (2)» 2-bab, «Wehiy» 13-babni körüng). U Xudagha qarshi kupurluq söz qilidu («Dan.» 7:25ni körüng). Uning ronaq tépishi peqetla Xuda uninggha békitken waqitqiche, yeni axirqi «yette waqit»ning axirqi yérimidiki 1260-künigiche bolidu. Ashu 1260 kün «**Xudaning ghezipi toluq tökülgen**» künler bolidu (Xudaning ghezipi 1260-künige yéqinlashqanséri örleydu).

(37-ayet) «**Bu padishah ata-bowiliri choqunghan ilahlarghimu pisent qilmaydu, ayallarghimu héchqandaq hewes qilmaydu. Emeliyette u herqandaq ilahni hörmetlimeydu, chünki u özini herqandaq ilahin ulugh dep qaraydu**» — Dejjal yéngi bir butperes tüzümnini ornitidu. «**Ayallarghimu héchqandaq hewes qilmaydu**» — u «insandek» we lékin «insan emestek» turidu. U özini hemmidin üstün qoyidu.

Bezi alimlar bu sözge qarap dejjal bechchiwaz bolidu, dep qaraydu.

(38-ayet) «**Bularning ornida u «küchler ilahi»ni hörmetleydu; uning ata-bowilirimu ezeldin choqunmighan bu ilahni bolsa u altun, kümüş, yaqut we bashqa qimmatlik sowghatlarni teqdim qilip hörmetleydu**» — u «küchke choqunidu». Choqunidighan

«Daniyal»

«küchler ilahi» choqum Sheytanning özidir. Uning tutidighan prinsipi shübbisizki, «hoquq heqtur» bolidu.

(39-ayet) «**U eng mustehkem qorghanlarni shundaq bir gheyriy ilahqa tayinip igileydu. Kimki uning hökümraniqigha béqinsa, u shulargha shereplik mensep béridu, ularni köpchilikni bashquridighan qilidu we in'am süpitide yer-zéminni teqsim qilip béridu**» — Dejjal Sheytanning küchige tayinip «tebiettin tashqiri» möjizilerni yaritip nurghun ademlerni aldap zor küchke ige bolidu. Uningdin sirt u hoquq-menpeetlerni üleshtürüp kishilerning közini torlashturup qoyidu.

Hazir dejjalning urushlirigha kelduq. Muqeddes Kitab bizge uqturiduki, axir zamandiki «yette waqit» ichide az dégendimu üç chong urush bolidu, shu jenglerdin ikkisi dunya boyiche bolidu.

(40-ayet) «**Axir zaman kelgende, jenubiy padishah esker chiqirip uninggha hujum qilidu. Shimaliy padishah jeng harwiliri, atliq eskerler we nurghun kémiler bilen quyundek uninggha qayturma zerbe béridu. U barliq yurtlarga tajawuz qilip, kelkündek téship keng yer-zéminlarni basidu**»

«**Axir zaman kelgende**» dégen sözler yenila bizge eskertiduki, 36-ayettin bashlap bésharetler axir zamanni körsitidu. Bu 29-ayettiki sözler bilen baghliq. 29-ayet Antioqusning Misirgha eng axirqi hujumi toghruluqtur. Bu 40-ayet bolsa dejjalning Misirgha hujum qilishi, yeni 29-ayettiki «eng axirqi» hujum toghruluqtur. 40-ayet belkim dejjalning dunyawiy hoquqqa chiqishning bashlinishini chüshendürüp béridu. Uning asasiy qarargahi (bazisi) Suriye yaki Suriye etrapida bolidu, shunga uni «shimaliy padishah» déyishke bolidu. Shu chaghda Misirdimu bir küchlük hökümraniq berpa qilinishi mumkin, bolmisa «jenubiy padishah» mewjut bolmay qalidu. Dejjalning Misir üstidin qilidighan ghelibisi u yerdin pütün dunyagha kéngiydu. U herbir yurtni dégüdek bésip, «dunyaning hakimmutleq padishahi» bolidu.

Ayettiki «**jeng harwiliri, atliq jengchiler**» hazirqi zamandiki ayrupilanlar, tankilarni körsitishi mumkin, biraq bu ayettiki ibariler yene axir zamangha kelgende, kona urush usulliri qaytidin ishli tilidighanliqini körsitishimu mumkin. Bir qétimliq «üchinchi dunya urushi» yaki tebiy balayi'apet asanla dunyaning barliq néfit zawutliri hem radio-téléfon sistémilirini biraqla yoqitalaydu. Yer sharining atmosférisida özgirish yüz berse radio alaqisi ünümsiz bolup qalidu.

(41-ayet) «**U hetta «güzel zémin»gha bésip kiridu; nurghun eller azdurulup yiqitilidu. Lékin bular, yeni Édomlar, Moablar we Ammonlarning chongliri uning qolidin qutulup qalidu**». U Israil (Pelestin)gha tajawuz qilip uni ishghal qilidu. Bu «yette yil»ning otturisi bolushi kérek. U Yehudiylar bilen héliqi «yette yilliq bir ehde» tüzgendin kéyin, ular aldarni xaltigha chüshken bolidu. U bu waqitta ularni ashu «yirginchlik nomusizliq»ni qobul qilishqa mejbur qilidu (Injil, «Weh.» 11:1-2-ayette bu waqit «**yette yilning otturisi**» déyilgen. Shuni körüng).

Pütün dunya uning asariti astigha chüshidu. Bu ayet boyiche, peqet «**Édomlar, Moablar we Ammonning chongliri**» bixeter qalidu. Bu üç millet hazirqi ehwal boyiche bolghanda Iordaniye dégen döletning teweside bolidu. Iordaniyege qachidighan kishiler belkim bixeter qalidu.

(42-ayet) «**Shimaliy padishah barliq döletlerge qolini sozidu, Misir zéminimu qéchip qutulalmaydu**» «Daniyal» 7-babta, Dejjal «on padishahliq»ni öz qoligha alidu, déyilidu. Bu jeryan uning ulardin üç padishahliqni basturushi bilen bashlinidu, depmu uqturulidu.

«Daniyal»

Töwendiki 42- hem 43-ayetlerde, üç padishahliq — yeni Misir, Liwiye we Éfiopiye tilgha élinidu. Bular «awwalqi üç padishahliq»mu?

(43-ayet) «**U Misirning altun-kümüş bayliqliri we bashqa qimmet bahaliq buyumlrini talan-taraj qilidu. Liwiyelikler we Éfiopiyiliqlar uninggha boysunup egishidu**» — qarighanda Afrika dejjalgha awwal egishidu.

(44-ayet) «**Kéyin sherq we shimaldin kelgen shepiler uni alaqqade qilidu. U téximu derghezep bolup nurghun kishini qirghinchiliq qilip öltürimen dep jeng qozghaydu**» — bu «sherq we shimaldin» kélidighan tehditler Jonggu we Rusiyedin kélemdu? Ishqilip nedin kélishidin qet'iynezer, u dehshetlik qirghinchiliq bilen ularni yoqitip ghelibe qilidu.

(45-ayet) «**We déngizlarning otturida, körkem muqeddes tagh teripige orda chédirlirini tikidu. Lékin uning ejili shu yerde toshidu we héchkim uni qutquzmaydu**» — qarighanda u Yérusalémni uning chong qarargahi (bazisi) qilidu. «Körkem muqeddes tagh» Yérusalém qurulghan «Zion téghi»ni körsitidu. «Déngizlarning otturida» belkim «Ölük Déngiz» we «Ottura Déngiz» otturisini körsitidu. Injil, «Weh.» 11:1-2-ayetke asasen, dejjal ibadetxanining sirtqi hoylisini ishghal qilidu. Biz yuqirida dégendek, bu uchur dejjal otturigha chiqishtin ilgiri Yérusalémda choqum yéngi bir ibadetxanining qurulidighanliqini bildüridu. Israilning бүгүн mundaq pilani barliqi nurghun kishilerge ayan.

«**Lékin uning ejili shu yerde toshidu we héchkim uni qutquzmaydu**» — Dejjal weyran qilinidu. Muqeddes Kitabni tetqiq qilidighan nurghun oqurmenlarning közqarishiche, bu ayet dejjalning «yette yil»ning otturida («yette yil»ning axirida emes) öltürülidighanliqini körsitidu. Shundaq bolsimu, Injil «Weh.» 11:3-, 12- hem 14-ayetning déyishiche, u Sheytan teripidin ölümdin tirilidu. Qandaq bolushidin qet'iynezer, u axirida Mesih Eysa teripidin öltürülüp dozaqqa tashlinidu.

12-bab

(1-ayet) «**U chaghda, qérindashliringni «qoghdighuchi ulugh emir» Mikail meydangha chiqidu**».

«**U chaghda**» dégini, dejjalning Yérusalémni we shundaqla ibadetxanini ishghal qilidighan waqtni bildüridu, yeni «yette yil»ning otturida. Mushu ayettiki Mikail dégen «**emir**» Muqeddes Kitabning Daniyal qismidin bashqa jayliridiki chüshenche boyiche «bash perishte»ni körsitidu. Undaqta Mikail néme üçün «meydangha chiqidu»? Ibraniy tilida bu söz yene «ornidin turidu» dégennimu ipadileydu. Mushu yerde bu ibare choqum uning Israilni qoghdash mes'uliyitini ada qilip xizmet körsitishini körsetse kérek. Bu qoghdash xizmitining köpinchisi shübhisizki, Israilni Sheytanning hiyle-neyrengliridin qoghdashtiki körünmes jengdur.

«**Bir azabliq mezigil bolidu; yurt-dölet barliqqa kelgendin buyan, shundaq chong balay'apetlik mezigil bolup baqmighan. Biraq shu chaghda xelqing qutquzulidu; ularning ichidiki nami hayatliq deptirige pütülgenlerning hemmisi nijatliqqa érishidu**».

Tewrattiki nurghun peyghemberler hem Injilning nurghun yerliri bu «**azabliq mezigil**» (Injilda «**dehshetlik azab-oqubet**» depmu atilidu) toghruluq söz qilidu. U yenila ashu «üch yérim yil» («yette yil»ning ikkinchi yérimi), yeni 1260 kün bolidu. Tewrattiki peyghember Zekeriyaning sözige asasen, shu azabliq mezigilde nurghun Yehudiylar Mesihke étiqad baghlaydu («Zek.» 12-bab).

(2-ayet) «**Tupraqta yatqan ölüklerdin nurghunliri tirilidu. Ular menggülik hayattin behrimen bolidu; qalghanliri nomusta hem menggülik reswachiliqqa tirilidu**» — bu ayet axir

«Daniyal»

zamanda ikki qétimlik tirildürülüşning bolidighanliqidin ibaret xewerni bizge yetküzidu. Birinchi tirilish — heqqaniylarning menggülik hayatqa érishishi üçündür; ikkinchi tirilish bolsa Xudaning méhri-shepqitige ishenmey uni qobul qilmighanlarning sotqa yüzlinishi üçündür. Biz mushu yerde yene deymizki, heqqaniyliq hem shundaqla menggülik hayat peqet Xuda ewetken Qutquzghuchi Mesih Eysa arqiliqla érishilidu.

(3-ayet) «**Aqillar asmandiki gümbüzdek parlaq julalinidu; nurghun kishilerni heqqaniyliq yoligha boshlap kirgenler yultuzlarga oxshash ebedil'ebed parlap turidu**» — bizning hayatimiz qandaq ötküzülmekte? 9-babta déyilgende, Mesih keltüridighan «menggülik heqqaniyliq» yolini bilemdudq? Eger özimiz bilmisek, qandaqmu bashqilarni u yolni tépishqa yéteклиyeleymiz?

(4-ayet) «**I Daniyal, sen emdi bu sözlerni toxtat** (yaki «yoshurup qoy»); **mezkur kitabning taki dunyaning axirqi künlirigiche shu péti turushi üçün uni pichetlep möhürliwetkin. Nurghun kishiler uyan-buyan yürüdu we bilim ashidu**» — bu bir «betlik» kitab emes, belki bir «oram yazma» idi. Mundaq bir «oram yazma»ni möhürleshning netijisi, bu péchetlerni buzmay turup héchkim uni körelmeydu. Buning menisi, (1) kitabtiki nurghun nerslerni Xuda ashkarilimighuche héchkim bésharetlerning menisini chüshinelmeydu. (2) bésharet qilghan ishlar yüz bérishi bilenla bésharetlerning némini körsitidighanliqini chüshengili bolidu. Injil «Wehiy» qismi, 4-, 5-babtin körimizki, bu bésharetlerning we hemme bashqa bésharetlerning péchetlirini achidighan kishi ölümدين tirilip ershke qaytqan Mesih Eysadur.

«**Nurghun kishiler uyan-buyan yürüdu we bilim ashidu**» — bu kishiler «**uyan-buyan yürüdu**», bu belkim «Daniyal»ni chüshinish üçündür, ular shundaq qilip «**bilimini ashuridu**». Biraq éhtimalgha téximu yéqinki, bu bésharet bu hazirqi zamandiki qatnash qorallirining süritining éshishi bilen nurghun kishilerning «jahan kézish»liri we «bilim partlishi», yeni bilimning ghayet zor ashurulushi (ilim-pen, tibabetchilik, tarixiy bilim, qatarliqni körsitishimu mumkin. Bu ishlar bizning axir zamangha yéqinlashqanliqimizni ispatlaydu.

Bu bésharet yene «Amos» 9:11-12 bilen munasiwetlik bolushi mumkin.

5-we 6-ayette, Daniyal su üstide turghan perishtidin bu ishlar (qorqunchluq ziyankeshlik we «yirginchliq nomussizliq»)gha qanchilik waqit kétidu, dep soraydu. Perishte ikki qolini asmangha kötürüp (qesem bildürüş üçün) uninggha: — «**bir waqit, ikki waqit, qoshumche yérím waqit kétidu**» (yeni üç yérím yil, 1260 kün), dep jawab béridu we: — «**Xudaning muqeddes xelqi uchrawatqan xorluq axirlashqanda, bu ishlar tügeydu**» — deydu. Bu mezgil bolsa Yehudiy xelqni tawlash üçün, ularni özining hem dunyaning Qutquzghuchi-Mesihige étiqadqa keltürüş üçündür. Daniyal téxi chüshenmeydu. U sewr-taqet hem izdinishte bolushi kérek, chünki bu bésharetler axirghiche péchetlik turidu. Daniyalgha mundaq déyilidu: —

(9-ayet) «**Ey Daniyal, yolunggha mang, chünki bu sözler axir zamanghiche mexpiy tutulup yépiqliq turidu**».

(10-ayet) «**Nurghun kishiler tazilidü, paklinidu we tawlinidu. Reziller bolsa, dawamlıq rezillik qiliwérüdu; ulardin héchkim buni chüshinelmeydu, biraq aqillar chüshinidu**» — barlıq insaniyet ikki yönilishtin biride mangidu — yaki tawlinip paklinishqa hem aqilane bolushqa mangidu yaki yaman-rezillik yoligha mangidu. Qedirlik kitabxan, siz qaysi terepke mangisiz?

(11-ayet) «**Kündilik qurbanlıq sunushni emeldin qaldurghan künden tartip, yeni «weyran qilghuchi yirginchlik nomussizliq» qoyulghan waqittin boshlap, bir ming ikki yüz toqsan kün ötidü**».

«Daniyal»

(12-ayet) «**Axirghiche sadiq bolup, bir ming üç yüz ottuz besh künni kütüp ötküzgenler némidégen bextlik-he!**» — bu 1260 künge qoshulidighan qoshumche 30 kün, andin yene qoshumche 45 künde we ularning ichide néme ishlar yüz béridu? Bu bügünge qeder chong bir sir bolup keldi. Sewr-taqet, ishenchte bolghanlar bir küni buni bilidu!

(13-ayet) «**Emma sen bolsang, axirghiche yolungda méngiwergin. Sen aram tapisen, we künlerning axirida nésiwengge muyesser bolushqa qayta tirilisen**».

Daniyal nege baridighanliqini, hem özini aram-tinchliq we in'amlarning kütiwatqanliqini obdan biletti. Bular towa qilip Xuda ewetken Mesihke tayanghan barliq kishinimu kütiwatidu! Qedirlik kitabxan, Xuda sizge méhri-shepset key, hayatliq yoligha közüngizni achqay!

Amin!